

Наукові здобутки студентів Інституту людини. Спецвипуск. Магістерські дослідження

Тематичний огляд та анотації
магістерських робіт за освітнім рівнем
«магістр» 2017р.

**НАУКОВІ ЗДОБУТКИ СТУДЕНТІВ ІНСТИТУТУ ЛЮДИНИ
СПЕЦВИПУСК**

УДК 001:891 378

ББК 72я46

М12

Рекомендовано до публікації:

Кафедрою практичної психології (протокол від 23.12.2016р. №5) – спеціальність «Практична психологія»;

Кафедрою загальної, вікової та педагогічної психології (протокол від 28.12.2016р. №5) – спеціальність «Психологія»;

Кафедрою соціальної педагогіки та соціальної роботи (протокол від 28 грудня 2016р. №13) спеціальності «Соціальна педагогіка» та «Соціальна робота»;

Кафедрою спеціальної освіти, корекційної та інклюзивної освіти (протокол від 30.11.2016р. №8) – спеціальність «Корекційна освіта (логопедія)»

Магістерські дослідження. Тематичний огляд та анотації магістерських робіт за освітнім рівнем «магістр» 2017р. / Наукові здобутки студентів Інституту людини : ел. зб. наук. пр. студентів. – 2017. – Спецвипуск. – 90с.

Редакційна колегія збірника наукових праць «Наукові здобутки студентів Інституту людини» не завжди поділяє позицію авторів.

Автори, їх наукові керівники та кафедри несуть повну відповідальність за опублікований матеріал.

ЗМІСТ

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «ПРАКТИЧНА ПСИХОЛОГІЯ»

Беляєва Анна (Науковий керівник: Нагула О.Л.) Особливості батьківських установок студентів.....	8
Бортник Мирослав (Науковий керівник: Лозова О.М.) Психологічні особливості медіакомунікації як життєвої активності підлітків.....	9
Венедиктова Дар'я (Науковий керівник: Краєва О.А.) Психологічні особливості емоційних бар'єрів у міжособистісному спілкуванні підлітка.....	10
Глузд Ольга (Науковий керівник: Циганчук Т.В.) Уявлення про сімейні стосунки у жінок з різною тривалістю подружнього життя.....	11
Дейніченко Артем (Науковий керівник: Лозова О.М.) Психосемантичний простір емоційного розвитку здорових та розумово відсталих дорослих.....	13
Дядик Ольга (Науковий керівник: Циганчук Т.В.) Психологічні особливості феномену довіри у міжособистісних стосунках.....	14
Колесник Ольга (Науковий керівник: Краєва О.А.) Дослідження етнічної толерантності у старших школярів.....	15
Кот Марія (Науковий керівник: Тохтамиш О.М.) Сприяння розумовому розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами теорії розв'язування винахідницьких завдань.....	16
Кузьменко Ярослав (Науковий керівник: Кочубейник О.М.) Розвиток психологічної готовності до професійної діяльності студентів-психологів.....	17
Нагнибіда Ольга (Науковий керівник: Циганчук Т.В.) Динаміка рівня тривожності у студентів у процесі навчання.....	19

Никитюк Тетяна (Науковий керівник: Краєва О.А.) Психологічні механізми особистісної тривожності в підлітковому віці.....	20
Півторак Ірина (Науковий керівник: Старинська Н.В.) Взаємозв'язок рівня тривожності та адаптаційного потенціалу студентів–психологів.....	21
Плахотя Юлія (Науковий керівник: Клібайс Т.В.) Співвідношення віктимності та адаптивного потенціалу у студентської молоді.....	23
Плотнікова Алла (Науковий керівник: Маланьїна Т.М.) Ціннісні аспекти суб'єктивного благополуччя українців та словаків.....	24
Серпутько Оксана (Науковий керівник: Маланьїна Т.М.) Співвідношення психологічного благополуччя та стилів ідентичності.....	25
у осіб юнацького віку	
Толпигіна Наталія (Науковий керівник: Старинська Н.В.) Особливості ситуативної самоактуалізації студентів-психологів.....	26
Хорошун Олександр (Науковий керівник: Кочубейник О.М.) Емоційний інтелект та його вплив на віктимогенність особистості.....	28
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ	
«КОРЕКЦІЙНА ОСВІТА (ЛОГОПЕДІЯ)»	
Беляк Станіслав (Науковий керівник: Тищенко В.В.) Сучасні підходи до класифікації мовленнєвих порушень у дорослих, які перенесли інсульт в Україні та США: компаративний аналіз.....	30
Васько Світлана (Науковий керівник: Луцько К.В.) Технології використання сенсорної системи при формуванні усного мовлення у дітей дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.....	31
Доманчук Олександр (Науковий керівник: Скрипник Т.В.) Психолого-педагогічні умови формування комунікативного компоненту мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра.....	33

Золотарьова Марина (Науковий керівник: Данілавичюте Е.А.) Формування емпатії у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення III-го рівня засобами театралізованої діяльності.....	34
Косянчук Анна (Науковий керівник: Мартинчук О.В.) Розвиток фонематичних процесів у дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра.....	36
Куца Іванна (Науковий керівник: Таран О.П.) Формування зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку у дітей із загальним недорозвитком мовлення засобами казки.....	37
Мішина Юлія (Науковий керівник: Тищенко В.В.) Оволодіння навичкою грамотного письма дітьми з тяжкими порушеннями мовлення в умовах інклюзивного навчання.....	38
Попович Світлана (Науковий керівник: Таран О.П.) Особливості формування уваги у дітей молодшого шкільного віку з дисграфією.....	40
Поцап Галина (Науковий керівник: Луцько К.В.) Особливості формування мовлення у дітей молодшого шкільного віку з фонетико-фонематичним недорозвитком.....	41
Пурська Ірина (Науковий керівник: Мартинчук О.В.) Організаційно-педагогічні умови забезпечення інклюзивного навчання учнів молодшого шкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення.....	43
Степанюк Світлана (Науковий керівник: Скрипник Т.В.) Формування психологічної готовності майбутніх вчителів-логопедів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі.....	44
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «ПСИХОЛОГІЯ»	
Бондарчук Тетяна (Науковий керівник: Канюка І.О.) Самоменеджмент учнівської молоді.....	47
Велика Тетяна (Науковий керівник: Коханова О.П.) Соціально-психологічна допомога особам із зайвою вагою.....	48

Коваленко Валерія (Науковий керівник: Сорокіна О.А.) Психологічна компетентність фітнес-тренера.....	50
Компанець Аліна (Науковий керівник: Цюман Т.П.) Проблема харасменту в організації.....	51
Костецька Валерія, (Науковий керівник: Макарчук Н.О.) Особливості тривожності молодших школярів з аутичним спектром розвитку.....	52
Малежик Тетяна (Науковий керівник: Фурман В.В.) Емоційний інтелект в професіоналізації особистості.....	53
Моруга Марія (Науковий керівник: Сорокіна О.А.) Булінг у шкільному середовищі.....	54
Мулявка Катерина (Науковий керівник: Сергєєнкова О.П.) Лідерські компетенції як навички фахівця XXI століття.....	55
Сидорова Вікторія (Науковий керівник: Шевцова О.М.) Лояльність працівника в організації.....	57
Стусь Анна (Науковий керівник: Макарчук Н.О.) Фрустрація особистості в професійному колективі.....	58
Фоменко Вікторія (Науковий керівник: Кутішенко В.П.) Конкурентоздатність сучасних учителів.....	59

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА»

Власенко Ірина (Науковий керівник: Снітко М.А.) Формування медіакомпетентності студентів вищих навчальних закладів у соціальних мережах.....	61
Лук'янець Ольга (Науковий керівник: Журавель Т.В.) Соціально-педагогічна профілактика булінгу серед підлітків у закладах оздоровлення та відпочинку.....	62

Лук'янець Тетяна (Науковий керівник: Вайнола Р.Х.) Особливості соціалізації підлітків в умовах тимчасового дитячого колективу в закладах оздоровлення та відпочинку.....	63
Новосільська Тетяна (Науковий керівник: Денисюк О.М.) Підготовка дівчат-підлітків до усвідомленого материнства в умовах загальноосвітніх навчальних закладів.....	65
Пономарьова Дарина (Науковий керівник: Спіріна Т.П.) Студентське самоврядування як засіб формування активної життєвої позиції тудентів у вищому навчальному закладі.....	66
Расцветов Руслан (Науковий керівник: Тимошенко Н.Є.) Формування соціальної відповідальності майбутніх соціальних педагогів у гуртковій роботі.....	67
Толчинська Злата (Науковий керівник: Веретенко Т.Г.) Формування безпечної сексуальної поведінки підлітків у центрах соціально-психологічної реабілітації.....	69
Трибуль Вікторія (Науковий керівник: Веретенко Т.Г.) Формування соціальної активності майбутніх журналістів у ВНЗ.....	70
Файдюк Олена (Науковий керівник: Лях Т.Л.) Соціально-педагогічна профілактика агресивної поведінки підлітків у загальноосвітніх навчальних закладах.....	71
Шафран Олена (Науковий керівник: Лях Т.Л.) Формування соціальної активності молодших школярів у загальноосвітніх навчальних закладах.....	73
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «СОЦІАЛЬНА РОБОТА»	
Гордієнко Анна (Науковий керівник: Вайнола Р.Х.) Превенція сімейного насильства в роботі з батьками молодших підлітків.....	75
Дуля Аліна (Науковий керівник: Веретенко Т.Г.) Соціальна підтримка членів сімей учасників антитерористичної операції.....	76

Зубченко Світлана (Науковий керівник: Тимошенко Н.Є.) Соціальна робота з підготовки до самостійного життя з дітьми, які виходять з-під опіки	78
Кирилюк Олена (Науковий керівник: Тимошенко Н.Є.) Організаційно-педагогічні умови формування професійного іміджу майбутнього соціального працівника	80
Кревська Тетяна (Науковий керівник: Першко Г.О.) Робота соціального працівника з дітьми, які мають обмежені можливості в умовах діяльності центру соціальної реабілітації	81
Крижанівський Дмитро (Науковий керівник: Лях Т.Л.) Статеворольова соціалізація дівчат старшого шкільного віку в умовах позашкільних навчально-виховних закладів	83
Панченко Яна (Науковий керівник: Денисюк О.М.) Наставництво у соціальній роботі з дітьми, які виходять з-під опіки	84
Піцура Тетяна (Науковий керівник: Спіріна Т.П.) Супервізія у практичній соціальній роботі як засіб професійного зростання	85
Скакун Вікторія (Науковий керівник: Журавель Т.В.) Соціальна робота з підлітками, які вживають психоактивні речовини	86
Трахова Дар'я (Науковий керівник: Петрочко Ж.В.) Соціальна робота з людьми похилого віку в територіальних центрах соціального обслуговування	88

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «ПРАКТИЧНА ПСИХОЛОГІЯ»

Беляєва Анна,
магістрантка спеціальності
«Практична психологія»
Науковий керівник:
Нагула Олена Леонідівна,
к.психол.н.

ОСОБЛИВОСТІ БАТЬКІВСЬКИХ УСТАНОВОК У МОЛОДИХ ЖІНОК

Актуальність теми дослідження. Виховуючи дитину, людина виховує націю. Саме від якості виховання залежить розвиток суспільства. Майже кожна жінка в житті набуває нової материнської ролі. На жаль, фізіологічна здатність бути матір'ю не завжди збігається із психологічною готовністю до материнства.

Сімейне виховання є первинним, найбільш природним і відіграє визначальну роль у розвитку й формуванні особистості. Молоді матері знаходяться під постійним тиском суспільства у питаннях догляду за дитиною та її виховання. Вибираючи свій стиль поводження у взаємодії з дитиною, матері опиняються в ситуації невизначеності й можуть відчувати непевність у собі, почуття провини тощо. Все це визначає потребу в психологічному супроводі родини і формуванні адекватних установок сімейного виховання.

Тому важливо проводити просвітницьку роботу і формування адекватних батьківських установок.

Метою роботи є теоретичне обґрунтування та експериментальне дослідження особливостей батьківських установок молодих жінок.

Відповідно до мети цієї роботи були визначені такі **завдання**:

1. Проаналізувати стан розробки проблеми батьківських установок у молоді;
2. Визначити сутність та зміст феномену батьківських установок;
3. Експериментально дослідити особливості батьківських установок у молодих жінок;
4. Розробити просвітницьку програму з формування адекватних батьківських установок у молоді.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження. Для дослідження теоретичних основ проблеми було проаналізовано першоджерела, в яких розкривається зміст батьківських установок, важливість усвідомленого батьківства. Для емпіричного дослідження було обрано методики: Анкета «Основи батьківського ставлення», Опитувальник «Методика вивчення батьківських установок» (Е. С. Шефер, Р. К. Белл), Опитувальник батьківського відношення (А. Я. Варга, В. В. Столін). Ці методики були обрані тому, що за допомогою них ми можемо визначити установки, які визначають стиль виховання. Вибіркою стали бездітні студентки Київського університету імені Бориса Грінченка, а також молоді жінки, які вже мають дітей та виявили бажання взяти участь у дослідженні.

Ключові слова: усвідомлене батьківство, батьківське виховання, батьківські установки, стиль виховання.

Бортник Мирослав,
магістрант спеціальності
«Практична психологія»
Науковий керівник:
Лозова Ольга Миколаївна,
д.психол.н., проф.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МЕДІАКОМУНІКАЦІЇ ЯК ЖИТТЄВОЇ АКТИВНОСТІ ПІДЛІТКІВ

Актуальність теми дослідження. Процеси глобалізації та інформатизації які поширюються суспільством, формують нову інформаційну реальність – медіапростір, або ж інформаційний простір. Якщо раніше за рівнем технічного розвитку Україна на роки відставала від провідних у цій галузі країн, то сьогодні наша країна йде в ногу з часом. Це означає, що нові технології впроваджуються у життя одночасно з їх появою на світовому ринку. Медіапростір, як і будь-яка інша дійсність, що оточує людину, чинить вплив на психічний світ особистості. Всебічне дослідження відносно нової для людства сфери інформаційного простору є необхідною умовою для її наукового осягнення, прогнозування нашого майбутнього та навчання взаємодії в нових умовах.

Сьогодні інтернет став буденною частиною життя, способом життя, не лише новою реальністю, а й новим соціокультурним явищем. Простежується прямий взаємозв'язок між віком користувача та місцем глобальної мережі в його житті. І це є цілком логічним явищем, оскільки чим молодша особистість, тим легше вона приймає зміни в оточуючій дійсності.

Для пересічного школяра інтернет є природним середовищем, настільки комфортним для нього, що значна частина його соціалізації перебігає саме в мережі. На сьогоднішній день інтернет виступає інституту соціалізації особистості, поряд зі школою або сім'єю. Актуальність інтернету для підлітка зростає в рази, оскільки мережа працює на його провідну діяльність – міжособистісне спілкування. У даному випадку особистість спрямовує більшу частину своєї активності на задоволення основної потреби, а інтернет дає для цього простий засіб – соціальні мережі. Соціальні мережі, профіль сторінки «Facebook», «ВКонтакте» та ін. є способом проекції для підлітка свого образу Я на віртуальний образ, який може як відповідати реальному, так і мати ознаки викривленості.

Наше дослідження покликане виявити взаємозв'язки медіакомунікації, як форми комунікативної активності підлітка, що забезпечує його провідну діяльність, і таких форм активності особистості, як пізнавальна та поведінкова. Перед дослідником постають такі питання: чи витісняє медіакомунікативна активність інші форми діяльності підлітка чи компенсує їх, або ж проявляється пропорційно до них? Пошук відповідей на ці та інші питання спонукав до дослідження теми «Психологічні особливості медіакомунікації як життєвої активності підлітка».

Метою роботи є встановлення характеру взаємозв'язку між рівнями і типологічними особливостями медіакомунікативної, пізнавальної та поведінкової активності підлітків.

Відповідно до мети цієї роботи були визначені *завдання*:

1. Теоретичний аналіз та розкриття основних понять дослідження: медіакомунікація, активність, пізнавальна активність, поведінкова активність, психологічні особливості підліткового віку.
2. Емпіричне дослідження взаємозв'язку між рівнями і типологічними особливостями медіакомунікативної, пізнавальної та поведінкової активності.
3. Розробка методичної корекційної програми гармонізації проявів активності підлітків на основі отриманих у дослідженні результатів.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження. Задля впровадження результатів даного дослідження в область наукового знання було сплановано ряд поетапних дій, які відповідають завданням дослідження. На першому етапі проводиться аналіз наукових джерел, дотичних до розглядуваних нами тем: психологічних особливостей особистості в інтернет-середовищі, та соціальних мережах; різних форм життєвої активності; психологічних особливостей підліткового віку. Для реалізації емпіричного етапу дослідження дібрано інструментарій, який дозволяє виявити рівні та типологічні особливості прояву досліджуваних форм активності підлітка, провести їх кількісний, якісний, та порівняльний аналіз. Фінальна стадія роботи передбачає створення корекційної програми гармонізації особистості підлітків шляхом встановлення оптимального балансу між формами їх активності.

Ключові слова: медіакомунікативна активність, пізнавальна активність, поведінкова активність, життєва активність, стиль медіа комунікації.

Венедиктова Дар'я,
магістрантка спеціальності
«Практична психологія»
Науковий керівник:
Краєва Оксана Анатоліївна,
к.психол.н.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНИХ БАР'ЄРІВ У МІЖОСОБИСТІСНОМУ СПІЛКУВАННІ ПІДЛІТКА

Актуальність теми дослідження. У багатьох ситуаціях під час спілкування людина зіштовхується з непорозумінням сприйняття інформаційного контенту співрозмовником. Іноді складається враження, що співрозмовник наче зводить певні бар'єри і перешкоди на шляху спілкування, захищаючись таким чином від переживань. Проходячи через призму цих бар'єрів, мовні одиниці частково залишаються там, а частково змінюються до невпізнанності. Одразу з тим трапляються такі ситуації, коли інформаційне повідомлення не наштовхується на перешкоди і досягає своєї мети у повному взаєморозумінні.

Питання щодо ефективності спілкування людини універсальне. Бар'єри спілкування можуть бути пов'язані з характером особистості, її прагненнями, поглядами, мовними особливостями та манерами спілкування. І причини багатьох конфліктів, взаємних розбіжностей, невдоволення в особистій сфері не в останню чергу криються саме в дії емоційних бар'єрів у процесі спілкування.

Особливої уваги у дослідженні окресленого питання заслуговують декілька аспектів. По-перше, емоційні бар'єри у спілкуванні можуть завадити нормальному спілкуванню, по-друге, саме процес спілкування у підлітковому віці набуває особливого значення для особи, що стрімко дорослішає. І, по-третє, наявність вирішального та значного впливу соціального оточення на особистість підлітка. Саме тому проблема емоційних бар'єрів у міжособистісному спілкуванні зазначеної категорії з різного соціального оточення актуальна в наші дні.

Як відомо, підлітковий вік – це вагомий період у житті особистості. Від того, як у цей період вона буде розвиватися, залежить її майбутня «Я –концепція», а отже й ідентичність. Головний сенс підліткового віку виявляється у вирішенні завдань, пов'язаних із його переходом від дитинства до дорослості. При цьому всі сторони розвитку піддаються якісній перебудові, виникають і формуються психологічні новоутворення, закладаються основи свідомої поведінки, формуються соціальні установки.

Великого значення для формування «Я-образу» підлітка надається саме процесу спілкування з однолітками, оскільки воно, уособлюючи центрийого життя, багато в чому

визначає всі інші сторони поведінки і діяльності. Вказаний процес несе підліткові не лише переваги, але й різні труднощі, які втілюються в певних «бар'єрах» спілкування особистості.

Проблема психологічних труднощів (або «бар'єрів» спілкування) як об'єкт спеціального дослідження широко вивчається в науковій літературі та пов'язується передусім із такими іменами, як Е. Берн, О. Бодальов, Л. Буєва, А. Золотнякова, М. Каган, Б. Паригін, З. Фройд. На протигагу комунікативним бар'єрам спілкування, дія яких істотно заважає як спілкуванню окремих індивідів, так і цілих соціальних шарів, досліджувані нами емоційні бар'єри найчастіше пов'язані зі концепціями тих чи інших «малих» або «великих» соціальних груп, до яких належить особа. Вони виникають тоді, коли у взаєминах між особами відсутній емоційний комфорт – стан максимальної емоційної зручності в природному і соціальному середовищі. Основою емоційних бар'єрів виявляється різноманітний спектр антипатій – почуттів неприязні, відрази до об'єкту або суб'єкту.

Отже, поряд із дослідженнями особливостей емоційно-комунікативних бар'єрів дорослої людини, особливого значення та сенсу набуває вивчення психологічних особливостей емоційних бар'єрів у міжособистісному спілкуванні підлітків.

Метою роботи є вивчення психологічних чинників, що призводять до виникнення емоційних бар'єрів у міжособистісному спілкуванні підлітків.

Відповідно до мети роботи визначені **завдання**:

1. Проаналізувати стан розробленості обраної проблематики в науковій літературі.
2. Провести емпіричне дослідження психологічних чинників, що призводять до виникнення емоційних бар'єрів у комунікації.
3. Розробити психологічні рекомендації для підлітків щодо подолання емоційних бар'єрів у міжособистісному спілкуванні.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження. Для визначення психологічних особливостей емоційних бар'єрів в міжособистісному спілкуванні підлітків опрацьовано та проаналізовано наукову літературу з обраної проблематики та, на основі отриманих знань, виокремлено певні особливості формування емоційних бар'єрів в міжособистісному спілкуванні. Застосовано психодіагностичні методи (анкетування, тестування). Систематизовано та узагальнено теоретичні та емпіричні дані. Розроблено психологічні шляхи подолання емоційних бар'єрів у міжособистісному спілкуванні.

Ключові слова: емоційні бар'єри, міжособистісне спілкування, комунікативні бар'єри, підлітковий вік, особистість.

Глузд Ольга,
магістрантка спеціальності
«Практична психологія»
Науковий керівник:
Циганчук Тетяна Володимирівна,
к.психол.н.

УЯВЛЕННЯ ПРО СІМЕЙНІ СТОСУНКИ У ЖІНОК З РІЗНОЮ ТРИВАЛІСТЮ ПОДРУЖНЬОГО ЖИТТЯ

Актуальність теми дослідження. За даними Держкомстату за 2015 рік на 295 тисяч укладених шлюбів в Україні припадає 130,7 тисячі розлучень. Тобто розлучаються 44,3% подружніх пар. При цьому, якщо взяти до уваги цивільні шлюби, то рівень розлучень в Україні, за даними фахівців, сягає 61%. За даними Євростату за 2015 рік - це найвищий показник у Європі.

Психологи серед найпопулярніших причин розлучень виділяють: неготовність будувати стосунки, різний погляд на грошовий достаток, алкоголізм одного з членів подружжя, незадоволення сексуальним життям. Але, найчастіше, на перше місце виходить

так званий «синдром невинуватих сподівань». Кожна людина уявляє сімейні стосунки по-різному, в залежності від стереотипів ідеальної сім'ї, соціального статусу, звичок. Коли очікування не співпадають з реальністю, настає розчарування сімейним життям, що і призводить до розірвання шлюбу.

Проведений нами теоретичний аналіз наукових досліджень уявлень про подружні стосунки (С. Голод, М. Джеймс, З. Розенталь, В. Сисенко) дозволив зробити такі висновки. Сім'я - це багатогранне поняття, яке досі не має сталого визначення. Кожна галузь науки пояснює цей феномен, виходячи із власного об'єкта та предмета.

«Образ сім'ї» складається з певних компонентів (сімейні міфи, постулати, сценарії), але у кожній сім'ї їхнє наповнення відрізняється, що призводить до складності емпіричних досліджень.

Створити універсальну періодизацію криз в уявленнях про подружні стосунки неможливо, оскільки фактори, які впливають на них, - індивідуальні. Отже, існує велика кількість досліджень уявлень про сім'ю, які описують специфічні особливості молодого подружжя. Проте ми не знайшли достатньо інформації про зміну образу сім'ї у жінок в залежності від тривалості їх перебування у шлюбі. Це і зумовлює актуальність нашого дослідження.

Метою роботи є дослідження психологічних особливостей уявлень про сімейні стосунки у жінок з різною тривалістю подружнього життя.

Відповідно до мети цієї роботи були визначені такі **завдання**:

1. Здійснити теоретико-методологічний аналіз поняття образу сім'ї, особливостей розвитку та динаміки уявлень про сімейні стосунки сучасної сім'ї;
2. Теоретично визначити найбільш кризові періоди подружнього життя;
3. Емпірично дослідити уявлення про сімейні стосунки у жінок з різною тривалістю подружнього життя.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження. У роботі розглянуто розробки вчених, які займались досліджуваною проблематикою, проаналізовано теоретико-методологічні підходи до уявлень про подружні стосунки, сім'ю та «образ сім'ї», охарактеризовано поняття «криза подружнього життя», емпірично досліджено відмінності образу сім'ї у жінок в залежності від тривалості їх перебування у шлюбі.

Мета і завдання дослідження зумовили необхідність використання комплексу таких емпіричних методів: опитувальник «Рольові очікування і домагання у шлюбі» (О.Волкова); опитувальник «Вимір установок в сімейній парі» (Ю. Альошина, Л. Гозман, К. Дубовська); опитувальник «Методика ціннісних орієнтацій» (М. Рокіч); методика діагностики самооцінки Дембо-Рубінштейн (модифікація О. Прихожан).

Для статистичної обробки отриманих даних використовувались методи математичної статистики, методи якісної інтерпретації даних.

Ключові слова: сім'я, образ сім'ї, сімейні стосунки, кризи подружнього життя.

Дейніченко Артем,
магістрант спеціальності
«Практична психологія»
Науковий керівник:
Лозова Ольга Миколаївна,
д.психол.н., проф.

ПСИХОСЕМАНТИЧНИЙ ПРОСТІР ЕМОЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЗДОРОВИХ ТА РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ ДОРΟΣЛИХ

Актуальність теми дослідження. Проблема емоційних станів людей з розумовою відсталістю на сьогоднішній день належить до гострих питань психологічної думки в Україні. Людська природа та гуманність найбільше мають змогу проявитися саме в ставленні до людей з інвалідністю. Сьогодні в Україні існує тенденція, коли соціальне оточення людей з розумовою відсталістю виявляє до них зверхнє ставлення, жаль, співчуття, може дотримуватися позиції домінування або транслювати відсутність надій на позитивні зміни, чим перешкоджає не тільки процесам розвитку, а й наносити психологічну та соціальну шкоду особистості. В той же час, в таких країнах як Австрія, Нідерланди, Німеччина існує успішна традиція, за якої люди з розумовою відсталістю (особливо з легкою формою) успішно проходять сепарацію від батьків, працюють, створюють родини, розвиваються і самореалізуються, маючи такі ж права, як інші громадяни. Це тим більш закономірно, що згідно з МКХ-10, IQ цих людей може складати від 50 до 69, тобто, дорослі здатні працювати, підтримувати соціальні стосунки і робити позитивний економічний, культурний та суспільний внесок.

Емоційний розвиток є базовим та важливим у житті дорослих, як в нормі так і в патології: він зумовлює когнітивні та поведінкові процеси, забезпечує мотивацію та соціальну взаємодію, а також захисні функції психіки. Маючи фундаментальне теоретичне значення для науки, проблематика психосемантичних аспектів емоційного розвитку розумово відсталих людей вимагає детального вивчення для подальшої ефективної діагностичної, корекційної, профілактичної та консультаційної роботи. Дослідження емоційного розвитку розумово відсталих посідає важливе місце для подальшої роботи з успішної соціалізації, професійної та реабілітаційної діяльності, а також особистісної самореалізації, тому що самостійна людина стає рівноправним членом суспільства з правами, обов'язками та можливостями для щасливого майбутнього.

Мета роботи полягає в експериментальному виявленні психосемантичних диференціальних ознак розвитку емоційної сфери здорових та розумово відсталих дорослих.

Відповідно до мети цієї роботи були визначені **завдання**:

1. Побудова психосемантичного простору понять, що означають емоційні стани людини в нормі та патології.
2. Порівняльне дослідження візуальної семантики форм.
3. Порівняльне дослідження візуальної семантики кольорів та емоційних станів здорових і розумово відсталих.
4. Створення розвивальної Програми смислової регуляції емоційних станів; апробація програми в різних експериментальних групах.
5. Дослідження динаміки психосемантичного простору емоцій в ході розвивального впливу на психіку здорових та розумово відсталих суб'єктів.

Шляхи реалізації мети та завдань. Наукове дослідження із застосуванням низки теоретичних та емпіричних методів дослідження. Теоретичні методи – аналіз фахових джерел, аналогії, абстрагування, синтез, індукція, дедукція, узагальнення, порівняння,

систематизація, вимірювання, моделювання – використовуватимуться з метою аналізу та узагальнення базових теоретичних положень тема та напрацьованого емпіричного матеріалу. Емпіричні методи використовуватимуться задля дослідження предмета шляхом асоціативного експерименту, семантичного диференціала О.Ю. Артем'євої та Колірний тесту ставлення О.М. Еткінда. В сукупності зазначені теоретичні та емпіричні методи дозволять створити наукову основу для ефективного підвищення рівня смислової та емоційної регуляції осіб з відповідними психічним статусом, а також для практичного застосування результатів у психодіагностичній, консультативній, психотерапевтичній та психокорекційній роботі з розумово відсталими людьми.

Ключові слова: дорослі з розумовою відсталістю, емоційна сфера особистості, розвиток особистості, психосемантика, суб'єктивна семантика свідомості.

Дядик Ольга,
магістрантка спеціальності
«Практична психологія»
Науковий керівник:
Циганчук Тетяна Володимирівна,
к.психол.н.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФЕНОМЕНУ ДОВІРИ У МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКАХ

Актуальність теми дослідження. Цікавість до феномену довіри з часом збільшується в нашому суспільстві і набуває значущості у психології. Це обумовлено визнанням того факту, що оптимальний рівень довіри до світу і до себе є необхідною умовою і водночас результуючим показником високої якості життя індивіда, групи, а також суспільства в цілому.

Психологічний зміст феномена довіри був зведений до одностороннього уявлення про довіру як одну із сторін спілкування (міжособистісного чи ділового). Однак логіка розвитку психології, її методологічні основи вказують на те, що неправомірно зводити сутність цього явища лише до сфери спілкування, оскільки довіра включена у цілісну взаємодію людини зі світом. Тому існує потреба у визначенні сутності довіри як соціально-психологічного явища, її соціально-психологічних функцій, умов виникнення та особливостей прояву.

Незважаючи на специфічність явища, більшість авторів визначають довіру як здатність людини наділяти явища та об'єкти навколишнього світу, а також інших людей, їхні та свої можливі майбутні дії властивостями безпечності, надійності та ситуативної корисності, значущості. Наділення об'єктів навколишнього світу вищезазначеними властивостями перетворює довіру на фундаментальну умову взаємодії особистості зі світом.

Досліджуваний феномен відіграє важливу роль у житті людини, він необхідний для взаємодії із навколишнім середовищем, встановлення міжособистісних стосунків між людьми. Для дружніх, сімейних, трудових відносин тощо довіра є фундаментом, без якого неможливе подальше продуктивне налагодження стосунків.

Довіра також пов'язана з певним ризиком, потребує перевірки часом і досвідом. Довіра, першочергово виникаючи у суб'єктивному, внутрішньому світі людини як переживання або певне ставлення, може проявлятися лише в активності людини. Акт взаємодії слугує перевіркою існуючого рівня довіри і, залежно від досвіду, який отримується, постійно коригується людиною.

Психологічні особливості феномену довіри зводяться до трьох основних сфер: довіра до себе, довіра до іншого, довіра до світу. Цей феномен дозволяє людині розвиватися, отримувати новий досвід, ефективно взаємодіяти. Довіру можна розуміти як певний захисний механізм особистості, навіть якщо проявляється протилежне явище –

недовіра. Кожний феномен як довіри, так і недовіри, можна розглядати з різних позицій, сприятливих чи несприятливих для людини та оточуючих, залежно від ситуації.

Метою дослідження є визначення психологічних особливостей феномену довіри у міжособистісних стосунках.

Відповідно до мети роботи були визначені такі **завдання**:

1. Здійснити теоретико-методологічний аналіз поняття феномену «довіри»;
2. Визначити роль довіри у міжособистісних стосунках;
3. Емпірично дослідити особливості та роль довіри у міжособистісних стосунках.

Шляхи реалізації мети та завдань. Для визначення основних психологічних особливостей феномену довіри у міжособистісних стосунках нами було досліджено та проаналізовано найвідоміші наукові роботи, що досліджували феномен довіри як самостійне явище, а також як складову частину інших психологічних явищ, що мають значення у самореалізації людини, у впливі на людей, у внутрішньогрупових відносинах тощо. Опрацьований теоретичний матеріал дав можливість розглянути різні аспекти досліджуваного феномену та побудувати на цьому емпіричну частину нашого дослідження. Нами було виокремлено три основні сфери феномену довіри, здійснено їх порівняльний та кореляційний аналіз.

Ключові слова: довіра, взаємодія, міжособистісні стосунки, недовіра, розвиток особистості, динаміка.

Колесник Ольга,
магістрантка спеціальності
«Практична психологія»
Науковий керівник:
Краєва Оксана Анатоліївна,
к.психол.н.

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕТНІЧНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ У СТАРШИХ ШКОЛЯРІВ

Актуальність теми дослідження. Питання виховання толерантності – одне з найбільш актуальних на даному етапі розвитку українського суспільства. Постійна взаємодія представників різних культур призводить до протиріччя між бажанням перейняти найкращі здобутки інших та намаганням зберегти власну самобутність, між реальними запозиченнями та національною ідентичністю. Звичайно, ці тенденції існували в житті суспільства і раніше. Але саме зараз, в епоху зростаючої глобалізації, вони набули такого масштабу. Глобалізація призводить до постійного розширення зони контакту різних культур. Цей контакт може відбуватися в формах діалогу культур або конфлікту культур. Яким саме буде контакт, залежить багато в чому від суб'єктивного налаштування та готовності до подібних контактів. Здатність, готовність до участі в міжкультурних діалогах багато в чому визначається такою особистісною якістю, як толерантність.

Нетолерантність по відношенню до інших створює психічне підґрунтя для насильства в різних формах. Саме тому, ключовою стає взаємодія на основі толерантності, розуміння, поваги поглядів, думок, традицій, культур інших країн і народів. Толерантність є цінністю, необхідною і фундаментальною для реалізації прав людини та досягнення миру. Ці проблеми в змозі вирішити полікультурна освіта, яка створює умови для повноцінної самореалізації особистості в культурі. Полікультурна освіта допомагає створенню толерантного діалогу, співпраці сторін. Принцип діалогу, нерозривно пов'язаний з принципом толерантності, є не тільки засобом освіти, але і його метою.

Важливість створення умов для розвитку толерантних якостей особистості обумовлена тим, що в сучасному суспільстві виявлено несформованість соціальних, культурних,

національних, освітніх цінностей і смислів, що відповідають реаліям багатокультурного суспільства: розірваність зв'язків між поколіннями, відчуження і протистояння в сім'ї, школі і соціумі; нечіткість громадських та педагогічних позицій в досягненні ідеалу особистості школяра.

Метою роботи є дослідження етнічної толерантності у старших школярів, з'ясування її основних характеристик.

Відповідно до мети цієї роботи були визначені **завдання**:

1. Визначити існуючі в науковому дискурсі теоретичні підходи до вивчення етнічної толерантності та проаналізувати способи її формування.
2. Розглянути провідні емпіричні методи дослідження етнічної толерантності.
3. Емпіричнодослідити етнічну толерантність старших школярів.
4. Проаналізувати особливості етнічної толерантності досліджуваної категорії.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження. Для визначення ключових деталей і вирішення поставлених завдань використовувався аналіз психологічної літератури, порівняння, узагальнення, систематизація теоретичного матеріалу та емпіричне дослідження етнічної толерантності старших школярів.

Ключові слова: етнічна толерантність, старші школярі, емпіричні методи дослідження, нетолерантність, міжкультурний контакт.

Кот Марія,
магістрантка спеціальності
«Практична психологія»
Науковий керівник:
Тохтамиш Олександр
Михайлович,
к.психол.н., доц.

ТЕОРІЯ РОЗВ'ЯЗУВАННЯ ВІНАХІДНИЦЬКИХ ЗАВДАНЬ ЯК МЕТОД РОЗУМОВОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Актуальність теми дослідження. Зміни, що відбуваються в суспільстві, зумовлюють необхідність виховання покоління, зорієнтованого на розв'язання складних інтелектуальних операцій. У світовій педагогічній практиці існує цілий ряд технологій з розвитку творчого мислення дітей. Нинішні високі вимоги до якості освітнього процесу у дошкільному закладі зумовили виникнення та впровадження теорії розв'язування винахідницьких завдань (ТРВЗ). У цілому проблема розумового розвитку є надзвичайно складною, багатогранною та актуальною, оскільки найчастіше доводиться спостерігати саме прояви скутості дитячого мислення, прагнення мислити готовими схемами, отримувати готові схеми від дорослих.

Інноваційна технологія ТРВЗ сприяє зниженню психологічної інерції (шаблонного мислення), розвиває пластичність думки, допомагає бачити та розуміти сміливі й неочікувані рішення, привчає до використання незвичних прийомів, допомагає зберегти широкий світогляд, виховує вміння долати страх перед «безглуздою» ідеєю.

Головними принципами ТРВЗ є: розв'язання суперечностей, системний підхід, тобто вміння бачити навколишній світ у взаємозв'язку всіх його елементів, а також уміння віднайти необхідний у конкретній ситуації резерв.

Досліджувана проблема є актуальною, інноваційні технології розвитку мислення дітей кидають виклик деяким традиційним подходам у вихованні, наслідками яких можуть бути прояви скутості дитячого мислення, прагнення мислити готовими схемами, отримувати готові шаблони від дорослих. При цьому, виникає необхідність дослідження ефективності таких інноваційних технологій.

Метою роботи є розроблення елементів методичної системи розумового розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами ТРВЗ.

Відповідно до мети цієї роботи були визначені **завдання**:

1. Вивчити теоретичні засади проблеми розумового розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами ТРВЗ;
2. З'ясувати категоріальний апарат дослідження можливостей сприяння розумовому розвитку засобами ТРВЗ;
3. Розробити елементи методичної системи розумового розвитку дітей старшого дошкільного віку.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження. Для дослідження ефективності активізації розумового розвитку дітей дошкільного віку засобами ТРВЗ визначається його інструментарій. Інструментарій ТРВЗ підбрано так, щоб позитивно вплинути на формування у дитини пошукове мислення, яке дає змогу знизити стереотипність, шаблонність думок, так звану психологічну інерцію. Застосування ТРВЗ в навчанні дітей дошкільного віку має активізувати у них потенціал винахідників, сприяти розвитку таких якостей, як оригінальність, гнучкість, системність. Головними принципами ТРВЗ є: розв'язання суперечностей, системний підхід, тобто вміння бачити навколишній світ у взаємозв'язку всіх його елементів, а також вміння віднайти необхідний у конкретній ситуації резерв. Робота з ТРВЗ у дошкільному навчальному закладі проходить у п'ять етапів.

Ключові слова: теорія розв'язання винахідницьких завдань, дошкільний вік, розумовий розвиток, розумова активність, винахідницька творчість.

Кузьменко Ярослав,
магістрант спеціальності
«Практична психологія»

Науковий керівник:
Кочубейник Ольга Миколаївна,
д.психол.н., с.н.с.

РОЗВИТОК ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

Актуальність теми дослідження. В умовах реформування вищої освіти, забезпечення конкурентоспроможності фахівців на ринку праці особливої актуальності набуває проблема їх професійної підготовки, формування готовності студентів до майбутньої професійної кар'єри.

Сучасний етап розвитку суспільства висуває до роботи професіоналів, а значить, і до роботи вищих навчальних закладів, зайнятих їх підготовкою, принципово нові вимоги. Система підготовки фахівців в масштабах країни визначена в цілому специфікою конкретної професійної сфери. Проте зв'язок між ВНЗ і сферою діяльності випускників не завжди надійна. Молодому спеціалісту після закінчення вищого навчального закладу потрібно, як правило, ще чимало часу, щоб адаптуватися до умов професійної діяльності. Незважаючи на те, що адаптація до умов роботи на конкретних місцях відбувається на базі основного багажу знань і умінь, що здобуваються у ВНЗ, важливу роль, а часом одну з головних, відіграє наявність у молодого фахівця готовності до здійснення професійної діяльності. З причини того, що провідною складовою готовності до професійної діяльності є психологічна готовність, яка розуміється як складне комплексне психічне утворення, як сплав функціональних, операціональних і особистісних компонентів, що мають динамічну структуру з функціональними залежностями (А. Деркач, В. Зазикін, В. Шадриков), є важливим також розглянути психологічну готовність студентів до професійної діяльності.

У психологічній практиці професійної освіти гостро стоїть питання щодо необхідності перенесення акценту з технологізації навчального процесу на аспекти особистісної готовності. Виникає необхідність формування і розвитку елементів особистісної готовності до виконання професійної діяльності, розробки комплексних методів діагностики особистісної готовності.

Однією з істотних проблем освіти, на наш погляд, є формування необхідного рівня психологічної готовності студентів до здійснення професійної діяльності. У процесі професіоналізації існують свої сенситивні періоди. Одним з перших великих періодів є час навчання у ВНЗ. Саме в цей час майбутній фахівець засвоює категоріально-понятійний апарат своєї науки і отримує необхідних знань та вмінь, які дозволяють студенту усвідомлювати свою деяку приналежність до професійного співтовариства.

Найбільш значущим, на наш погляд, є дослідження цієї проблеми в галузі підготовки фахівців-психологів. Не викликає сумніву, що ефективність діяльності психолога в значній мірі визначається не тільки рівнем його професійного вміння, а й особистісними характеристиками і ставленням до своєї професії. На сьогоднішній день фахівці-психологи затребувані в багатьох сферах діяльності людини (освіта, виробництво тощо). З'являється багато нових спеціальностей, близьких до психології чи безпосередньо з нею пов'язаних (менеджмент роботи з персоналом, коучінг, PR і т.д.).

Теоретико-методологічні аспекти психологічної готовності до професійної діяльності висвітлені у працях таких вітчизняних та зарубіжних учених, як О. Асмолов, Г. Балл, М. Дяченко, Л. Кандилович, С. Максименко, В. Моляко, Л. Орбан-Лембрик, К. Платонов, Д. Узнадзе, Е. Фарапонова та інших. Що стосується досліджень проблеми психологічної готовності майбутнього психолога до професійної діяльності, можна виділити праці О. Бондаренка, Н. Берегової, В. Зарицької, Н. Чепелевої, в яких готовність розглядається як складова частина професійного відбору на психолого-педагогічні спеціальності.

Метою роботи є емпіричне дослідження психологічної готовності студентів – майбутніх психологів до професійної діяльності.

Відповідно до мети цієї роботи були визначені **завдання**:

1. Розглянути особливості психологічної готовності студентів до професійної діяльності у психологічній сфері.
2. Здійснити аналіз психологічної готовності студентів до професійної діяльності.
3. Розробити методичні рекомендації щодо ефективності процесу формування психологічної підготовки майбутніх психологів до професійної діяльності.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження. Для визначення особливостей психологічної готовності студентів до професійної діяльності було досліджено та проаналізовано ставлення і тлумачення різних науковців поняття психологічної готовності, розглянуто проблеми психологічної готовності майбутніх психологів та вплив підходу в навчанні у ВНЗ на психологічну готовність студентів психологів до майбутньої діяльності.

Для підвищення ефективності процесу формування психологічної підготовки майбутніх психологів до професійної діяльності поданий розроблений план застосування Програми розвитку психологічної готовності студентів-психологів до здійснення кар'єри. Також надано рекомендації щодо покращення умов навчального процесу та професійної підготовки майбутніх психологів.

Ключові слова: психологічна готовність, професійний розвиток, особистість, професійна ідентичність.

Нагнибіда Ольга,
магістрантка спеціальності
«Практична психологія»
Науковий керівник:
Циганчук Тетяна Володимирівна,
к.психол.н.

ДИНАМІКА РІВНЯ ТРИВОЖНОСТІ У СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ

Актуальність теми дослідження. Рівень тривожності в суспільстві нині дуже високий. Причиною цього є економічні, політичні та військові проблеми в країні. І це відображається на суспільних відносинах, призводить до підвищення рівня тривожності, страху, невротичності, нестабільності і невпевненості в собі. Особливо це помітно у молодих людей, а саме студентів, на яких впливає не тільки нестабільна ситуація країни, а й середовище, в якому вони перебувають більшість свого часу.

Переживання тривоги часто призводить до виникнення почуття ізоляції і самотності. Саме тривожність, як відзначає більшість дослідників (С. Брель, Р. Кисловська, Б. Кочубей, Є. Новікова, О. Прихожан), лежить в основі цілого ряду психологічних труднощів.

Зі зміною способу життя у студентів з'являються труднощі, які пов'язані зі вступом до вищого навчального закладу, незвичні проблеми та стреси, які можуть спричинити появу страхів та розвиток тривожності.

Дослідженням рівня тривожності займалися такі вчені: В. Астапов, Л. Божович, О. Захаров, К. Ізард, Р. Немов, О. Петровський, О. Прихожан, Ч. Спілберг, Ю. Ханін, К. Хорні. Ними було визначено, що тривожність та страхи, як правило, стають серйозною перешкодою в досягненні своїх цілей, самореалізації, а також в становленні особистості в цілому, як професіонала, так і повноцінного члена суспільства.

Проблеми навчальних стресів вивчали Ю. Александров, О. Занковський, У. Кеннон, Л. Китаєв-Смик, Д. Маєрс, Г. Сельє, Ю. Щербатих. Ними були визначені психологічні особливості стресів, їх динаміка, причини та наслідки виникнення.

Навчально-пізнавальна діяльність передбачає великі затрати енергії та часу від студентів. У процесі навчання у вищому навчальному закладі студенти можуть відчувати надзвичайно сильне напруження, яке може сприяти руйнуванню психічного здоров'я. Навчальна діяльність сповнена зовнішніх напружених ситуацій та інших факторів, які є потенційними поштовхами до емоційного реагування.

Студенти більшість свого часу проводять у вищому навчальному закладі, і саме ті ситуації, під час яких вони опиняються в процесі навчання, визначають їхній емоційний стан.

Метою роботи є дослідження динаміки рівня тривожності у студентів у процесі навчання.

Відповідно до мети цієї роботи були визначені **завдання**:

1. Здійснити теоретико-методологічний аналіз поняття тривожності;
2. Визначити причини і наслідки тривожності у студентів в процесі навчання;
3. Виявити роль оптимізму в подоланні тривожності;
4. Емпірично дослідити динаміку рівня тривожності у студентів у процесі навчання;
5. Розробити практичні рекомендації зі зниження рівня тривожності у студентів у процесі навчання.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження. В дослідженні використовувався комплекс теоретичних та емпіричних методів. Теоретичні методи: аналіз та узагальнення. Емпіричні: опитувальник «Особистісна шкала прояву тривожності (Ф. Тейлора; варіант Т. Немчинова); опитувальник «Самопочуття, активність, настроїв» (В. Доскін, Н. Лаврентева, М.

Мирошніков, В. Шарай); опитувальник оптимізму ШОСТО (М. Селінгман, адаптація Т. Гордєєвої, В. Шевяхової); авторська анкета «Дослідження причин та наслідків тривожності студентів».

Ключові слова: тривожність, рівень тривожності, динаміка, навчання, оптимізм.

Никитюк Тетяна,
магістрантка спеціальності
«Практична психологія»
Науковий керівник:
Краєва Оксана Анатоліївна,
к.психол.н.

ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ОСОБИСТІСНОЇ ТРИВОЖНОСТІ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Актуальність теми дослідження. Проблема тривожності особистості в підлітковому віці завжди посідала важливе місце в психології й на сьогодні є достатньо широко розробленою.

Разом з тим, багатосторонність наукового дослідження тривожності як властивості особистості не охоплює всього спектру проблемних питань.

По-перше, за наявності великої кількості наукових праць із проблеми тривожності загалом, в науці спостерігається суперечливість підходів до визначення поняття «особистісна тривожність», навіть у авторів однієї й тієї ж психологічної школи (Н. Амінов, Г. Бреслав, В. Вілюнас, К. Ізард, М. Кляйн, Р. Лазарус, Р. Мей, П. Сімонов, З. Фройд, Ю. Ханін, К. Хорні).

По-друге, дослідження психологічних механізмів тривожності традиційно сфокусовані на її вивченні як реактивного утворення, тим самим залишається невисвітленим функціональний аспект тривожності як психічної властивості (В. Каган, Р. Кисловська, Г. Прихожан, Л. Пономаренко, Т. Титаренко, А. Фурман).

По-третє, розробка проблеми особистісної тривожності більшою мірою охоплює питання її психодіагностики, психокорекції та психотерапії (В. Астапов, О. Захаров, Н. Імедадзе, І. Мамайчук, А. Співаковська), приділяючи недостатньо уваги питанням психопрофілактики її надмірного рівня розвитку та фіксації в структурі властивостей особистості.

Не зважаючи на фундаментальне значення тривожності як фактора психічної активності особистості, в психології саме бракує досліджень, спрямованих на визначення тих структурних детермінант особистісної тривожності, які є носіями її функціонального значення.

Важливою обставиною, що посилює актуальність дослідження психологічних механізмів особистісної тривожності є необхідність врахування її вікової специфіки. У зазначеному контексті на особливу увагу заслуговує підлітковий етап онтогенезу, оскільки саме він є періодом становлення та фіксації стійких психологічних властивостей особистості.

Проблема полягає в тому, що відсутність своєчасної психологічної допомоги тривожним підліткам зберігає можливість зриву в наступному віковому періоді, коли новий досвід вступає в резонанс із тривогами, які не отримали певного відреагування на попередніх етапах розвитку. Саме соціальною та науковою значущістю окресленої проблематики й зумовлено вибір теми магістерського дослідження «Психологічні механізми особистісної тривожності у підлітковому віці».

Метою роботи є дослідження психологічних механізмів особистісної тривожності у підлітків різних вікових груп.

Відповідно до мети цієї роботи були визначені **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз, систематизацію сучасних психолого-педагогічних досліджень із проблеми тривожності як властивості особистості та визначення її психологічних механізмів.

2. Емпірично встановити динаміку та характер функціональних зв'язків між особистісною тривожністю в підлітковому віці в різних вікових групах.

3. Обґрунтувати функціональний механізм стабілізації тривожності в підлітковому віці на особистісному рівні.

4. Розробити психокорекційну програму з попередження серед підлітків високого рівня особистісної тривожності.

5. Дослідити дієвість розробленої корекційної програми та провести порівняльний аналіз.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження. Для визначення ключових аспектів у дослідженні особистісної тривожності в підлітковому віці, з урахуванням практичної мети щодо створення корекційної програми, були задіяні психодіагностичні методики, спрямовані на виявлення рівня тривожності та діагностики самооцінки її рівня двох вікових груп. Здійснено математично-статистичну обробку результатів. Розроблено психокорекційну програму з попередження серед підлітків високого рівня особистісної тривожності.

Ключові слова: тривожність, особистісна тривожність, підлітковий вік, стабілізація тривожності підлітків, психокорекційна програма.

Півторак Ірина,

магістрантка спеціальності

«Практична психологія»

Науковий керівник:

Старинська Наталія Володимирівна,

к.психол.н.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК РІВНЯ ТРИВОЖНОСТІ ТА АДАПТАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТУДЕНТІВ–ПСИХОЛОГІВ

Актуальність теми дослідження. В умовах реформування системи вищої освіти, удосконалення змісту навчання особливо виокремлюється комплекс складних питань, пов'язаних з адаптацією студентів до ВНЗ, реалізацією їх адаптаційного потенціалу. Результатом адаптації особистості студента є: нове ставлення до професії, ототожнення з нею; освоєння нових навчальних норм, оцінок, способів і прийомів самостійної роботи та інших вимог; пристосування до нового типу колективу; сформованість соціально і професійно-значущих засобів спілкування, що є провідним для студентів-психологів.

Адаптаційний потенціал, на думку вчених (С. Величко, С. Добряк, Н. Коновалова, І. Короткова, В. Кулганов, А. Маклаков, С. Посохова, Л. Шенберг), інтегрує в складну систему соціально-психологічні, психічні, біологічні властивості та якості, актуалізовані особистістю для створення і реалізації нових програм поведінки в змінених умовах життєдіяльності; є інтегральною змінною, що характеризує сукупність індивідуально-психологічних ознак, які обумовлюють ефективність психічної адаптації. Психічна адаптивність оцінюється при цьому в якості інтегральної властивості особистості як цілісної системи і розглядається як сукупність внутрішніх чинників, які визначають ефективність адаптаційних змін (Ф. Березін, А. Налчаджян, А. Реан та ін.).

Актуалізація адаптаційного потенціалу студентів першокурсників розгортається у двох взаємно пов'язаних напрямках. Це, по-перше, адаптація до нових форм і методів навчальної діяльності і, по-друге, адаптація, пов'язана з перебудовою поведінки і діяльності в нових умовах життя, що може призвести до нервових зривів, стресових реакцій, страху, тривожності.

Проте тривожність може сприятливо і несприятливо впливати на реалізацію адаптаційного потенціалу студентів, тобто виконувати адаптивну та дезадаптивну функцію (Ф. Березін, К. Ізард, М. Левітов, Я. Омельченко, Ч. Спілберг та ін.).

Адаптивні прояви тривожних переживань можуть мати і позитивне, і негативне емоційне забарвлення, але в цілому, вони матимуть сприятливе значення. Протилежною є дезадаптивна тривожність, що виявляється у різкому зниженні або підсиленні інтенсивності тривожних переживань, які не відповідають пред'явленому стимулу та особливості соціальної ситуації перешкоджають повноцінному функціонуванню особистості студента, впливають дезорганізуюче на реалізацію особистісного адаптаційного потенціалу. Тривожні переживання дезадаптивного характеру теж можуть мати і позитивне, і негативне емоційне забарвлення, але вони однаково виконуватимуть несприятливу роль (Я. Омельченко).

Дослідженню тривожності свої праці присвятили такі дослідники, як: А. Амінов, Ю. Антонян, В. Астапов, Л. Божович, Г. Бреслав, В. Вілюнас, Ж. Глозман, О. Захаров, Н. Імедадзе, Б. Кочубей, Р. Лазарус, Т. Маргула, Н. Наєнко, Г. Прихожан, П. Сімонов, Ч. Спілберг.

Велика розповсюдженість тривожності серед студентської молоді, що найчастіше пов'язана з професійним самовизначенням, формуванням самооцінки, емоційною сенситивністю та усвідомленням власної індивідуальності, може перешкоджати реалізації особистісного адаптаційного потенціалу під час навчання у ВНЗ. У цьому контексті особливої актуальності набувають дослідження, спрямовані на пошук шляхів оптимізації адаптаційного потенціалу студентів-психологів під час навчання у ВНЗ.

Розуміння важливості цієї проблеми покладено в основу обрання теми дослідження: «Взаємозв'язок рівня тривожності та адаптаційного потенціалу студентів-психологів».

Метою роботи є дослідження особливостей взаємозв'язку рівня тривожності та адаптаційного потенціалу студентів-психологів.

Відповідно до мети цієї роботи були визначені **завдання**:

1. Проаналізувати філософські, психологічні та педагогічні літературні джерела за проблемою дослідження.
2. Провести порівняльний аналіз адаптаційного потенціалу та рівня тривожності студентів-психологів та студентів, що навчаються за напрямом підготовки «соціальна робота».
3. Дослідити взаємозв'язок тривожності та адаптаційного потенціалу студентів-психологів до навчання у ВНЗ.
4. Розробити психокорекційну програму тренінгу з розвитку адаптаційних ресурсів студентів-психологів.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження. Комплекс теоретичних та емпіричних методів і методик: аналіз науково-теоретичних джерел з проблеми дослідження, спостереження, бесіда, анкетування; психодіагностичні методики вивчення тривожності та адаптаційного потенціалу: «Методика оцінки тривожності Спілбергера-Ханіна», «Шкала тривоги Шахана», «Методика дослідження адаптованості студентів у ВНЗ Т.В. Дубовицька», «Методика багаторівневий особистісний опитувальник «Адаптивність» А.Г. Маклакова в адаптації С.В. Чермяніна». Розробка програми тренінгового заняття з розвитку адаптаційних ресурсів студентів-психологів.

Ключові слова: тривожність, студентський вік, адаптація, адаптаційний потенціал, навчально-професійна діяльність.

Плахотя Юлія,
магістрантка спеціальності
«Практична психологія»
Науковий керівник:
Клібайс Тетяна Володимирівна,
к.психол.н.

СПІВВІДНОШЕННЯ ВІКТИМНОСТІ ТА АДАПТИВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Актуальність теми дослідження. Проблема жертви вивчається кримінологією, судовою психологією, криміналістикою, а також безпосередньо віктимологією як самостійною наукою. Тема віктимності є доволі значимою для українців на тлі подій останніх років, та бере початок в глибинах історії всього народу. Зараз на прояви віктимності у різних вікових категорій впливає велика кількість чинників, таких як: загальна соціальна стурбованість через недостатнє забезпечення особистої безпеки, проблеми розвитку економіки та політичні зміни, що мають безпосередній вплив на прояви віктимної поведінки у кожного громадянина. Особливо це стосується студентської молоді, оскільки саме студенти знаходяться на порозі активної професійної діяльності, побудови кар'єри, створення сім'ї, на початку становлення подальшого життя.

Здатність протистояти негативним подіям у вигляді адаптації та зміни ситуації під свої особливості є досить важливою у зв'язку зі складною ситуацією, пов'язаною з питанням власної безпеки, яке останнім часом все частіше для багатьох українців виходить на перший план.

Зарубіжні та вітчизняні вчені (О.І. Бондарчук, Т.М. Вакуліч, В.Г. Івшин, С.Ф. Ідрісова, В.А. Лефтеров, М.А. Одінцева, Л.Г. Тат'яніна) накопичили досить значний теоретичний та практичний досвід, розробили ряд методів та методик, які посприяли поширенню знань про поведінку жертви, та завдяки яким можна знизити прояви віктимної поведінки серед населення але особливостям взаємодії віктимності та особистісного адаптивного потенціалу було приділено недостатньо уваги, в той час як важливим є не тільки уникнення віктимної поведінки, а й засвоєння людиною ефективної поведінки та розвиток особистісного адаптивного потенціалу.

У роботі здійснено спробу розглянути проблему взаємозв'язку віктимної поведінки та особистісного адаптивного потенціалу з тим, щоб пов'язати концептуальні положення віктимологічної теорії з результатами емпіричного дослідження особистісних характеристик студентської молоді. Актуальність роботи обумовлена недостатнім вивченням особливостей взаємодії віктимності та особистісного адаптивного потенціалу.

Метою роботи є узагальнення та емпіричне дослідження співвідношення особистісного адаптивного потенціалу та віктимності у студентської молоді.

Відповідно до мети цієї роботи були визначені *завдання*:

1. Створити теоретичну модель взаємозв'язку віктимної поведінки та особистісного адаптивного потенціалу на основі теоретичного аналізу проблеми.
2. Створити діагностичний інструментарій дослідження особливостей прояву віктимності та особистісного адаптивного потенціалу.
3. Емпірично дослідити специфіку взаємозв'язку віктимності та особистісного адаптивного потенціалу у студентської молоді.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження. При аналізі психологічної літератури було виявлено недостатньо глибоке вивчення проблем генезу, механізмів виникнення жертвовної поведінки, особливостей проявів та системи факторів впливу на

формування віктимності у сучасної молоді. Практично важко виявити діагностичні матеріали, які б допомогли визначити потенційність виникнення віктимності.

З наукової точки зору, завдяки раніше проведеним дослідженням та їх результатам стало ясно, що частина з них була спрямована або на вирішення кримінально-процесуальних завдань, або на вирішення загальнотеоретичних проблем кримінології, що включали в себе виділення та побудову загальної віктимологічної концепції взаємодії двох сторін: злочинця та жертви.

Для реалізації мети було обрано кілька методик для: визначення віктимної поведінки та схильності до віктимної поведінки, авторами яких виступили І. Малкіна-Пих, та О. Андроннікова відповідно; визначення соціально-психологічної адаптації К. Роджерса та самооцінки психологічної адаптивності А. Маклакова. Також, обрано метод кількісної обробки даних – коефіцієнт лінійної кореляції Пірсона. Статистична обробка даних проводилася за допомогою пакету комп'ютерних програм Statistical Package for Social Science (SPSS 16.0 for Windows).

Ключові слова: віктимність, особистісний адаптивний потенціал, віктимізація, соціально-психологічна адаптація, самооцінка адаптивності.

Плотнікова Алла,
магістрантка спеціальності
«Практична психологія»
Науковий керівник:
Маланьїна Тетяна Михайлівна,
к.психол.н.

ЦІННІСНІ АСПЕКТИ СУБ'ЄКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ УКРАЇНЦІВ ТА СЛОВАКІВ

Актуальність теми дослідження. В умовах глобальних соціальних змін, постійної напруги та відсутності стабільності на різних рівнях життя особливої уваги набуває питання суб'єктивного благополуччя особистості. Дослідженням даного феномену активно займалися такі науковці, як Н. Бредберн, Е. Дінер, К. Ріф, П. Фесенко та інші. Суб'єктивне благополуччя особистості являє собою складне соціально-психологічне утворення, що має у своїй основі когнітивні, емоційні та поведінкові компоненти, що формуються в процесі соціально-психологічної діяльності, в системі реального відношення особистості до об'єктів оточуючого світу та установок, цінностей і стратегій поведінки, що склались на їх основі.

Серед психологічних аспектів та чинників суб'єктивного благополуччя осіб особливої ваги набувають цінності та ціннісні орієнтації особистості (Г. Пучкова, М. Селігман, Р. Шамінов та ін.).

Цінність – позитивна чи негативна значимість об'єктів оточуючого світу для людини, соціальної групи, суспільства в цілому, що визначається не їх властивостями самими по собі, а тим, як вони задіяні у сферу людської життєдіяльності, інтересів і потреб, соціальних відносин; критерій і способи оцінки цієї значимості, виражені в моральних принципах і нормах, ідеалах, установках, цілях (С. Лебедев).

У зв'язку з активною позицією та рухом українців в напрямку європейських параметрів життя, актуальним видається дослідження особливостей ціннісних орієнтацій українців в залежності від їхнього суб'єктивного благополуччя у порівнянні, наприклад, зі словаками, як представниками європейських традицій життєдіяльності.

Метою роботи є теоретично обґрунтувати та емпірично вивчити ціннісні аспекти суб'єктивного благополуччя українців та словаків

Відповідно до мети роботи було визначено ряд **завдань**:

1. З'ясувати психологічну сутність феномену суб'єктивного благополуччя особистості.

2. Здійснити теоретичний аналіз наукових досліджень щодо проблеми ціннісних орієнтацій та установок особистості, проаналізувати сучасні дослідження ціннісних установок українців та словаків.
3. Емпірично дослідити ціннісні орієнтації та рівень суб'єктивного благополуччя українців та словаків.
4. Вивчити специфіку взаємозв'язків ціннісних орієнтацій та суб'єктивного благополуччя в українців та словаків.
5. Порівняти особливості ціннісних орієнтацій та суб'єктивного благополуччя словаків та українців.
6. Розробити рекомендації щодо підвищення рівня суб'єктивного благополуччя особистості, враховуючи результати емпіричного дослідження.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження. Реалізація мети та завдань дослідження забезпечувалася комплексом методів: теоретичні – системно-структурний аналіз наукових джерел, порівняння, узагальнення; емпіричні – психодіагностичні методики; математично-статистичні – для обробки отриманих числових даних. Було вивчено і проаналізовано основні наукові роботи визначних вітчизняних та зарубіжних науковців з питань суб'єктивного благополуччя та ціннісних орієнтацій.

У роботі застосовано такі психодіагностичні методики: «Рівень співвідношення «цінності» і «доступності» в різних життєвих сферах" О. Фанталової, ціннісний опитувальник Ш. Шварца, «Шкала задоволеності життям» Е. Дінера, впроваджено авторську методику на вивчення особливостей суб'єктивного благополуччя.

Ключові слова: суб'єктивне благополуччя, цінності, ціннісні орієнтації, особистість.

Серпутько Оксана,
магістрантка спеціальності
«Практична психологія»
Науковий керівник:
Маланьїна Тетяна Михайлівна,
к.психол.н.

СПІВВІДНОШЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ТА СТИЛІВ ІДЕНТИЧНОСТІ У ОСІБ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ

Актуальність теми дослідження. Вивчення феномену психологічного благополуччя стало предметом наукового дослідження зарубіжних психологів у межах вивчення позитивного функціонування особистості в 20-х роках минулого століття. Термін «психологічне благополуччя» у науковий обіг ввів Н. Бредберн, визначаючи його як суб'єктивне відчуття щастя і загальної задоволеності життям. Для опису психологічного благополуччя варто оперувати ознаками, що відображають стан щастя чи нещастя, суб'єктивного відчуття загальної задоволеності або незадоволеності життям. За своїм змістом психологічне благополуччя співвідноситься, перш за все, з екзистенціальним переживанням людиною ставлення до власного життя. П. Фесенко і Т. Шевеленкова запропонували розуміти психологічне благополуччя особистості як досить складне переживання людиною задоволеності власним життям, що відображає одночасно як актуальні, так і потенційні аспекти життя особистості. Варто зауважити, що поряд із поняттям психологічного благополуччя, в науковій літературі використовуються подібні концепти, такі як: психологічне, суб'єктивне, емоційне, особистісне та загальне благополуччя, якість життя, задоволеність життям, щастя, сенс життя, емоційний комфорт, соціальне самопочуття тощо. Соціальні звичаї, вірування, цінності є частиною того, що формує особистість людини, позначається на її психологічному благополуччі (Н. Лебедева, Р. Шаміонов та ін.). Вивчаючи різні прояви і чинники психологічного благополуччя,

науковці оминали увагою дослідження особливостей психологічного благополуччя особистості в залежності від специфіки її ідентичності. Найбільш активно термін «ідентичність» впроваджував у науковий обіг Е. Еріксон, коли розглядав ідентичність в рамках своєї психосоціальної концепції розвитку людини. Ідентичність – психосоціальна тотожність, яка дозволяє особистості приймати себе у всьому багатстві своїх відносин з навколишнім світом і визначає її систему цінностей, ідеали, життєві плани, потреби, соціальні ролі з відповідними формами поведінки (Е. Еріксон). Ідентичність – умова психічного здоров'я: якщо вона не складеться, людина не знаходить себе, свого місця в суспільстві, виявляється «втраченою». До юнацького віку, коли ідентичність формується остаточно, дитина проходить через низку ідентифікацій – ототожнення себе з батьками, хлопчиками чи дівчатками (статева ідентифікація) тощо.

Метою роботи є теоретичне обґрунтування та емпіричне дослідження особливостей взаємозв'язків психологічного благополуччя та стилів ідентичності у осіб юнацького віку.

Відповідно до мети цієї роботи були визначені **завдання**:

1. Здійснити теоретичний аналіз феномену психологічного благополуччя особистості та вивчити особливості психологічного благополуччя осіб юнацького віку.
2. Проаналізувати поняття ідентичності та стилів ідентичності.
3. Дослідити особливості взаємозв'язку психологічного благополуччя та стилів ідентичності у осіб юнацького віку.
4. Розробити психологічні рекомендації для покращення психологічного благополуччя осіб юнацького віку.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження. Для реалізації мети та завдань дослідження був використаний комплекс методів: теоретичні – системно-структурний аналіз наукових джерел, порівняння, узагальнення; емпіричні – психодіагностичні методики; математично-статистичні – для обробки отриманих числових даних.

В роботі застосовувалися: шкала психологічного благополуччя К. Ріфф, опитувальник стилів ідентичності М. Берзонські (адаптація Е. Белінської, І. Броніна), шкала загальної самоефективності Р. Шварцера та М. Єрусалема (адаптація В. Ромека), тест життєстійкості С. Мадді (адаптація Д. Леонтєва, Е. Расказової).

Ключові слова: психологічне благополуччя, ідентичність, стиль ідентичності, життєстійкість, самоефективність.

Толпигіна Наталія,
магістрантка спеціальності
«Практична психологія»
Науковий керівник:
Старинська Наталія Володимирівна,
к.психол.н.

ОСОБЛИВОСТІ СИТУАТИВНОЇ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

Актуальність теми дослідження. Процеси соціальної та політичної трансформації сучасного суспільства як ніколи актуалізують проблему дослідження самоактуалізації особистості. Саме особистість активна, самостійна, творча, здатна вибирати та приймати рішення, котра орієнтується на гуманістичні цінності, знаходиться у центрі уваги сучасних психологічних досліджень. В сучасній соціокультурній ситуації одним із найважливіших завдань вищої освіти є розвиток суб'єктивності студентів, підтримка їх самоактуалізації та професійного становлення ще під час навчання, забезпечення освітніх умов для розвитку у студентів життєвої потреби до самостійної творчої праці, постійного вдосконалення своїх здібностей і отримання необхідних навичок й умінь для реалізації свого потенціалу.

Погляди дослідників стосовно природи явища самоактуалізації поділяються на три спрямування: розгляд самоактуалізації як потреби, як процесу діяльності особистості та як результату цієї діяльності.

Узагальнивши визначення різних науковців, виокремили розуміння поняття самоактуалізації як найвищої потреби особистості, що виражається у прагненні до найповнішої реалізації її задатків та прагнень. Метою самоактуалізації є досягнення довготривалого стану психологічного комфорту шляхом цілеспрямованої діяльності.

Самоактуалізація також передбачає наявність у людини самостійної, незалежної думки щодо основних життєвих питань. На думку А. Маслоу, самоактуалізація – це праця заради того, щоб зробити добре те, що людина хоче зробити, відмову від ілюзій, позбавлення хибних уявлень про себе.

Теоретичні передумови дослідження проблеми самоактуалізації містяться в роботах А. Адлера, Дж. Келлі, Г. Маррі, Г. Мерфі, Г. Олпорта, Е. Фромма, К. Юнга; положеннях системно-діяльнісного історико-еволюційного підходу до проблеми особистості та її зростання (Б. Ананьєв, О. Асмолов, Л. Виготський, О. Леонт'єв, В. М'ясищев, А. Петровський, С. Рубінштейн).

Самоактуалізацію в зарубіжній психології вивчають з огляду на екзистенційні (Ф. Франкл), гуманістичні (А. Маслоу), феноменологічні (К. Роджерс) концепції особистості, що є зокрема основою гуманістичної психології, яку краще розглядати як послідовний ланцюжок теоретичних підходів до особистості. У вітчизняній та українській психології розуміння самоактуалізації пов'язане з ідеями особистісного саморозвитку й динамічної концепції особистості (К. Абульханова-Славська, Л. Анциферова, І. Бех, Л. Божович, Б. Братусь, І. Булах, Є. Головаха, О. Кроник, Д. Леонт'єв, С. Максименко, І. Маноха, В. Муляр, В. Роменць, Л. Сохань, В. Татенко, Т. Титаренко та ін.).

Потреба у самоактуалізації особливо яскраво проявляється саме в студентські роки, коли відбувається становлення творчої особистості майбутнього фахівця в особистісно-ціннісній, навчально-професійній діяльності. На думку А. Маслоу, задача освіти полягає в тому, щоб виявити та розкрити замасковані в кожній людині потенціали. Головне – дати людині зрозуміти, чого вона може досягнути. У сучасному світі людина актуалізує свій потенціал, виконуючи найкращим чином свою роботу.

Особливо проблема самоактуалізації важлива для майбутнього психолога, оскільки здійснити психологічну допомогу, сприяти перетворенню іншої людини може тільки фахівець, який сам прагне розкрити свій потенціал, досягти успіху в житті.

Метою роботи є вивчення особливостей ситуативної самоактуалізації студентів-психологів.

Відповідно до мети цієї роботи були визначені **завдання**:

1. Проаналізувати філософські, психологічні та педагогічні літературні джерела за проблемою дослідження.
2. Дослідити психологічні особливості самоактуалізації студентів-психологів.
3. Провести порівняльний аналіз ситуативної студентів-психологів та студентів, що навчаються за напрямом підготовки «соціальна робота».
4. Розробити психокорекційну програму оптимізації самоактуалізації студентів-психологів.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження. Комплекс теоретичних та емпіричних методів та методик: аналіз науково-теоретичних джерел з теми дослідження; психодіагностичні методики – «Методика діагностики ситуативної самоактуалізації» Т. Дубовицької; «Потреба в досягненнях» Ю. Орлова, В. Шкуркіна, Л. Орлової; «Самоактуалізаційний тест» Ю. Альшиної, Л. Гозмана, М. Загіки, М. Кроза; проективна методика «Незакінчені речення» Л. Кобильник.

Ключові слова: самоактуалізація, ситуативна самоактуалізація, потреба в досягненнях, особистісний потенціал, особистісно-орієнтоване навчання.

Хорошун Олександр,
магістр спеціальності
«Практична психологія»
Науковий керівник:
Кочубейник Ольга Миколаївна,
д.психол.н., с.н.с.

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ВІКТИМОГЕННІСТЬ ОСОБИСТОСТІ

Актуальність теми дослідження. Забезпечення фізичної та психологічної безпеки особистості є предметом уваги багатьох науковців: психологів, соціологів, кримінологів, правоохоронців тощо. Особливої актуальності дане питання набуває в умовах соціальних та економічних негараздів, морально-ціннісної кризи суспільства, погіршення криміногенної обстановки, наявності зовнішньої загрози, а також широкого кола дестабілізуючих чинників, які призводять до маргіналізації та деморалізації значної частини населення тощо. Вагомим чинником в забезпеченні безпеки особистості стає здатність особи до збереження психологічної рівноваги, адекватної та вчасної оцінки рівня потенційної загрози, здатності до вироблення оптимальної лінії поведінки в загрозових ситуаціях. Не останню роль в цьому відіграють загальні здібності особистості, включаючи такі як усвідомлення та розуміння як власних емоцій, так і чужих.

Беззаперечним є факт, що наявність розвиненого емоційного інтелекту сприяє зниженню характеру віктимних проявів особистості, а відповідно і зменшенню ризику подальшої віктимізації. Однак, поруч з цим, всі ці важливі фактори, а особливо їхній взаємозв'язок є недостатньо дослідженими в сучасній психології, зумовлюючи тим самим актуальність нашого дослідження.

Вибір теми додатково актуалізується внаслідок наявності широкого кола кардинальних соціальних, економічних та політичних змін в українському суспільстві, які традиційно призводять до бурхливого емоційного реагування з боку населення, появи відчуття незахищеності та підвищення рівня віктимності, зумовлених складнощами адаптації. Оскільки розвиток здатності до усвідомлення та розуміння емоцій сприяє більш успішній адаптації до змін, а відповідно і зниженню віктимності особистості.

Проблема віктимності та емоційного інтелекту досліджувалася вітчизняними (Т. Левицька, Ю. Мединська, Е. Носенко, Д. Слободянюк та ін.), та зарубіжними (Р. Бар-Он, Г. Гарскова, Д. Гоулман, Д. Карузо, Д. Люсін, Дж. Майер, І. Малкіна-Пих, М. Манойлова, Д. Ривман, П. Саловей та ін.) науковцями в досить широких напрямках, зокрема, в контексті сприйняття та розуміння емоцій, управління ними, емпатії, самоконтролю, розвитку здатності справлятися та протистояти тиску навколишнього середовища тощо. Вченими досліджувалась проблема взаємозв'язку емоційного інтелекту із соціальною та комунікативною компетентністю, самоактуалізацією, тривожністю особистості (І. Андреева, О. Байер, С. Максименко та ін.); досліджено взаємозв'язок з лідерством (І. Андреева, А. Суворовцев та ін.), інфантильністю (М. Одинцова, М. Шумілка та ін.), зі ступенем диференціації особистого досвіду переживань емоційних станів (О. Андроннікова, Д. Люсін та ін.), духовним розвитком, дефіцит якого трактувався як фактор віктимності особистості (С. Кучинська та ін.). Однак, більшість досліджень стосувались лише певних вікових груп, таких як діти, підлітки чи юнацтво.

Метою роботи є емпіричне дослідження особливостей емоційного інтелекту людини в контексті схильності до віктимної поведінки.

Відповідно до мети цієї роботи були визначені *завдання*:

1. Здійснення категоріального аналізу основних понять.

2. Визначення основних факторів, що сприяють віктимізації особистості.
3. Проведення емпіричного дослідження впливу емоційного інтелекту на розвиток віктимізації індивіда.
4. Обґрунтування та розробка корекційного блоку з розвитку емоційного інтелекту як чинника профілактики віктимізації.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження. Дослідження по вивченню емоційного інтелекту як чинника профілактики віктимізації особистості ми проводили на базі групи компаній Інтертоп. У дослідженні взяли участь спеціалісти різного профілю, в загальній кількості 84 особи. Вік досліджуваних 19-38 років.

Для визначення особливостей емоційного інтелекту осіб з високою віктимогенністю нами було досліджено та проаналізовано ставлення і тлумачення різних науковців до поняття емоційного інтелекту та розглянуто основні детермінанти розвитку віктимних рис в структурі характеру особистості.

Обґрунтувавши та розробивши корекційний блок з розвитку емоційного інтелекту нами було запропоновано тренінгову програму, яка складалась з структурних частин, націлених на розвиток розуміння емоцій, рефлексії, саморегуляції, емпатійності та комунікативної компетенції.

Крім того, під час розробки тренінгової програми нами було враховано різні наукові концепції, у відповідності з якими ми доповнили тренінгову програму обов'язковим лекційним вступом, та індивідуальним психологічним консультуванням, обґрунтовуючи даний вибір тим, що такий підхід забезпечить більш комплексне та продуктивне навчання учасників тренінгу.

Ключові слова: агресивність, віктимність, віктимізація, емоційний інтелект, жертва.

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «КОРЕКЦІЙНА ОСВІТА (ЛОГОПЕДІЯ)»

Беляк Станіслав,
магістрант спеціальності
«Корекційна освіта (логопедія)»
Науковий керівник:
Тищенко Владислав Володимирович,
к.пед.н., с.н.с.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ МОВЛЕННЄВИХ ПОРУШЕНЬ У ДОРΟΣЛИХ, ЯКІ ПЕРЕНЕСЛИ ІНСУЛЬТ В УКРАЇНІ ТА США: КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ

Актуальність дослідження. Сучасний етап розвитку спеціальної психології та логопедії характеризується активним пошуком інноваційних технологій до прикладних та теоретичних питань цієї галузі знань. Міжнародний обмін досвідом сприяв розширенню уявлень вітчизняних науковців щодо зарубіжних поглядів на причини, механізми, симптоматику мовленнєвих порушень у пацієнтів, які перенесли інсульт.

Водночас у наукових працях часто відмічається запозичення та «калькування» зарубіжної термінології, що призвело до її змішування, зокрема в медицині, психології, педагогіці. В Україні традиційно логопедична корекція є педагогічною сферою впливу, оскільки логопедія є галуззю корекційної педагогіки. Відповідно підготовка фахівців-логопедів здійснюється педагогічними вищими навчальними закладами. Водночас підготовка логопедів (speech languages pathologists) та мовленнєвих терапевтів (speech therapists) у зарубіжних країнах є переважно сферою впливу медичних установ.

Торкнулася ця проблема і такої галузі логопедії, як афазіологія. У період техногенного суспільства, значного зростання темпів життя помітно збільшується кількість судинно-серцевих захворювань, найчастотнішим серед яких є інсульти. Завдяки розвитку нейропсихології, нейро- та психолінгвістики на сучасному етапі наукової думки було значно розширено уявлення про компенсаторні можливості мозку, який здатен відновлювати свої функції і після тривалого періоду захворювання. На сьогоднішній день вчення про афазію – афазіологія – налічує більше ніж столітній період свого існування. У її витоків стоять класики неврології П. Брока (P. Broca) і К. Верніке (K. Wernice). Також вагомий внесок в цю науку внесено роботами О. Лурія і його послідовниками Т. Ахутіною, Е. Бейн, М. Бурлаковою, Ж. Глозман, Т. Візель, В. Опель, Е. Хомською, Л. Цветковою, В. Шкловським та іншими.

В Україні комплексним дослідженням пацієнтів після інсульту за допомогою нейропсихологічного неапаратного методу дослідження мовлення пацієнтів із моторною афазією займався В. Мілінчук. Питання неврологічної класифікації афатичних розладів вивчали Дж. Джексон (J. Jackson), Д. Фінкельбург (D. Finkelburg), А. Космауль (A. Kussmaul), С. Хеншен (S. Henschen), К. Голстейн (K. Goldstein), Л. Бадалян, М. Бернштейн, О. Лурія, Л. Цветкова, Є. Хомська І. Тонконогий та ін. Методи лінгвістичної класифікації афазії представлені в роботах В. К. Орфінської, В. В. Іванова, Т. Глезермана, Т. Візель та ін. Педагогічний та психологічний підхід досліджено Б. Ананьєвим, С. Астаховим, Т. Ахутіною та ін.

Проте питання компаративного аналізу досягнень вітчизняних та зарубіжних наукових поглядів у галузі афазіології досі не проводилося, що й зумовлює актуальність обраної теми магістерської роботи.

Мета роботи. На основі теоретичного аналізу систем термінів вітчизняної та зарубіжної афазіології виявити, порівняти та узагальнити дані про схожість і відмінність класифікацій мовленнєвих порушень у дорослих, які перенесли інсульт в Україні та США.

Відповідно до мети сформульовано такі **завдання дослідження**:

1. Здійснити теоретичний аналіз та узагальнення психолого-педагогічної та медичної зарубіжної і вітчизняної літератури з означеної проблеми;
2. Проаналізувати класифікації мовленнєвих порушень, що виникають унаслідок інсульту в Україні та США;
3. Здійснити компаративний аналіз зазначених класифікацій та виявити їхні спільні і відмінні риси, з'ясувати причини розбіжностей та їх зумовленість з історичними, науковими та практичними особливостями національних систем логopedичної допомоги в Україні та США;
4. Розробити методичні рекомендації щодо використання досвіду США у відновлювальній роботі при афазіях в Україні.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження: теоретичний аналіз та узагальнення результатів вітчизняних та зарубіжних досліджень, компаративний аналіз класифікацій мовленнєвих порушень у хворих, які перенесли інсульт, розробка методичних рекомендацій з використання досвіду афазіологів США в умовах закладів охорони здоров'я в Україні.

Ключові слова: інсульт, порушення мовлення, афазія, дизартрія, пацієнт, speech language pathologist, aphasia, компаративний аналіз, класифікації афазій.

Васько Світлана,
магістрантка спеціальності
«Корекційна освіта (логопедія)»
Науковий керівник :
Луцько Катерина Василівна,
к.пед.н., с.н.с.

ТЕХНОЛОГІЇ ВИКОРИСТАННЯ СЕНСОРНОЇ СИСТЕМИ ПРИ ФОРМУВАННІ УСНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ

Актуальність дослідження зумовлена тим, що розвиток сенсорно-перцептивної сфери дитини дошкільного віку є необхідною умовою забезпечення дозрівання аналізаторів, її психічного розвитку (у тому числі й інтелектуального). Зважаючи на те, що дошкільний період життя є етапом найбільш інтенсивного фізичного, психічного і морального розвитку дитини (Л.А. Венгер, О.В. Запорожець, В.С. Мухіна), у дослідженні виокремлено сенсорний розвиток, як такий, що важливий для всіх названих складових особистості. На цьому етапі у дітей відбувається становлення усіх видів сприймання (в тому числі, зорового, слухового, тактильного), формуються уявлення про предмети і явища навколишнього світу. Сутність процесу сприймання полягає в тому, що воно забезпечує отримання та первинну переробку інформації з зовнішнього світу за допомогою аналізаторів: впізнавання і розрізнення окремих властивостей предметів, самих предметів, їх особливостей і призначення, сприяє активізації пізнання довкілля. Водночас відомо, що розвиток мовлення тісно пов'язаний з активізацією пізнавальних процесів, з необхідністю дитини позначати об'єкти сприймання словами і ділитись цією інформацією з іншими (С.І. Цетлін).

У зв'язку з цим, поєднання розвитку мовлення та сенсорної сфери дітей дошкільного віку є однією з актуальних проблем дошкільної спеціальної педагогіки. Більшість наукових розвідок, що присвячені дослідженню зорового, слухового та кінестетичного сприймання в осіб із порушеннями розвитку, здійснено у сурдопедагогіці. Значне місце у дослідженнях

займає проблема взаємозв'язку вербального інтелекту і навичок зорового, слухо-зорового сприймання усного мовлення в осіб з порушеннями слуху (К.В. Луцько, В.І. Бельтюков, М.П. Сутирін, С.Є. Малихіна, К.А. Волкова та інші).

Роботи, присвячені застосуванню інформаційних технологій у навчанні дітей з порушеним слухом, свідчать про те, що сучасні технічні засоби слугують удосконаленню способів сприймання глухими усного мовлення і методів навчання їх вимови, сприйманню і розумінню змісту мовлення (К.В. Луцько, О.О. Савченко, О.Н. Шитік та інші). Тактильне сприймання предметів, їх обстеження було виокремлено в сурдопедагогіці як важливий методичний засіб формування аналітичного сприймання, пізнання та розвитку мовлення у зв'язку з називанням предмета в цілому та його деталей (К.В. Луцько).

Проте використання слухо-зорового, зорового сприймання мовлення, тактильне обстеження предметів, ефективних у роботі з дітьми з порушеннями слухової функції як компенсаторно-корекційних засобів при формуванні та розвитку мовлення у дітей із загальним недорозвитком мовлення практично не застосовується.

У зв'язку з актуальністю та недостатньою розробленістю цієї теми виникає необхідність дослідження технології використання сенсорної системи при формуванні усного мовлення у дітей дошкільного віку з ЗНМ. Адже за останні роки, як вказує О.В. Бурачевська, кількість дітей з мовленнєвими порушеннями, які навчаються в загальноосвітній школі, значно зростає. Діти з мовленнєвими порушеннями, у тому числі із загальним недорозвитком мовлення, як правило, відчують труднощі у навчанні, оскільки на основі мовлення і її смислової одиниці – слова, формуються і розвиваються такі психічні процеси, як сприймання, уява, пам'ять, мислення.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати ефективність використання сенсорної системи у процесі компенсаторно-корекційного навчання та розробити технології формування усного мовлення у дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ II рівня.

Відповідно до мети сформульовано такі **завдання дослідження:**

1. Здійснити аналіз теоретичних підходів до вивчення закономірностей формування та розвитку усного мовлення дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ II рівня;
2. Охарактеризувати нетрадиційні технології формування усного мовлення у дітей середнього дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення II рівня на основі аналізаторних систем (слухового, слухо-зорового, тактильного сприймання);
3. Провести емпіричне дослідження особливостей усного мовлення у дітей середнього дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення II рівня;
4. Здійснити розробку корекційно-розвивальної програми формування усного мовлення у дітей середнього дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення II рівня, орієнтованої на активізацію використання їх сенсорної системи;
5. Визначити ефективність запропонованої корекційно-розвивальної програми формування усного мовлення у дітей середнього дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення II рівня, орієнтованої на активізацію використання їх сенсорної системи.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження вбачаємо в ґрунтовному аналізі першоджерел з теми дослідження, порівнянні результатів наукових досліджень та узагальненні отриманої інформації; спостереженні за дітьми у ході освітнього процесу, проведенні психолого-педагогічного експерименту (констатувального та формувального), психодіагностичному опитуванні; застосуванні методик: «Який ...?» (Г.А. Урунтаєва, Ю.А. Афонькіна); «Назви, що бачиш» (Г.А. Урунтаєва, Ю.А. Афонькіна); «Опиши картинку» (Д.Б. Ельконін); «Утвори слова» (Р.С. Немов); розробленні рекомендацій, формування усного мовлення у дітей дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення, орієнтованих на активізацію використання їх сенсорної системи.

Ключові слова: аналізатори, сенсорна база, усне мовлення, загальний недорозвиток мовлення, дошкільний вік.

Доманчук Олександр,
магістрант спеціальності
«Корекційна освіта (логопедія)»
Науковий керівник:
Скрипник Тетяна Вікторівна
д.психол.н., с.н.с.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОГО КОМПОНЕНТУ МОВЛЕННЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА

Актуальність теми дослідження. В українському суспільстві формується нова філософія державної політики щодо дітей з особливими освітніми потребами, поступово змінюються погляди на питання рівності можливостей та недискримінації дітей з особливими освітніми потребами. Попри те, що права таких дітей закріплені в законодавчих актах і триває робота над удосконаленням мережі спеціальних освітніх, реабілітаційних закладів, системи інклюзивної освіти, на сьогодні наявні великі виклики у галузі спеціальної педагогіки і психології. Зокрема, це пов'язано з тим, що зростає кількість дітей з різними захворюваннями і порушеннями розвитку; зумовлено це економічними, екологічними, техногенними проблемами, недосконалістю медичного і соціального забезпечення, погіршення здоров'я батьків, стресовими ситуаціями, низьку якість продуктів харчування тощо. З іншого боку, наявна певна інертність у підходах і методах навчання та розвитку, через яку впровадження інноваційних підходів та нових умов надання кваліфікованої допомоги відбувається з великими ускладненнями. Передусім це стосується питання впровадження дієвої підтримки дітям з розладами аутистичного спектра.

Розлади аутистичного спектра – це первазивне (загальне) порушення розвитку, що має неврологічну природу і характеризується такими групами розладів, як: стійкий дефіцит соціальної комунікації та соціальної взаємодії, а також обмежені й повторювані дії, інтереси, діяльність. Серед різних груп порушень однією з найпомітніших у випадку аутизму є брак спілкування з іншими людьми: якщо у дітей відсутнє мовлення, вони не компенсують цей недолік невербальними засобами, а навіть якщо вони можуть говорити, то все одно не використовують мовлення з комунікативною метою. При цьому відомо, наскільки важливе для особистісного та соціального розвитку дитини повноцінне спілкування як з дорослими, так і з однолітками. Через несформованість комунікативного компонента мовлення діти з аутизмом нездатні відповідати на питання, підтримувати бесіду, а також попросити припинити ті чи ті дії, пояснивши, чому їм погано і що саме зумовило їхній дискомфорт, який часто закінчується їхньою некерованою асоціальною поведінкою.

Питання порушень комунікативної діяльності у дітей з психофізичними вадами часто піднімається в наукових дослідженнях, що свідчить про його значущість у контексті розвитку таких дітей. Комплексний підхід до вирішення комунікативно-мовленневої проблематики у дітей з аутизмом сформульовано як у дослідженнях зарубіжних (О. С. Аршатська, О. С. Нікольська, Л. Г. Нурієва, О. А. Янушко Л. М. Шипіцина), так і вітчизняних (Т. О. Куценко, К. О. Островська, Т. В. Скрипник, В. В. Тарасун, Д. І. Шульженко) науковців. Але, попри всебічне вивчення особливостей психічної організації дітей з аутистичними порушеннями, дослідження безпосереднього формування комунікативної складової мовленневої діяльності у них лишається недостатньо розробленим. Актуальними є також питання розробки корекційних програм, спрямованих на формування комунікативних навичок у дітей з аутизмом.

Мета роботи: Визначити, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити умови формування комунікативного компонента мовленневої діяльності дітей з аутизмом.

Відповідно до мети роботи визначено такі **завдання дослідження**:

1. Систематизувати та узагальнити психолого-педагогічну літературу з теми та визначити понятійно-категоріальний апарат дослідження;
2. З'ясувати особливості мовленнєвої діяльності дітей з аутизмом в порівняльному аспекті з дітьми без ускладнень у розвитку;
3. Визначити діагностичний інструментарій для дослідження комунікативного складника мовленнєвої діяльності у дітей з аутизмом та здійснити експериментальне дослідження;
4. Розробити та апробувати алгоритм формування комунікативного компоненту мовленнєвої діяльності аутичних дітей старшого дошкільного віку;
5. Визначити умови для ефективного розвитку комунікативного складника мовленнєвої діяльності дітей з аутизмом та розробити рекомендації для практиків.

У своєму дослідженні ми спираємося на концепцію функціональної системи мови і мовлення, яку розроблено на основі даних фізіології ВНД, теорії функціональних систем (П.К. Анохін), психолінгвістичної теорії мовленнєвої діяльності (Д.О. Леонтьєв), моделі породження мовлення (О.О. Леонтьєв, Т.В. Ахутіна, Є.Ф. Соботович), теорії структурно-функціональної організації мозку (О.Р. Лурія). На нашу думку, урахування структурних компонентів функціональної системи мови і мовлення – семіотичного, програмово-інтерпретаційного та регулятивного – уможливить розкриття: технологічної сторони та психолого-педагогічних умов послідовного формування комунікативних умінь та навичок дітей з аутизмом, при тому в контексті їхнього подальшого навчального процесу та соціальної адаптації.

Шляхи реалізації поставленої мети та завдань вбачаємо в: опорі на фундаментальну концепцію функціональної мовно-мовленнєвої системи; ґрунтовному теоретичному аналізі першоджерел з теми дослідження та узагальненні отриманої інформації; систематизації та інтерпретації отриманих даних за діагностичним інструментарієм (адаптована шкала CARS; шкали мовленнєвого розвитку за тестом РЕР-R; мовленнєва та комунікативна сфера за діагностичною картою Лебединської К.С. та Нікольської О.С., опитувальники); систематизації та узагальненні теоретичних та емпіричних даних, наданні чітких рекомендацій щодо формування комунікації у дітей з аутизмом для покращення фахової діяльності практиків, які ними опікуються.

Ключові слова: аутизм, комунікативний компонент, психолого-педагогічні умови, функціональна система мови та мовлення.

Золотарьова Марина,
магістрантка спеціальності
«Корекційна освіта (логопедія)»

Науковий керівник:
Данілавичюте Еляна Анатоліївна
к.пед.н., с.н.с.

ФОРМУВАННЯ ЕМПАТІЇ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ ІІІ-ГО РІВНЯ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Актуальність дослідження. На сучасному етапі реформування освіти, що відбувається в умовах суспільних трансформацій, цивілізаційних викликів, однією з найактуальніших вбачається проблема забезпечення гуманізації освіти. Нині суспільство і держава здійснюють активні дії щодо впровадження в освітній простір інклюзивної форми навчання, ефективність якої можлива за умови створення простору довіри та емоційної безпеки, формування емпатії, співпраці, що ґрунтується на загальнолюдських цінностях, повазі до честі та гідності кожного учасника освітнього процесу.

Вирішення проблеми формування емпатії є надзвичайно актуальним завданням для сучасної теорії і практики навчання, виховання і розвитку дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами, оскільки дошкільний вік особливо сприятливий для розвитку емоційної сфери особистості (Дж. Готман, Дж. Деклер, А.Д. Кошелева Т.Д. Марцинковська та ін.). Аналіз вищезазначеної проблеми, за даними науково-методичної літератури, показав, що саме дошкільний вік є сприятливим для становлення емпатії у дітей (О.С. Богданова, В.В. Бойко, Л.С. Виготський, Т.П. Гаврилова, Т.О. Гайворонська, В.В. Давидова, В.М. Мінаєва, А.В. Петровський, М.М. Обозов та ін.). У наукових дослідженнях Дж. Готмана емпіричним шляхом доведено, що емпатія є основою ефективного виховання, подано визначення емпатії як здатності розділяти почуття іншої людини, тобто здатності поставити себе на місце іншої людини і відреагувати відповідно. Відтак, формування емпатії як основи емоційного виховання обов'язково передбачає формування умінь розпізнавати емоції та розуміти емоційні стани людей. Нездатність розуміти свої емоції та емоції інших людей, правильно оцінювати реакції оточуючих, а також невміння регулювати власні емоції при прийнятті рішень призводять до багатьох життєвих невдач.

У науково-методичній літературі визнано театралізовану діяльність як емоційно насичену, яка розвиває та збагачує емоційно-чуттєвий досвід дитини дошкільного віку. Відтак, необхідність розв'язання завдання щодо формування емпатії у дітей дошкільного віку засобами театралізованої діяльності обстоюється багатьма науковцями. Водночас досі не досліджено питання механізму та чинників формування емпатії, а також дієвих методів впливу на її розвиток у дітей із загальним недорозвитком мовлення.

Мета дослідження полягає у розробленні науково обґрунтованої та експериментально перевіреної методики формування емпатії у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення (ЗНМ) III-го рівня засобами театралізованої діяльності.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. Здійснити теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми формування емпатії у дітей дошкільного віку і з'ясувати ступінь розробленості зазначеної проблеми в спеціальній педагогіці і психології;
2. Дослідити та охарактеризувати рівні сформованості емпатії у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ III-го рівня;
3. Розробити методику формування емпатії у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ III-го рівня засобами театралізованої діяльності та експериментально перевірити її у практиці навчання і виховання дітей цієї категорії.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження вбачаємо в теоретичному дослідженні літературних джерел (класичних та сучасних); анкетуванні батьків для визначення рівня сформованості емпатії у дитини (опитувальник Т. А. Гайворонської); вивченні особливостей сприймання дітьми зображених емоцій, розуміння емоційних станів інших людей, розуміння свого власного емоційного стану (методика В. М. Мінаєвої); спостереженні за поведінкою дітей в експериментальних ситуаціях (усне викладення проблемної ситуації, проблемна ситуація з опорою на сюжетні картинки, драматизація змісту проблемної ситуації) за схемою Т. А. Гайворонської; розробленні методики формування емпатії у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ III-го рівня засобами театралізованої діяльності.

Ключові слова: емпатія, емоції, театралізована діяльність, старший дошкільний вік.

Косянчук Анна,
магістрант спеціальності
«Корекційна освіта (логопедія)»
Науковий керівник:
Мартинчук Олена Валеріївна,
к.пед.н., доц.

РОЗВИТОК ФОНЕМАТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА

Актуальність теми дослідження. На сучасному етапі реформування освіти для дітей з розладами аутистичного спектра однією з найактуальніших у спеціальній та інклюзивній педагогіці вбачається проблема підвищення ефективності освітньої та корекційно-розвивальної роботи з дітьми цієї нозології, пошук таких засобів психологічного і педагогічного компенсаторно-корекційного впливу на особистість аутичної дитини, які б забезпечували достатній для її успішної соціалізації та самореалізації розвиток мовлення.

Вирішення цієї важливої психолого-педагогічної проблеми є надзвичайно актуальним завданням для сучасної теорії і практики навчання, виховання і розвитку дітей з розладами аутистичного спектра, оскільки кількість таких дітей непинно зростає. За звітом Центру з контролю захворюваності і профілактики США (CDC) в 2015 році розлад аутистичного спектра є в 1 дитини з 68, що на 30% більше, ніж аналогічний рівень два роки тому, що становив 1 з 88. Зважаючи на те, що розповсюдженість аутизму приблизно однакова в усьому світі, перед вітчизняною системою освіти постає низка проблем щодо надання якісних освітніх послуг цій категорії дітей.

Аналіз проблеми забезпечення психолого-педагогічного супроводу дітей з розладами аутистичного спектра в освітньому просторі, за даними науково-методичної літератури, показав, що дослідження в цьому напрямі активно проводяться протягом останніх десяти років і цікавлять як логопедів, психологів, педагогів-практиків, так і науковців. Численні дослідження (О. Аршатської, О. Баєнської, В. Башиної, О. Богдашиної, К. Лебединської, О. Нікольської, К. Островської, Т. Пітерса, Н. Сімашкової, Т. Скрипник, Г. Хворової, L. Schreibman, E. G. Carr та ін.) свідчать, що діти з розладами аутистичного спектра мають значні труднощі в спілкуванні та опануванні рідної мови. Для цього виду порушення характерними є специфічні особливості мовленнєвого розвитку дитини (О. Баєнська, С. Морозов, Н. Базима, Т. Морозова, О. Нікольська, Л. Нурієва, В. Тарасун, М. Шеремет, Д. Шульженко та ін.).

Необхідність розв'язання завдання щодо розвитку всіх компонентів мовлення (фонологічного, лексичного, граматичного) аутичної дитини обстоюється багатьма науковцями, водночас досі не досліджено проблему безпосередніх зв'язків між опануванням мовлення та сформованістю фонематичних процесів у дітей з розладами аутистичного спектра, не розроблено найраціональніших прийомів компенсаторно-корекційної роботи з розвитку фонематичного сприймання, фонематичних уявлень та аналізу у цієї категорії дітей, що є основою успішного опанування грамоти в процесі шкільного навчання.

Викладене вище дає змогу поставити питання про доцільність проведення спеціального дослідження щодо розвитку фонематичних процесів у дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра, розробки засобів діагностики, а також – відповідного корекційного навчання.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні й емпіричному вивченні процесу формування фонематичних процесів у дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектра.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз наукової літератури з досліджуваної проблеми та окреслити етапи розвитку фонематичних процесів з урахуванням онтогенетичного принципу розвитку дитини;
2. Дослідити та охарактеризувати особливості розвитку фонематичних процесів у дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектра;
3. Розробити зміст та експериментальну методику формування фонетико-фонематичного складу мовлення дітей з розладами аутистичного спектра та експериментально перевірити систему роботи з формування у них фонематичних процесів.

Шляхи реалізації поставленої мети та завдань вбачаємо у ґрунтовному аналізі науково-методичної літератури з теми дослідження; вивченні стану сформованості рівня розвитку фонематичних процесів у дітей старшого дошкільного віку з розладами аутистичного спектра; розробці змісту та методики розвитку фонематичних процесів дітей цієї нозології; формуванні висновків на основі кількісного і якісного аналізу результатів дослідження.

Вирішення окресленої проблеми дослідження уможливить запропонувати для вчителів-логопедів методику обстеження фонетико-фонематичного складу мовленнєвого розвитку аутичних дітей, методику роботи з формування у них фонематичних процесів в освітньому просторі закладів, які надають послуги дітям з розладами аутистичного спектра.

Ключові слова: фонематичні процеси, діти старшого дошкільного віку, порушення аутистичного спектра, фонетико-фонематичний склад мовлення, фонематичне сприймання, фонематичні уявлення, звуковий аналіз.

Куца Іванна,
магістрантка спеціальності
«Корекційна освіта (логопедія)»
Науковий керівник:
Таран Оксана Петрівна,
к.психол.н., доц.

ФОРМУВАННЯ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У ДІТЕЙ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ ЗАСОБАМИ КАЗКИ

Актуальність теми. Розвиток зв'язного мовлення дітей дошкільного віку є однією із стрижневих проблем дошкільної лінгводидактики. Мовленнєве спілкування є одним із перших видів діяльності, яким дитина оволодіває в онтогенезі; воно є універсальною умовою розвитку особистості в період дошкільного дитинства. У процесі різнопланового спілкування в ігровій діяльності дитина пізнає природний, предметний і соціальний світ, що її оточує, в його цілісності і різноманітності; формує і розкриває свій власний внутрішній світ, свій образ «Я»; засвоює і створює культурні цінності, виступає при цьому активним суб'єктом взаємодії. Кінцевою метою мовленнєвого розвитку випускника дошкільного закладу за Базовим компонентом дошкільної освіти є сформованість комунікативної компетенції. Отже, мовленнєвий розвиток дитини є головним інструментом, за допомогою якого відбувається соціалізація дитини.

У дітей із загальним недорозвитком мовлення дослідники відзначають недостатню сформованість мовленнєвої функціональної системи, яка характеризується бідністю словника, зокрема, предметної, дієслівної лексики, словника ознак. У дітей відзначаються труднощі програмування змісту, розгорнутих висловлювань та їх мовленнєвих оформлень. Для висловлювань дітей характерні: порушення зв'язності і послідовності викладу, смислові пропуски, явно виражена «невмотивована» ситуативність і фрагментарність, низький рівень

використання фразового мовлення, що веде до порушення формування повноцінного зв'язного мовлення, а отже, до порушення навичок повноцінного спілкування.

Ефективним методом формування зв'язного мовлення дитини, на думку В. Сухомлинського, є казка. Казка дозволяє дитині в особливій метафоричній формі пізнати для себе специфічні дитячі теоретичні питання про світ, про добро і зло. Лексика казок точно відповідає особливостям предметно-образного мислення дитини. Казка є одним із вирішальних чинників, що визначає розвиток словесної творчості дитини дошкільного віку.

Аналіз психологічної літератури свідчить про те, що стан мисленнево-мовленнєвого розвитку дошкільників був предметом вивчення багатьох науковців (О. Бодальова, Л. Божович, Л. Виготського, Д. Ельконіна, М. Лісіної та ін). Нині проблему зв'язного мовлення у дітей із порушеннями мовлення досліджують Н. Голуб, А. Курбатова, М. Лепетченко, І. Марченко, Н. Савінова, Т. Швалюк.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати і емпірично перевірити рівень сформованості зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення III рівня та розробити методику формування зв'язного мовлення засобами казки.

Відповідно до мети дослідження було визначено **завдання**:

1. Здійснити теоретичний аналіз сутності зв'язного мовлення у сучасній науково-педагогічній літературі.
2. Визначити стан сформованості зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня.
3. Розробити методику формування зв'язного мовлення засобами казки у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня.
4. Визначити ефективність методики формування зв'язного мовлення засобами казки у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня.

Шляхи реалізації поставленої мети і завдань. Для вирішення поставлених завдань нами застосовано комплексний підхід, який включав такі методи: *теоретичні* – аналіз та систематизація наукових даних з проблеми дослідження; *емпіричні* (психолого-педагогічний експеримент) – методика діагностики зв'язного мовлення за В. Глуховим; авторська корекційно-розвивальна програма «В гостях у казки» з формування зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення; *статистичні* – математична обробка експериментальних даних з метою доведення достовірності отриманих результатів дослідження.

Ключові слова: зв'язне мовлення, казка, загальний недорозвиток мовлення III рівня, діти старшого дошкільного віку.

Мішина Юлія,

магістрантка спеціальності
«Корекційна освіта (логопедія)»

Науковий керівник:

Тищенко Владислав Володимирович,
к.пед.н., с.н.с.

ОВОЛОДІННЯ НАВИЧКОЮ ГРАМОТНОГО ПИСЬМА ДІТЬМИ З ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Актуальність дослідження. Питання оволодіння молодшими школярами грамотним читанням і письмом є частиною проблеми готовності до шкільного навчання. Особлива увага педагогічними працівниками приділяється формуванню у дітей писемного мовлення, а його операціональні складники педагоги та психологи називають провідними у будь-якій свідомій діяльності людини.

Правильний перебіг процесів письма і читання забезпечується збереженістю та повноцінним функціонуванням усіх відділів аналізаторних систем, їх узгодженою роботою; хорошим станом моторних і зорових функцій; оволодінням мовленням та усвідомленням власного мовлення; достатнім рівнем сформованості вищих психічних функцій – уваги, пам'яті, мислення, різних розумових операцій, емоційно-вольовою та особистісною зрілістю дитини. Перелічені психофізіологічні компоненти є необхідною передумовою готовності до оволодіння писемним мовленням, а збій у їх функціонуванні може стати причиною виникнення труднощів в оволодінні читанням і письмом.

Велика кількість несприятливих біологічних і соціальних факторів призводить до зростання кількості дітей, які мають різні порушення розвитку. Найпоширенішими у молодших школярів є мовленнєві порушення, що проявляються в загальному недорозвитку мовлення (ЗНМ).

Численні дослідження надають інформацію про особливості психофізіологічних функцій у дітей з тяжкими порушеннями мовлення (ТПМ). Так, у молодших школярів із ТПМ є порушення слухомовленнєвої пам'яті, відтворення ритмічних структур і фонематичних процесів; зазначаються низькі показники зорового гнозису та недостатній рівень переробки зорово-просторової інформації; реєструється рухова недостатність; присутнє системне порушення мовлення, що охоплює всі його компоненти; є несформованість емоційно-вольової сфери.

Отже, дослідження різних науковців дозволяють визначити, що у дітей із ТПМ є не сформованими передумови до оволодіння навичками грамотного читання і письма.

Розлади писемного мовлення, а саме дисграфія, становить значну частку серед інших мовленнєвих порушень. Дисграфія є одним із проявів загального недорозвитку мовлення, що охоплює всі складники мовленнєвого розвитку дитини, а також ряд немовленнєвих функцій. Порушення формування навички письма перешкоджають успішному засвоєнню навчального матеріалу, часто викликають вторинні психічні нашарування, призводить до труднощів в оволодінні орфографією, особливо при засвоєнні складних орфографічних правил.

Упродовж останніх років увага приділяється проблемам соціальної адаптації та інтеграції в суспільство дітей із особливими освітніми потребами, зокрема дітей з ТПМ. З кожним роком збільшується число прихильників ідеї інклюзії дітей з порушеннями психофізичного розвитку, що сприяє розповсюдженню інклюзивної освіти в нашій державі. В Україні впровадження інклюзивного навчання визнано пріоритетним напрямком розвитку освіти.

Вивченню особливостей перебігання процесів читання і письма у дітей із порушеннями мовлення присвячено велику кількість різнобічних досліджень. Психофізіологічні складники, які є «передумовою засвоєння письма», були визначені такими вченими, як: Е.А. Логінова, Р.Є. Левіна, Е.Н. Російська, І.Н. Садовнікова, І.О. Синиця, А.Л. Сиротюк, Л.С. Цветкова, І.О. Черезова. Особливості писемного мовлення у дітей з ТПМ досліджували сучасні науковці, а саме: Н.В. Чередніченко, яка досліджувала типи та механізми дисграфічних помилок у писемному мовленні молодших школярів; Л.В. Тенцер розкрила психолінгвістичні механізми виникнення різних форм дисграфії у дітей молодшого шкільного віку; дослідження Е.А. Данілавічюте були присвячені концептуальним засадам вивчення порушень письма з позицій діяльнісного підходу; З.С. Пригода визначила алгоритм як один із основних засобів оволодіння грамотним письмом учнями з тяжкими порушеннями мовлення.

Мета дослідження – теоретично та емпірично дослідити, обґрунтувати зміст корекційно-розвивальної роботи з формування у молодших школярів з ТПМ навичок для оволодіння грамотним письмом в умовах інклюзивного навчання.

Відповідно до мети дослідження визначено такі **завдання**:

1. Вивчити теоретичні аспекти проблеми оволодіння дітьми з ТПМ молодшого шкільного віку писемним мовленням;

2. Емпірично дослідити особливості оволодіння дітьми з ТПМ молодшого шкільного віку з письмом;
3. Розробити та апробувати методику корекційно-розвивальної роботи, спрямованої на формування необхідних навичок для оволодіння грамотним письмом молодшими школярами з ТПМ, експериментально перевірити її ефективність;
4. Сформулювати методичні рекомендації щодо розвитку необхідних навичок для оволодіння грамотним письмом в умовах інклюзивного навчання.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження вбачаємо в ґрунтовному аналізі першоджерел з теми дослідження; дослідженні сформованості писемного мовлення за допомогою проведення диктантів; аналізі отриманих помилок; розробленні методичних рекомендацій щодо розвитку необхідних навичок для оволодіння грамотним письмом в умовах інклюзивного навчання.

Ключові слова: писемне мовлення, інклюзивне навчання, молодший школяр з тяжкими порушеннями мовлення, дисграфія.

Попович Світлана,
магістрантка спеціальності
«Корекційна освіта (логопедія)»
Науковий керівник:
Таран Оксана Петрівна,
к.психол.н., доц.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ УВАГИ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ДИСГРАФІЄЮ

Актуальність теми дослідження. За останні роки спостерігається значне зростання кількості дітей з різними труднощами навчання в початковій школі, що зумовлюють шкільну дезадаптацію та часто полягають у порушеннях письма (дисграфії). Проблема порушення письма в учнів є однією з найактуальніших для шкільного навчання. Як свідчать сучасні дослідження, діти із дисграфією складають значну частину учнів, які не встигають з предметів різних циклів.

Значна частина молодших школярів, які навчаються у загальноосвітніх закладах, мають дисграфію. Письму цих дітей притаманна велика кількість стійких специфічних помилок: неправильне написання, пропуски і заміни букв, спотворення звуко-складової структури слова, порушення злитності написання окремих слів у реченні, аграматизми на письмі, велика кількість орфографічних, синтаксичних та пунктуаційних помилок (О. Гопіченко, Е. Данілавічюте, В. Ільяна, Р. Лалаєва, Т. Пічугіна, І. Прищєпова, О. Ревуцька, Є. Соботович, В. Тарасун, Н. Чередніченко, М. Шевченко та ін.). Неуспішність, в свою чергу, негативно впливає на емоційну, когнітивну та поведінкову сфери особистості дитини. Усе це призводить до шкільної, а в подальшому соціальної дезадаптації. Відсутність спеціально організованої корекційної роботи зумовлює закріплення та ускладнення симптоматики дисграфії. Стійкі та специфічні порушення в оволодінні орфографічними знаннями, уміннями та навичками відмічаються не лише в початковий період навчання дітей, а й у середніх та старших класах. Це підкреслює особливу значущість та актуальність розробки методів корекційного навчання та оволодіння технологіями, спрямованими на попередження та подолання труднощів в опануванні грамотним писемним мовленням, успішну адаптацію учнів до умов шкільної діяльності. Діти з порушеннями письма потребують спеціального підходу, посиленої уваги, своєчасної, кваліфікованої, систематичної допомоги вчителів і батьків.

Поряд із виявленням специфічних механізмів порушень письма останнім часом все більше уваги приділяється загально-функціональним механізмам мовленнєвої діяльності, які

відіграють важливу роль під час оволодіння письмом. В якості таких загально-функціональних механізмів розглядаються розумові операції, сприймання, пам'ять, увага, здатність до абстрактних способів діяльності, сформованість загальної поведінки, регуляції і саморегуляції, намірів і мотивів поведінки (Т. Ахутіна, О. Корнєв, Р. Лалаєва, О. Лурія, І. Садовнікова, Є. Соботович, Л. Цветкова та ін.). Кількість досліджень пізнавальної діяльності дітей з дисграфією порівняно невелика. У них зазначається, що для цієї категорії учнів характерна виражена нерівномірність розвитку окремих сенсомоторних та інтелектуальних функцій, недостатня сформованість ряду вищих психічних функцій, диспропорція в їхньому розвитку (О. Корнєв, Р. Лалаєва, І. Садовнікова, А. Сіротюк, А. Тараканова, А. Ястребова).

Серед сучасних науковців, які досліджували проблему формування уваги у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями письма можна виділити: Т. Пічугіну, В. Козлову, С. Паршук, О. Кондратенко, О. Прищепу, Н. Присяжнюк, Н. Романенко та ін. Так, зокрема, шляхи подолання в учнів початкової школи недостатньої сформованості уваги під час навчання письма досліджувала Н. Романенко.

Однак системний підхід до вивчення уваги щодо подолання дисграфії у дітей з порушеннями мовлення потребує подальшого вивчення, оскільки сьогодні це питання залишається одним з актуальних у психолого-педагогічній практиці.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично перевірити ефективність корекційно-розвивальної роботи з формування уваги в учнів 2-3 класів з дисграфією.

Відповідно до мети дослідження було визначено такі **завдання:**

- 1) теоретично проаналізувати проблему формування уваги в учнів 2-3 класів з дисграфією;
- 2) виявити стан сформованості уваги в учнів 2-3 класів з дисграфією;
- 3) розробити та визначити ефективність програми з формування уваги в учнів 2-3 класів з дисграфією.

Шляхи реалізації поставленої мети та завдань вбачаємо в застосуванні теоретичних методів дослідження – ґрунтовному аналізі, синтезі та узагальненні сучасних психолого-педагогічних першоджерел з теми дослідження; здійсненні емпіричного дослідження за комплексом психодіагностичних методик, а саме: методики обстеження навичок письма за І. Садовніковим; методики П'єрона-Рузера; тесту Бурдона «Коректурна проба»; методики «Таблиці Шульте», методики «Червоно-чорна таблиця»; проведенні формувального експерименту за допомогою корекційної програми розвитку уваги у молодших школярів з дисграфією; використанні методів математичної статистики задля підтвердження достовірності результатів дослідження.

Ключові слова: увага, порушення мовлення, порушення письма, дисграфія, діти молодшого шкільного віку.

Поцап Галина,
магістрантка спеціальності
«Корекційна освіта (логопедія)»
Науковий керівник :
Луцько Катерина Василівна,
к.пед.н., с.н.с.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ФОНЕТИКО-ФОНЕМАТИЧНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ

Актуальність теми. Проблема формування фонематичних процесів у дітей із порушеннями мовлення є однією з найважливіших у логопедії. Вона охоплює виховання культури мовленнєвого слуху, вироблення умінь розпізнавати визначений логопедом звук у

слові, навчання аналізувати звуковий склад слова та вироблення узагальнюючих уявлень про диференціальні ознаки фонем рідної мови.

Уперше питання про необхідність попередніх звукових вправ у методиці навчання читання було поставлено ще К. Ушинським, який став основоположником звукового методу, наголошував на необхідності розвивати мовленнєвий слух у дітей. Дослідженнями Р. Лаласової, Р. Левіної, Н. Нікашиної, Г. Каше, Л. Спірової, Г. Чиркіної, М. Савченко та ін. доведено, що головною умовою успішного виправлення мовленнєвих порушень є розвиток сприймання звуків мовлення. Без уміння чітко диференціювати на слух фонемі рідної мови неможливо оволодіти навичками звукового аналізу й синтезу, а це робить неможливим подальше повноцінне засвоєння грамоти.

Численні дослідження показали, що недорозвиток фонематичних процесів (фонематичного слуху, фонематичного сприймання, фонематичного аналізу та синтезу, фонематичних уявлень) призводить до порушень звуковимови, навичок писемного мовлення, позначається на розвитку лексико-граматичного складу та зв'язного мовлення. Діти із фонетико-фонематичним недорозвитком, тобто недоліками формування вимовної системи рідної мови внаслідок вад сприймання й вимови фонем, складають значну частину учнів молодших класів, які також мають порушення й писемного мовлення. Тому процес успішного навчання читання і письма визначається як обов'язкова умова розвитку фонематичних процесів у дітей молодшого шкільного віку, зокрема із тяжкими порушеннями мовлення.

За несформованості фонематичних процесів дитина сприймає, запам'ятовує, повторює, пише не те, що їй сказали, а те, що і як вона сприйняла, почула: щось – точно, а щось – дуже приблизно. Словник дитини не поповнюється тими словами, де зустрічаються важко розрізнявані звуки, і дитина починає у своєму розвитку відставати від вікової мовленнєвої норми. З цієї ж причини не формується й граматичний склад мовлення.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити зміст, форми та методи формування фонематичних процесів в учнів 1-2 класів з фонетико-фонематичним недорозвитком.

Мета дослідження обумовлює його **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз психолого-педагогічної, лінгвістичної та спеціальної логопедичної літератури з проблеми дослідження;
2. Розкрити особливості формування фонематичних процесів у дітей молодшого шкільного віку з фонетико-фонематичним недорозвитком;
3. Вивчити стан сформованості фонематичних процесів у молодших школярів з фонетико-фонематичним недорозвитком;
4. Розробити методику розвитку фонетико-фонематичних процесів в учнів 1-2 класів з опорою на складоритми та перевірити її експериментально;
5. Розробити методичні рекомендації щодо формування фонематичних процесів у дітей молодшого шкільного віку з фонетико-фонематичним недорозвитком.

Шляхи реалізації поставленої мети та завдань. Для розв'язання поставлених завдань, досягнення мети використано комплекс методів наукового дослідження:

1) теоретичні – аналіз, узагальнення лінгвістичної, психолінгвістичної, психолого-педагогічної, лінгводидактичної, логопедичної і програмно-методичної літератури для з'ясування сучасного стану досліджуваної проблеми; розробка мовленнєвих вправ і дидактичних ігор; формулювання висновків;

2) емпіричні – діагностика рівня сформованості фонематичних процесів у молодших школярів з фонетико-фонематичним недорозвитком; педагогічний експеримент констатувального характеру для педагогічного оцінювання рівнів сформованості мовленнєвих умінь дітей молодшого шкільного віку, експериментального обґрунтування актуальності та доцільності обраної проблеми;

3) статистична обробка даних, що дало змогу здійснити узагальнення і систематизацію матеріалів дослідження.

Ключові слова: діалогічне мовлення, порушення мовлення, молодший шкільний вік, фонематичні процеси.

Пурська Ірина,
магістрантка спеціальності
«Корекційна освіта (логопедія)»
Науковий керівник:
Мартинчук Олена Валеріївна,
к.пед.н., доц.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

Актуальність теми дослідження. Нині в Україні широкого визнання набула інклюзивна освіта, яка вважається в усьому світі однією з найважливіших передумов повноцінного включення дітей з порушеннями психофізичного розвитку в систему культурно-соціальних відносин. Стрімке входження і закріплення практики інклюзивної освіти передбачає присутність в єдиному освітньому просторі учнів з різними освітніми потребами, зокрема: з різними можливостями в характері, темпі, повноті і глибині оволодіння навчальною інформацією.

Особливі труднощі під час інклюзивного навчання відчувають діти з тяжкими порушеннями мовлення, що надзвичайно актуалізує проблему готовності системи освіти в цілому і кожного педагога зокрема до роботи в нових умовах. Безумовним є визнання того факту, що можливість здійснення педагогічної і корекційно-компенсаторної підтримки дітей з тяжкими порушеннями мовлення безпосередньо детермінується створенням відповідних організаційно-педагогічних умов забезпечення інклюзивного навчання цієї категорії дітей. Проте виявляється, що доволі часто в освітньому процесі не створено умов, які б сприяли розвитку навчально-пізнавальної діяльності, соціальній адаптації дітей з порушеннями мовленнєвої діяльності. Відтак, сприяння створенню організаційно-педагогічних умов для ефективного інклюзивного навчання дітей з тяжкими порушеннями мовлення є одним з найважливіших завдань сучасної школи, що впроваджує інклюзивну форму навчання.

Досліджувана проблема щодо вивчення умов забезпечення інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами є однією з основних проблем сучасної педагогіки, зокрема спеціальної та інклюзивної. Нині накопичені результати досліджень вчених країн Європи, США, Росії, Білорусі, що забезпечують певні наукові передумови для теоретичного осмислення феномена організаційно-педагогічних умов забезпечення інклюзивного навчання. Так, вивчено стратегії супроводу інклюзивної освіти (Т. Бут, Ч. Веббер, С. Гайдукевич, І. Грачева, Е. Данілавічюте, Дж. Деспелер, І. Демченко, Ш. Діксон, А. Колупаєва, Ш. Крокер, Т. Лорман, Дж. Лупарт, О. Мартинчук, Н. Назарова, Н. Софій, О. Таранченко, В. Тищенко, Д. Харві, В. Хитрюк та ін.); визначено умови педагогічного супроводу в інклюзивному середовищі дітей з розладами аутистичного спектра (Т. Скрипник, Д. Шульженко), молодших школярів зі зниженим слухом (К. Луцько, О. Федоренко), дітей з синдромом Дауна (А. Савицький), учнів з порушеннями зору (Л. Стасюк).

Аналіз літературних джерел свідчить, що науковці досліджують організаційно-педагогічні умови забезпечення інклюзивного навчання різних категорій дітей, проте категорія дітей з тяжкими порушеннями мовлення практично залишилась поза увагою

фахівців, хоча кількість дітей з цим порушенням в умовах інклюзивного середовища є великою.

Відтак, проблема забезпечення організаційно-педагогічних умов інклюзивного навчання дітей з тяжкими порушеннями мовлення є актуальною для сучасної педагогічної науки і характеризується недостатньою розробленістю теоретичних і практичних аспектів.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити організаційно-педагогічні умови забезпечення інклюзивного навчання учнів молодшого шкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення.

Відповідно до мети дослідження було визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз наукової літератури з досліджуваної проблеми;
2. Визначити і теоретично обґрунтувати організаційно-педагогічні умови інклюзивного навчання учнів молодшого шкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення, спрямовані на підвищення ефективності організації освітнього процесу;
3. Дослідити стан забезпечення організаційно-педагогічних умов для інклюзивного навчання учнів молодшого шкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення в загальноосвітньому просторі;
4. Визначити рівень сформованості готовності педагогів до забезпечення організаційно-педагогічних умов для інклюзивного навчання в загальноосвітньому закладі;
5. Розробити методичні рекомендації щодо забезпечення організаційно-педагогічних умов для інклюзивного навчання молодших школярів з тяжкими порушеннями мовлення.

Шляхи реалізації поставленої мети та завдань вбачаємо в аналізі та узагальненні наукової літератури для з'ясування сучасного стану досліджуваної проблеми; застосуванні діагностичного комплексу, який спрямований на оцінювання стану забезпечення організаційно-педагогічних умов для інклюзивного навчання молодших школярів з тяжкими порушеннями мовлення, а саме: ресурсного та науково-методичного забезпечення, наявності толерантної позиції у вчителів інклюзивних класів, ефективної реалізації індивідуальної програми розвитку учня з порушеннями мовлення та забезпечення його особливих освітніх потреб. Передбачається статистична обробка даних, яка дасть змогу здійснити узагальнення і систематизацію матеріалів дослідження, забезпечити перехід від якісних характеристик до їх кількісного (числового) виразу, більш точно діагностувати результати педагогічного дослідження.

Ключові слова: організаційно-педагогічні умови, інклюзивне навчання, учні молодшого шкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення, інклюзивне середовище, інклюзивна педагогіка.

Степанюк Світлана,
магістрантка спеціальності
«Корекційна освіта (логопедія)»
Науковий керівник:
Скрипник Тетяна Вікторівна
д.психол.н., с.н.с.

ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ-ЛОГОПЕДІВ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Актуальність теми дослідження. На початку третього тисячоліття зростає увага до соціальних проблем, які пов'язані із захворюваністю серед дітей та зумовлені несприятливою еколого-економічною, соціально-психологічною ситуацією в сучасній українській державі. У закладах освіти зростання кількості дітей, які мають порушення

психофізичного розвитку, спричиняє необхідність упровадження соціальної моделі підтримки, стрижнем якої має стати взаємозв'язок, взаємодія дітей з соціумом, що виключає ігнорування їх через проблеми здоров'я. Реалізацію цих завдань в наявних інституціях соціального виховання покладено насамперед на педагогів, психологів, соціальних працівників, корекційних педагогів. Це спонукає вищі педагогічні навчальні заклади до пошуку шляхів удосконалення професійної підготовки майбутніх педагогів, зумовлює необхідність формування у них готовності до виконання специфічних завдань інклюзивної освіти, які реалізуються шляхом забезпечення умов для повноцінного розвитку таких дітей в дошкільних навчальних закладах.

Окреслені завдання є одним із пріоритетів державної соціальної політики, що передбачає соціально-педагогічну підтримку дітей з особливостями психофізичного розвитку. Її основні аспекти окреслені законами України “Про освіту” (1991), “Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні” (1991), “Про охорону дитинства” (2001), “Про реабілітацію інвалідів в Україні” (2006), підтверджені фактом ратифікації Україною у 2010 році Конвенції ООН “Про права людей з інвалідністю”, відображені в Загальнодержавній програмі “Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини” на період до 2016 року тощо.

Процес інклюзії актуалізує науковий та громадський інтереси до навчання дітей з порушеннями розвитку в загальноосвітньому просторі. Питанням навчання та виховання дітей з порушеннями психофізичного розвитку в загальноосвітніх навчальних закладах присвячені праці В. Бондаря, Л. Дробот, В. Засенко, Т. Ілляшенко, А. Колупасової, Т. Сак, В. Синьова, Т. Скрипник, Н. Стадненко, О. Таранченко, В. Тарасун та ін.

Незважаючи на широкий спектр досліджень із проблем реалізації інклюзивної освіти, багато питань залишаються невирішеними. До таких належить і проблема формування психологічної готовності майбутніх вчителів-логопедів до роботи з дітьми, які мають особливі освітні потреби, в інклюзивному середовищі.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити зміст, методи і прийоми підготовки майбутніх вчителів-логопедів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами.

Відповідно до мети дослідження визначено такі завдання:

1. Проаналізувати поняття психологічної готовності до професійної діяльності як об'єкту психологічного дослідження у вітчизняній та зарубіжній науці;
2. Дослідити особливості професійної діяльності вчителів-логопедів в системі інклюзивної освіти;
3. Визначити критерії, показники та рівні психологічної готовності майбутніх вчителів-логопедів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами;
4. Обґрунтувати змістово-технологічне забезпечення психологічної підготовки майбутніх вчителів-логопедів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами;
5. Здійснити аналіз результатів проведення експериментальної роботи з формування психологічної готовності майбутніх вчителів-логопедів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

Шляхи реалізації поставленої мети та завдань вбачаємо в ґрунтовному аналізі соціально-педагогічної, психолого-педагогічної літератури, порівнянні, узагальненні для з'ясування змісту професійної підготовки майбутніх вчителів-логопедів щодо інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами; проведенні включеного спостереження, опитування (анкетування, тестування, стандартизовані бесіди-інтерв'ю), констатувального і формувального експериментів – для визначення стану та рівнів готовності педагогів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання, для аналізу результатів діагностичних даних; застосуванні статистичних методів для кількісного та якісного аналізу результатів експерименту .

Ключові слова: інклюзивне навчання, діти з особливими освітніми потребами, психологічна готовність, вчитель-логопед.

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «ПСИХОЛОГІЯ»

Бондарчук Тетяна,
магістрантка спеціальності
«Психологія»
Науковий керівник:
Канюка Інна Олександрівна,
к.психол.н.

САМОМЕНЕДЖМЕНТ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Актуальність дослідження. XXI століття – це час невстигаючих та хронічно-втомлених людей від справ, зобов'язань та обов'язків. Напруження, тривога, невротичність оволодівають світом внаслідок того, що кожен з нас, проживаючи день, не встиг щось зробити, витратив час даремно, був неефективним. Сучасній людині, в умовах такої багатомірності життя, необхідно самостійно забезпечувати безпечні психологічні умови існування, тобто організувати себе та свій простір. Сьогодні ключовою технікою ефективного використання часу, ресурсів, покращення організації праці, зниження стресу, підвищення мотивації до діяльності є самоменеджмент (self-management).

Самоменеджмент – це наука про самокерування і самоорганізацію людини. Це ключова компетентність сучасності, оскільки є підґрунтям самовдосконалення та самоосвіти. Самоменеджментом також вважають здатність людини організувати свою діяльність, чітко плануючи робочий та вільний час. Самоменеджментом називають і управління власними ресурсами, тобто вміння їх набувати, зберігати, розвивати та раціонально використовувати й бути успішною і самодостатньою людиною. Аніта та Клаус Бішоф ще у 2006 році запропонували авторське визначення самоменеджменту як «ключової техніки» ставити перед собою професійну мету та досягати її, організувати свою роботу, правильно використовувати час та ефективно співпрацювати з колегами. На сьогодні відомі такі напрямки самоменеджменту, як тайм-менеджмент (управління часом), стрес-менеджмент (самоорганізація у стресовій ситуації), ресурс-менеджмент (ефективне використання ресурсів), командний менеджмент (ефективне виконання певної ролі в команді), імпресіон-менеджмент (сприятливе враження на оточуючих).

На нашу думку, унікальним і значущим є питання здобуття навичок самоменеджменту учнями сучасної школи. Традиційна система навчання не приділяє достатньої уваги розвитку в учнівській молоді самоорганізації, що негативно позначається на їхньому умінні упорядковувати своє подальше життя. Зокрема, під час навчання у вищих навчальних закладах ця проблема загострюється, і серед студентів та випускників вищів є хронічні прокрастинатори. Більш того, відсутнє стале розуміння, визначення ролі і місця самоменеджменту в сучасній системі освіти, а проблема організації самоменеджменту учнівською молоддю малодосліджена у психологічній та педагогічній науці.

Отже, формування та розвиток навичок самоменеджменту молоді в умовах навчальної діяльності набуває особливої актуальності, оскільки учні знаходяться на етапі профорієнтації та переходу до системи вищої освіти. Таким чином, розробка техніки ефективного оволодіння самоменеджментом в умовах учнівської діяльності стане підґрунтям усвідомленого вибору професії і сприятиме успішній адаптації учнів до умов освітньої діяльності в університеті.

Метою роботи є впровадження в систему учнівської діяльності програми розвитку самоменеджменту «Успішний учень 2017».

Відповідно до мети цієї роботи були визначені *завдання*:

- здійснити аналіз теоретико-методологічних підходів до проблеми самоменеджменту;
- визначити та обґрунтувати складники самоменеджменту сучасного учня;
- емпірично дослідити і проаналізувати психологічні особливості самоменеджменту в умовах учнівської діяльності;
- розробити інтерактивно-віртуальну розвивальну платформу самоменеджменту «Успішний учень 2017».

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження. Для реалізації завдань дослідження було здійснено аналіз наукових джерел, у результаті чого встановлено, що самоменеджмент знайшов відображення в роботах зарубіжних і вітчизняних дослідників Л. Зайверта, М. Вудкока, Д. Френсіса, Б. Швальбе, Х. Швальбе, А. Бішофа, Д. Адаіра, С. Кові, А. Сакун, А. Хроленко, О. Штепи, які розкривають зміст, напрямки, функції та чинники самоменеджменту.

Для дослідження психологічних особливостей самоменеджменту було застосовано такі психодіагностичні методики: для діагностики рівня самоорганізації учня – тест-опитувальник самоорганізації діяльності (Є. Мандрикова), шкала самооцінки рівня самоменеджменту (О. Штепа); для визначення когнітивного чинника самоменеджменту – методика діагностики рівня розвитку рефлексивності (А. Карпова), тест антиципаційної спроможності (В. Менделевича); з метою діагностики мотиваційного чинника – тест досягнення успіху і уникнення невдачі (А. Реана); для діагностики емоційно-вольового чинника самоменеджменту – методика «Активність – оптимізм» (Г. Нікіфорова у модифікації Н. Водоп'янова, М. Штейна), тест-опитувальник «Дослідження вольової саморегуляції» (А. Зверькова, Є. Ейдмана).

Ключові слова: самоменеджмент, тайм-менеджмент, технологія, прокрастинація, учнівська молодь, самоосвіта, самоорганізація.

Велика Тетяна,
магістрантка спеціальності
«Психологія»
Науковий керівник:
Коханова Олена Петрівна,
к.психол.н.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ОСОБАМ ІЗ ЗАЙВОЮ ВАГОЮ

Актуальність дослідження. Останнім часом у більшості економічно розвинених країн надмірна маса тіла громадян перетворилася на одну з найактуальніших соціальних проблем. За оцінками експертів, близько 1,7 млрд. жителів нашої планети мають зайву вагу, а близько 300 мільйонів потерпають від ожиріння. Серед працездатного населення України ожиріння виявляють в 26% випадків, а надмірну вагу має більше 40% всього населення країни. Рушійними силами людства, які провокують зростання кількості населення із зайвою вагою, є прискорена соціальна еволюція останніх 50-80-ти років, що призвело до стрімкого витіснення фізичної праці, розвитку всіх видів транспорту, появи відносно дешевої, надмірно калорійної та фізіологічно неповноцінної їжі, зростання темпу життя, інформаційного навантаження на людину тощо. Зарубіжні дослідники неодмінно відзначають, що зайва вага у період ранньої дорослості спричиняє низку психологічних та соціальних труднощів, до яких передусім належать переживання психологічного стресу, низька самооцінка, невдоволення своїм тілом, депресія, втрата контролю над харчуванням, нездорова та екстремальна поведінка щодо контролю ваги, порушення соціальних зв'язків. Але й до нині допомога людям з надмірною вагою базується переважно на роботі, пов'язаній з

фізіологічним фактором – збільшення фізичного навантаження на людину, дотримання нею дієт, відвідання фітнес та спа-процедур.

Ряд вчених, які підкреслюють пріоритетне місце соціальних та психологічних факторів у генезі формування зайвої ваги, спрямовують свої дослідження на виявлення психопатологій при порушеннях харчування та ожиріння (Б. Д. Карвасарський, В. Ф. Простомолотов, Т. М. Гумницька та ін.), вивчення структури особистості (К. В. Лобін), розлади харчової поведінки (Т. Г. Вознесенська), клініко-психологічні характеристики жінок з аліментарно-конституційним ожирінням (А. В. Вахмістров, Т. Г. Вознесенська, С. І. Посохов, Ю. Л. Савчикова) та дітей (Е. Г. Ейдемільер, М. П. Білецька). Але, у зв'язку з обмеженістю вибірки (здебільшого жінки, діти), недостатній аналіз мотиваційної сфери і поведінки досліджуваної нами категорії осіб, результати дані дослідження не орієнтовані на створення повної соціально-психологічної системи заходів для допомоги людям із надмірною вагою. Переважно вони є теоретичними основами для розробки проекту соціально-психологічної допомоги, адже у цих дослідженнях особливостей осіб із розладами харчування та ожирінням оцінювалися за допомогою методик, що застосовуються в клінічній психодіагностиці. Тому отримані результати переважно характеризують рівень і характер патопсихологічних порушень у жінок з надмірною вагою, аніж специфічні для цієї категорії клієнтів особливості особистості, які сприяють набору ваги.

Таким чином, якісний аналіз теоретичного матеріалу, емпіричне вивчення психологічних особливостей осіб з надмірною вагою спрямований, насамперед, на розробку проекту соціально-психологічної допомоги таким людям. Наша робота сприятиме наданню компетентної психологічної підтримки особам із зайвою вагою, що полягає в профілактиці та корекції таких проблем, як психологічний стрес, порушення соціальних зв'язків, низький рівень мотивації, невдоволення власним тілом, а також підвищенні рівня психологічного благополуччя чоловіків і жінок раннього дорослого віку.

Все вищевикладене визначає актуальність дослідження і вибору теми магістерської роботи.

Мета: теоретично-експериментальне вивчення психологічних особливостей людей з надмірною вагою та специфіки надання їм соціально-психологічної допомоги.

Відповідно до мети магістерської роботи були визначені **завдання дослідження**.

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми соціально-психологічної допомоги людям із зайвою вагою;
2. Експериментально дослідити поведінкову та мотиваційну сферу людей з надмірною вагою.
3. Розробити рекомендації щодо психологічного супроводу клієнтів досліджуваної категорії;

Шляхами реалізації мети та завдань є розроблення теоретичних основ дослідження через аналіз та узагальнення джерел з обраної проблеми, а також добір і застосування методологічного інструментарію для соціально-психологічної допомоги людям з надмірною вагою (мотиваційне інтерв'ю, теорія самодетермінації та поведінкова терапія). На основі узагальнених висновків роботи та отриманих результатів дослідження зможемо розробити психологічні рекомендації щодо роботи психологів з представниками ранньої дорослості, які мають надлишкову вагу.

Ключові слова: соціально-психологічна допомога, особи із зайвою вагою, представники ранньої дорослості.

Коваленко Валерія,
магістрантка спеціальності
«Психологія»
Науковий керівник:
Сорокіна Олена Анатоліївна,
к.психол.н., доц.

ПСИХОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ФІТНЕС-ТРЕНЕРА

Актуальність дослідження. В умовах швидкого розростання фітнес-індустрії та популярності цієї галузі в суспільстві, висувається ряд вимог до рівня підготовки фітнес-тренерів. В нашій країні офіційне введення професійної категорії фітнес-тренера відбулось тільки у 2010 році, тому нині відсутнє однозначне трактування структури та змісту зазначеної спеціальності. Компетентність є діяльнісною кваліфікаційною характеристикою і відображає ресурсний і продуктивний аспекти роботи фахівця. Тому необхідним є створення оновленої науково обґрунтованої системи професійної підготовки конкурентоспроможних кадрів у сфері фітнес-індустрії. Дослідники визначають поняття тренера як фахівця, що допомагає людині досягати власної мети, мотивувати та сприяти отриманню результату найбільш оптимальним для неї шляхом (К. Мюллер). Високий рівень психологічної компетентності допоможе тренеру здійснювати заняття, враховуючи можливості й потреби клієнта, розуміючи його характерні особливості. Саме знання з психології та влучне їх застосування тренером можуть наближати клієнта до заявленої цілі.

Аналіз літератури свідчить, що фітнес-тренер повинен володіти не тільки знаннями з анатомії людини, фізіології, теорії й методики фізичних тренувань, а також з психології. Науковці зазначають, що робота фітнес-тренера з клієнтом має будуватись на клієнтоцентрованому підході з урахуванням потреб та мотивів (Г. Баставішвілі). Одним із завдань зазначеного спеціаліста є сприяння в організації позитивного соціально-психологічного клімату під час занять. Також дослідники наголошують, що фітнес-тренер повинен розуміти емоційну, вольову, мотиваційну сфери людини (М. Дутчак, М. Василенко). Аналіз теоретичних джерел та результатів прикладних досліджень засвідчує необхідність детального розгляду психологічної компетентності фітнес-тренера та її складників, обґрунтування необхідності застосування знань з психології у роботі з клієнтами.

У науково-дослідному проекті розглядатиметься поняття психологічної компетентності тренера та її структура. Зміст роботи буде спрямовано на виявлення рівня володіння фітнес-тренером саме психологічною компетентністю та обґрунтування важливості її використання під час занять фітнесом з жінками із зайвою вагою.

Метою роботи є теоретичне та емпіричне дослідження психологічної компетентності фітнес-тренера.

Відповідно до поставленої мети визначено ряд **завдань**:

1. Дослідити актуальні потреби жінок із зайвою вагою в психологічній підтримці під час занять фітнесом;
2. Визначити складники психологічної компетентності фітнес-тренера;
3. Проаналізувати актуальний рівень психологічної компетентності фітнес-тренерів;
4. Розробити програму підвищення психологічної компетентності фітнес-тренерів.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є аналіз наукових джерел, контент-аналіз навчальних програм з підготовки фітнес-тренерів, спостереження та інтерв'ювання жінок, які займаються фітнесом з метою виявлення актуальних потреб у

психологічній підтримці. Результати емпіричного дослідження буде використано при розробленні програми підвищення психологічної компетентності фітнес-тренерів.

Ключові слова: психологічна компетентність, фітнес-тренер, психологічна підтримка.

Компанець Аліна,
магістрантка спеціальності
«Психологія»
Науковий керівник:
Цюман Тетяна Петрівна,
к.пед.н., доц.

ПРОБЛЕМА ХАРАСМЕНТУ В ОРГАНІЗАЦІЇ

Актуальність дослідження. У сучасному світі визначну частину свого часу людина проводить на роботі, а її професійне життя стає частиною її приватного життя. В останні роки дослідники вбачають суттєві зміни як у ставленні до роботи і кар'єри, так і до самих принципів роботи, коли вона не обмежена простором офісу й часом - робота інтегрується у приватне життя людей. Організації все частіше звертають увагу на фізичний комфорт - забезпечення харчуванням, зонами відпочинку та розваг; важливою частиною такого комфорту є відчуття безпеки. В час, коли питання психологічного та фізичного комфорту людини, забезпечення психогігієни на роботі стає вкрай важливим, одним з актуальних питань є визначення неадекватних проявів у професійних та особистісних відносинах, які порушують цю безпеку.

Упродовж останніх двадцяти років зарубіжні фахівці (Х. Лейман, Ц. Рейнер, Д. Л'юїс) досліджують тенденції розвитку нестатутних відносин, і однією з таких тенденцій є харасмент. Терміном «харасмент» позначається поведінка, яка викликає відчуття загрози та тривожності, порушує недоторканність приватного життя людини. Це насильницькі дії щодо особи, яка знаходиться у вразливому стані відносно агресора.

Для вітчизняних психологів, які працюють у галузі організаційної психології, психології праці це нове явище, адже питання харасменту не вивчене навіть на рівні аналізу понять.

Забезпечення комфортних з психологічної точки зору умов роботи можливе лише за конкретним уявленням цих умов. Тому визначення реального стану справ та існуючих тенденцій харасменту в колективах та організаціях різних форм власності є надзвичайно актуальним.

Метою роботи є психопрофілактика харасменту щодо особистості в організації та колективі.

Відповідно до мети роботи були визначені такі **завдання:**

- виявити наявність, тенденції і аспекти харасменту в організаціях;
- розробити інформаційні та тестові матеріали для виявлення та застереження харасменту;
- розробити сайт для онлайн-консультацій щодо харасменту в організації.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження. Для успішної реалізації мети та завдань дослідження буде застосовано системно-структурний аналіз наукових джерел, емпіричне дослідження з використанням анкетування, кількісний та якісний аналіз результатів дослідження; підбір методик для виявлення харасменту, а також розробка рекомендацій щодо попередження та виявлення харасменту в організації, розробка сайту та реалізація там результатів дослідження у текстовому вигляді статей.

Ключові слова: харасмент, психопрофілактика, робочі відносини.

Костецька Валерія,
магістрантка спеціальності
«Психологія»
Науковий керівник:
Макарчук Наталія Олексіївна,
д.психол.н., с.н.с.

ОСОБЛИВОСТІ ТРИВОЖНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З АУТИЧНИМ СПЕКТРОМ РОЗВИТКУ

Актуальність теми дослідження. За останні роки у світі достатньо гостро стає проблема зростання народжуваності дітей з аутизмом. Так, у 2016 році Всесвітня організація охорони здоров'я заявила, що 1 із 160 дітей страждає розладами аутичного спектру. Т.В. Скрипник наголошує, що особливої уваги вимагає проблема психологічного супроводу цих дітей та їх сімей, оскільки поява такої дитини значно змінює усталені форми взаємодій у родині. Відомо, що більшість сімей, в яких виховуються діти з розладами аутичного спектру зіштовхуються з проблемою їх тривожності, оскільки звичайні речі та ситуації можуть викликати у них надмірне занепокоєння.

До теперішнього часу етіологія розладів аутичного спектру до кінця невідома. Існують різні погляди на причини їх виникнення, основні з них: вроджена аномалія конституції, органічні порушення ЦНС в результаті впливу тератогенних факторів на хід розвитку вагітності та в перші місяці розвитку дитини, вроджені порушення обміну речовин, біохімічні відхилення і т. д (Х. Ремшмід).

В.В. Лебединський, О.С. Нікольська, М.М. Ліблінг вказують, що аутизм це по-перше, екстремальна самотність дитини, порушення його емоційного зв'язку навіть з найближчими людьми; по-друге, крайня стереотипність в поведінці, що виявляється і як консерватизм у відносинах зі світом, страх змін в ньому, і як велика кількість однотипних афективних дій, потягів інтересів; по-третє, особливе мовне та інтелектуальне недорозвинення, що характеризується зниженням порогів афективного дискомфорту, панування негативних переживань, тривоги, необ'єктивного страху перед навколишнім.

Діти з розладами аутичного спектру гостро реагують на подразники, схильні відчувати тривогу та страх. Їх нервова система легко перевантажується, вони гостро реагують на власні емоції. Особливо складною є потреба в визначеності - це спроба впоратися з відчуттям перезавантаження (Стенлі Грінспен, Серена Уидер). Тривожність виступає в якості диференціального показника психічних дисфункцій, маючи відповідне змістове та компенсаторне навантаження. При аутизмі вона є провідним психологічним механізмом. З огляду на той факт, що на сьогодні недостатньо уваги приділяється проблемі психологічної діагностики тривожності дітей з розладом аутичного спектру, виникає нагальна потреба у встановленні специфіки та змісту такої діагностики.

Звідси **метою** є розроблення системи психодіагностики тривожності у молодших школярів з РАС.

Відповідно до мети **завданнями** дослідження є:

1. Обґрунтувати особливості розвитку молодшого школяра з аутизмом та описати специфіку прояву його тривожності;
2. Визначити основні особливості організації психологічної діагностики тривожності у таких дітей;
3. Розробити технологію психологічної діагностики тривожності молодших школярів з РАС.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження. У дослідженні буде використано теоретичні та емпіричні методи. Виявлення тривожності дітей буде досягнене засобами авторської анкети-опитувальника батьків дітей з РАС; авторської проективної методики

дослідження емоційної сфери молодших школярів з РАС; проективної методики «Дім, дерево, людина». За результатами діагностик буде розроблено методичні рекомендації для батьків дітей з РАС.

Ключові слова: аутизм, розлади аутичного спектру, молодші школярі, тривога, психологічна діагностика.

Малежик Тетяна,
магістрантка спеціальності
«Психологія»
Науковий керівник:
Фурман Вікторія Вікторівна,
к.психол.н.

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ В ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Актуальність дослідження. Однією з віхових тем сучасного наукового бачення різновекторності трансформаційних процесів в освітньому середовищі є *емоційний інтелект*. Він охоплює всі етапи професіоналізації у підготовці конкурентоспроможних фахівців, які здатні гідно представляти певну професійну галузь у міжнародному форматі і ґрунтується на акмеологічних принципах, синергетичному підході та аксіологічній методології.

На сьогодні дослідження вказують, що базисною детермінантою успішного професійного та соціального життя є не лише академічні інтелектуальні здібності, а й високий рівень емоційного інтелекту, що, на думку багатьох вчених, за своєю роллю в ефективному функціонуванні людини є навіть більш значущим.

У науку поняття емоційного інтелекту ввели Пітер Саловей та Джон Мейер, вони визначають його як «здатність переробляти інформацію, що міститься в емоціях: визначати значення емоцій, їх зв'язки один з одним, використовувати емоційну інформацію в якості основи для мислення і прийняття рішень».

Дослідник Д. Гоулман під емоційним інтелектом розуміє «такі здібності, як самомотивація та стійкість до розчарувань, контроль над емоційними спалахами і вміння відмовлятися від задоволень, регулювання настрою і вміння не давати переживанням заглушати здатність думати, співпереживати і сподіватися».

Дослідженнями емоційного інтелекту студентів займалися такі фахівці, як: Деревянко С.П., Шиян Т.В., Зарицька В.В., Васильєв М.М., Мещерякова І.М., Гудкова Т.В., Кондратьєва Т.Н., Joyce G. Walsh-Portillo.

Отже, спираючись на наукові дослідження, можна виділити фактори, що доводять актуальність дослідження та розвитку емоційного інтелекту саме у студентів:

- біологічний вік студентства, що іменується ранньою дорослістю і характерні процеси цього вікового періоду як посилення свідомих мотивів поведінки, модифікація системи потреб, подальше становлення ціннісних орієнтацій, формування цілей життя є міцним підґрунтям для розвитку емоційного інтелекту;
- вимоги сучасного світу до фахівців, що, перш за все, характеризуються швидким темпом розвитку всіх сфер діяльності, що зумовлює необхідність високого рівня адаптивності, в тому числі емоційної, до нових умов та інформації;
- специфіка системи освіти вищої школи, що певною мірою імітує саме професійну діяльність, яка потребує вже сформованих здібностей емоційного інтелекту, тому важливо розвивати емоційний інтелект вже в роки студентства;
- Результати наукових досліджень, які вказують на позитивну кореляцію між академічною успішністю, сприятливим статусом у групі, соціально-психологічною адаптацією, стресостійкістю та високими показниками емоційного інтелекту.

Метою роботи є теоретичне та емпіричне дослідження психологічних особливостей емоційного інтелекту у студентської молоді та вплив активних/тренінгових методів на його розвиток.

Відповідно до мети роботи були визначені такі **завдання**:

- здійснити теоретичний аналіз проблеми розвитку емоційного інтелекту у студентської молоді на етапі професіоналізації;
- підібрати та апробувати психодіагностичний інструментарій дослідження емоційного інтелекту у студентів;
- встановити та проаналізувати психологічні особливості емоційного інтелекту у студентської молоді;
- розробити соціально-психологічний тренінг спрямований на розвиток емоційного інтелекту у студентів.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження. Для реалізації мети та завдань дослідження здійснено аналіз наукової літератури, запропоновано психодіагностичний комплекс, застосовано статистичні методи обробки інформації, розроблено соціально-психологічний тренінг, спрямований на розвиток емоційного інтелекту у студентів.

Ключові слова: емоційний інтелект, професіоналізація, емоційна компетентність, тренінг, розвиток емоційного інтелекту у студентів.

Моруга Марія,

магістрантка спеціальності
«Психологія»

Науковий керівник:

Сорокіна Олена Анатоліївна,

к.психол.н., доц.

БУЛІНГ У ШКІЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Актуальність дослідження. Упродовж багатьох років проблема насильницької та агресивної поведінки дітей у навчальних закладах є актуальною. За результатами опитування UNICEF, понад 80% школярів визнали існування булінгу, майже 50% повідомили, що були об'єктами знущань однокласників чи старшокласників. За даними дослідження, проведеного Всеукраїнською громадською організацією «Жіночий консорціум України» у 2009 році, від 24% до 37% дітей в українських школах потерпають від насильства, і найвищий цей показник серед підлітків 12-14 років. Серед чинників булінгу науковці називають пропагування культу сили та жорстокості в ЗМІ, зниження виховного потенціалу сім'ї, порушення взаємодії між школою та сім'єю, поширення зразків асоціальної поведінки.

Майже всі дослідники визначають булінг як довготривалу та систематичну агресію, але, окрім цього, це явище розглядають як "підтип агресії", який може приймати багато форм, і фізичних і словесних (Е. Пелігріні, С. Салмівалі); деструктивну взаємодію (Р. Дж. Хезлер), частину соціального життя групи (Е. Роланд), неодноразовий напад – соціальний або вербальний – з боку тих, хто має вищий статус (В. Бесаг), тривале, усвідомлене насильство, спрямоване проти людини, яка не в змозі захиститися у фактичній ситуації (Д. Лейн). Д. Ольвеус вважає, що явище булінгу має колективний характер та засноване на соціальних стосунках у групі. Дослідження українських науковців мають поодинокий характер. Проблема булінгу є не лише педагогічною проблемою, але й соціальною, оскільки призводить до збільшення проявів насильства, жорстокості, адикцій та девіантної поведінки серед молоді.

Метою роботи є теоретичне обґрунтування й емпіричне дослідження феномену булінгу в загальноосвітньому навчальному закладі.

Відповідно до мети визначені такі **завдання**:

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми булінгу в шкільному середовищі;
2. Емпірично дослідити особливості прояву булінгу в шкільному середовищі серед старшокласників;
3. Розробити психологічну програму профілактики явища булінгу серед підлітків.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження. Задля досягнення поставлених завдань було здійснено аналіз наукових джерел, в результаті чого встановлено, що ситуація булінгу призводить до низки педагогічних (шкільна дезадаптація, академічна неуспішність), психологічних (психологічні розлади, закріплення в свідомості негативних уявлень про себе, зниження самооцінки, порушення соціалізації, соціальна дезадаптація), медичних (травматизація) наслідків. У рольовій структурі булінгу виокремлюють три основні позиції: агресор (агресивний, пасивний), жертва (пасивна, провокаційна) та спостерігачі. Булінг – це агресія, яка проявляється систематично та розвивається в ситуації порушення соціальних стосунків. А також передбачає перерозподіл статусно-рольових позицій, зміну внутрішньо групових норм і цінностей. Тому нами обрано соціометричні методи дослідження – знання рольової структури учнівського колективу в ситуації булінгу та основних статусних позицій його учасників дозволить більш чітко зрозуміти соціально-психологічні механізми та чинники, які породжують явище цькування. Анкетування вчителів дозволить здійснити аналіз ставлення педагогічного колективу до ситуації шкільного насильства. За результатами соціально-психологічної діагностики буде запропоновано програму профілактики булінгу серед старшокласників.

Ключові слова: насильство, булінг, психологічний булінг, фізичний булінг, шкільне середовище.

Мулявка Катерина,
магістрантка спеціальності
«Психологія»

Науковий керівник:
Сергєнкова Оксана Павлівна,
д.психол.н., проф.

ЛІДЕРСЬКІ КОМПЕТЕНЦІЇ ЯК НАВИЧКИ ФАХІВЦЯ ХХІ СТОЛІТТЯ

Актуальність теми дослідження. Поступовий реформаторський рух українського суспільства вимагає наявності у випускників вищих навчальних закладів системи навичок і компетенцій, які є необхідними для сучасного фахівця. Розв'язання проблеми висококваліфікованих фахівців полягає у вирішенні суперечностей між запитом роботодавців щодо необхідних знань, умінь та навичок молодих спеціалістів та їх фактичною фаховою підготовкою; бажанням випускника вищого навчального закладу отримати престижну й бажану роботу та невідповідністю вимогам, що окреслює вакансія; уявленням випускника про наявність диплому як показника професійної компетентності та відсутністю сформованих знань, умінь та навичок, які очікує роботодавець.

Конкурентоспроможна особистість, що формується в процесі професійного навчання у вищому навчальному закладі, характеризується прагненням і здатністю до високої якості й ефективності власної діяльності, а також до лідерства в умовах суперництва (В. І. Андреев). Такий фахівець володіє набором професійних компетенцій, тобто здатністю застосовувати знання, уміння й особистісні якості для успішної діяльності в певній галузі, що забезпечить його успішну адаптацію в професійному середовищі. Як стверджує І. Петрова, дослідник проблеми лідерських компетенцій та лідерства: «...компетенції – це інтегрована поведінкова модель, що реалізується в ефективному виконанні робіт та одержанні певних результатів». Зміст професійних компетенцій є демонстрацією кваліфікації сучасного фахівця.

У систему професійних компетенцій входять лідерські компетенції, що дозволяють сучасному фахівцю успішно реалізувати творчий потенціал у практичній діяльності. Теоретичним і прикладним аспектам дослідження понять «компетенції» та «лідерські компетенції» присвячено праці таких зарубіжних і вітчизняних науковців: Л. Спенсер, С. Спенсер, С. Уїддетта, С. Холліфорд, С. Іванова, Є. Ксенофонтowa, І. Петрова, В. Петюх, Л. Скібіцька, Л. Щетініна та ін. Під лідерськими компетенціями особистості розуміють знання, уміння, навички, індивідуальні риси, якими людина повинна володіти, щоб бути конкурентоспроможним фахівцем. До основних лідерських компетенцій особистості сучасні дослідники включають орієнтацію на результат, аналітичне мислення, ефективну комунікацію та емоційний інтелект (Ю. Бреус, Н. Лебідь, В. Міляєва).

Спираючись на результати дослідження науковців (М. Вудкок, А. Кober, Д. Френсіс), можемо зазначити, що вказані лідерські компетенції можуть певною мірою складати зміст Soft Skills («м'яких навичок») сучасного фахівця. Soft Skills – це здатність до адаптації і позитивної поведінки, що дозволяє людині ефективно боротися з вимогами і проблемами повсякденного життя. Результати дослідження ринку праці (Європейський фонд освіти), а також презентований звіт Світового банку щодо освіти, свідчать, що високим попитом користуються фахівці, наділені не лише професійними та практичними навичками, а й «м'якими навичками» - «Soft Skills».

Основною метою професійної освіти є підготовка кваліфікованого працівника відповідного рівня і профілю, конкурентоспроможного на ринку праці, компетентного, відповідального, здатного ефективно працювати за спеціальністю на рівні міжнародних стандартів, готового до постійного професійного розвитку, соціальної та професійної мобільності.

Метою нашого навчально-професійного проекту є обґрунтування актуальності проблеми лідерства та створення програми розвитку лідерських компетенцій у студентів на етапі професійного навчання у вищому навчальному закладі.

Завданнями дослідження є:

- теоретично визначити та обґрунтувати ключові лідерські компетенції, необхідні сучасному молодому спеціалісту в умовах конкурентного ринку праці;
- емпірично дослідити рівень розвитку визначених компетенцій у студентів;
- розробити систему заходів, що сприятимуть розвитку лідерських компетенцій майбутнього фахівця упродовж навчання у вищому навчальному закладі.

Шляхи реалізації мети та завдань проекту вбачаємо в емпіричному дослідженні рівня розвитку лідерських компетенцій у студентів комплектом діагностичних методик («Цель-Средство-Результат» О. Карманова – для дослідження наявної орієнтації на результат, «Соціальний інтелект» Дж. Гілфорда – для дослідження рівня розвитку емоційного інтелекту та аналітичного мислення, тесту КОС та тесту «Комунікативні вміння» (Л. Міхельсон, переклад і адаптація Ю. Гільбуха) – для дослідження комунікативних навичок); розробці програми розвитку лідерських компетенцій студентів упродовж навчання у вищому навчальному закладі.

Ключові слова: компетенції, професійні компетенції, лідерські компетенції, «м'які навички» (Soft Skills).

Сидорова Вікторія,
магістрантка спеціальності
«Психологія»
Науковий керівник:
Шевцова Олена Михайлівна,
к.психол.н.

ЛОЯЛЬНІСТЬ ПРАЦІВНИКА В ОРГАНІЗАЦІЇ

Актуальність дослідження. Управління людськими ресурсами вимагає високої уваги в кожній компанії, адже саме люди – найцінніший ресурс, завдяки якому кожен бізнес може розвиватись відповідно до поставлених цілей. Сучасне суспільство наполегливо прямує до автоматизації усіх процесів на підприємствах, але жоден механізм на сьогодні не може працювати без участі людини.

У сучасних українських реаліях спостерігається зростання безробіття у країні, водночас ринок праці потерпає від нестачі висококваліфікованих фахівців. Саме тому робота з людьми, розкриття їх потенціалу, мотивація, розвиток та допомога при професійній адаптації дуже важливі для будь-якого спеціаліста в організації й зокрема HR-менеджера. Чи не в кожній компанії зустрічаються із плінністю кадрів, що може бути пов'язано із неуспішним входженням в організацію, неоптимальним для конкретної особистості вибором професії, невідповідністю цінностям організації чи загальновідомої теорії поколінь. На сучасному ринку 25% персоналу – це люди покоління У (ті, хто народилися у період з 1980-1990 рр.) і для яких важливий баланс між роботою та особистим життям: вони розглядають роботу як проект, а не як справу всього життя, хочуть працювати вдома або поза межами офісу, вони індивідуалісти, але при цьому гарно працюють в команді, їм потрібен наставник, цінують саморозвиток, прагнуть багато заробляти, але хочуть, щоб в їх роботі була важлива місія чи ідея, ефективніше працюють при правильно закладених цінностях і внутрішній зацікавленості. Ці фактори важливо враховувати, тому що, за припущеннями фахівців, у 2020 році представників покоління У буде 50%, а у 2025 році – 75%.

Кожне підприємство має свої особливості щодо підтримання мотивації співробітників, яке актуальне саме для тих умов праці, в якому підприємство функціонує. Не існує загальної моделі, яку зможе використовувати кожна компанія. Проте необхідно розглянути можливі напрямки для удосконалення такого процесу. Спочатку слід проаналізувати один з найважливіших напрямків діяльності кадрової політики – мотивацію персоналу, далі важливо дослідити проблематику професійної адаптації.

Через зміну світосприймання та кризу на ринку праці, важливим постало питання утримання та підтримання діючого персоналу, знаходження в них потенціалу та розкриття талантів, робота з сильними та слабкими сторонами працівника.

Метою дослідження є апробація програми розвитку лояльності персоналу в організації на етапі професійної адаптації.

Відповідно до мети визначені такі **завдання**:

- здійснити теоретичний огляд питань лояльності та професійної адаптації персоналу;
- визначити основні фактори, що позитивно вмотивовують працівників в сучасних умовах на етапі професійної адаптації;
- дослідити чинники, які утруднюють адаптацію на робочому місці;
- розробити й апробувати програму розвитку лояльності до організації під час професійної адаптації.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження вбачаємо у ґрунтовному аналізі літератури з теми роботи; використанні інтерактивних методів (квести, сінемалогія, ігрові методи); проведенні майстер-класів та тренінгів на теми, пов'язані з роботою організації в

цілях професійно-особистісного розвитку працівників; застосуванні анкетування для виявлення домінуючих мотивів; використанні коуч-сесій.

Ключові слова: лояльність, мотивація, професійна адаптація, вмотивованість, професійно-особистісний розвиток, професіоналізм.

Стусь Анна,

магістрантка спеціальності
«Психологія»

Науковий керівник:

Макарчук Наталія Олексіївна,
д.психол.н., с.н.с.

ФРУСТРАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ В ПРОФЕСІЙНОМУ КОЛЕКТИВІ

Актуальність теми дослідження. Сучасний стан розвитку суспільства детермінує підвищення циркуляції різноманітних психічних станів, серед яких фрустрація є чи не найскладнішим в переживаннях особистості. Чинниками появи фрустрації є зростання інтенсивності темпу життя, збільшення соціальної мобільності, необхідність опанувати та оперувати великою кількістю інформації, що підтримується глобальними світовими процесами (глобалізація, індустріалізація, інформаційний бум та ін.). Також фрустрація супроводжує підсилення переживання неуспіху, яке виникає під впливом перешкод у досягненні мети.

Ігнорування особистістю фрустрації детермінує появу деструктивної, компенсаторної та/або заміщуючої поведінки, невротичних розладів, проявів неспецифічної клінічної симптоматики, формування адикцій та ін. У взаємодії з оточуючими виражається в агресивності, конфліктності, зниженні адаптивних здатностей, труднощах в реалізації цілей та зниженні ефективності функціонування. На рівні переживань високий рівень фрустрації відчувається як дистимія, апатія, розгубленість, відчуження, незадоволення, образа, гнів тощо. Відповідно, невирішеність проблеми фрустрації у технологічному контексті управління колективом, відсутність своєчасної психологічної допомоги - спричиняє появу негативних наслідків як для психологічної атмосфери в колективі, так і для психічного благополуччя його членів. Звідси, **мета роботи** полягає в обґрунтуванні психотехнології превенції фрустрації особистості в професійному середовищі.

Для досягнення мети було визначено такі **завдання**:

- 1) Визначити спектр проявів фрустрації та описати їх;
- 2) Описати вплив фрустрації на характер міжособистісної взаємодії в професійному середовищі;
- 3) Встановити шляхи превенції фрустрованості особистості та розробити психотехнологію превенції фрустрації особистості в професійному середовищі.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження. У дослідженні буде використано теоретичні та емпіричні методи (методики діагностики самооцінки психічних станів за Г. Айзенком; діагностики рівня соціальної фрустрованості Л. І. Вассермана (модифікація В. В. Бойко); «Визначення стану фрустрації» В. В. Бойко та опитувальник І. Колера для вивчення рівня задоволеності пацієнта своїм функціонуванням у різних сферах); методи математично-статичного аналізу; розроблено психотехнологію превенції фрустрації особистості у професійному середовищі

Ключові слова: фрустрація, фрустрованість, професійне середовище, психологічна діагностика, превенція.

Фоменко Вікторія,
магістрантка спеціальності
«Психологія»
Науковий керівник:
Кутішенко Валентина Петрівна,
к.психол.н., доц.

КОНКУРЕНТОЗДАТНІСТЬ СУЧАСНИХ УЧИТЕЛІВ

Актуальність дослідження. Враховуючи те, що наша країна стала на шлях реформування національної системи освіти, виникає нагальна потреба в активному дослідженні аспектів конкурентоздатності вчителів, позаяк потенціал кожного працівника освітньої сфери є складовою частиною конкурентоздатності вітчизняної системи освіти в цілому. Конкурентоздатність вчителів є досить актуальною проблемою, оскільки, з одного боку, високий рівень конкурентоздатності вчителя відповідає високому рівню його професіоналізму та особистісного потенціалу, а з іншого – це є важливим ще й тому, що вчитель активно впливає на процес навчання і розвитку майбутнього покоління, є зразком для наслідування, відповідно, для кожної окремої школи і суспільства в цілому, буде якнайкращим мати в активі персоналу конкурентоздатних фахівців.

Багато науковців визначають конкурентоздатність як складну, багаторівневу, стратегічну якість особистості фахівця, яка дозволяє йому бути затребуваним серед інших в умовах конкуренції в обраній сфері професійної діяльності (Л. Бикова, М. Мітіна, О. Чупрова). Для втілення освітніх реформ та підняття престижності професії вчителя нашої школі потрібен саме конкурентоздатний фахівець, який володів би високим рівнем самостійності і гнучкості мислення, стресостійкості, мав би потребу в успішній діяльності, характеризувався б нетрадиційними підходами до вирішення шкільних проблем, адекватним реагуванням у нестандартних ситуаціях, показував зразки самоздійснення і відданості професії. Сучасні педагоги-практики та науковці пропонують подивитися на конкурентоздатність, як на здатність максимального розширення особистісних можливостей з метою особистісної, професійної, соціальної реалізації (Ю. Кореляков, С. Лаптева Л. Мітіна, А. Міщенко, Г. Шавиріна). Однак, часто вчителі не відповідають тим новим вимогам, які висуває перед ними сучасне суспільство та потребують психологічних розробок щодо оптимізації рівня власної конкурентоздатності.

Проведений аналіз наукових досліджень засвідчив, що, незважаючи на соціальну актуальність, проблема конкурентоздатності сучасного вчителя залишається поза увагою дослідників. У зв'язку з цим постає необхідність її вивчення.

Метою роботи є побудова, на основі теоретичного та емпіричного дослідження проблеми, моделі діагностики конкурентоздатності фахівця освітньої сфери та розроблення програми оптимізації особистісної конкурентоздатності вчителів початкових класів.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

- з'ясувати психологічну сутність конкурентоздатності сучасного вчителя, розробити модель діагностики цього психологічного феномену;
- емпірично дослідити психологічні особливості конкурентоздатності вчителів початкових класів;
- розробити програму оптимізації конкурентоздатності вчителів початкових класів.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження. Для успішного досягнення мети та реалізації поставлених завдань буде здійснена теоретична обробка і аналіз наукових напрацювань з обраної теми; підбір та проведення методик для дослідження особливостей конкурентоздатності вчителів. За результатами отриманих даних передбачається розробка програми оптимізації конкурентоздатності сучасних учителів.

Ключові слова: конкуренція, конкурентоздатність, конкурентоспроможність, реалізація потенціалу, професійна діяльність, особистісні якості, розширення можливостей.

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА»

Власенко Ірина,
магістрантка спеціальності
«Соціальна педагогіка»
Науковий керівник:
Снітко Марина Аркадіївна,
к.пед.н.

ФОРМУВАННЯ МЕДІАКОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

Актуальність теми дослідження. У сучасному суспільстві кожна особистість є активним споживачем медіаконтенту у вербальній і аудіовізуальній формах. В умовах надзвичайного поширення сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема соціальних мереж, студенти опиняються під впливом різних інформаційних потоків, які змінюють їхній світогляд, культурні, освітні та життєві цінності.

За даними Національної спілки сімейних асоціацій (UNAF – Union National des Associations Familiales) на сьогодні контакти людини з медіа перебільшують 11 годин на день. При цьому, діти, підлітки та молодь щорічно проводять 154 години якісного часу з батьками, 850 годин – з викладачами, 1400 годин – взаємодіючи з різними екранними медіа. Найактивніші споживачі соціальних мереж часто використовують суперечливу та мозаїчну інформацію. Насильство, жорстокість, відверта еротика стають невід’ємною частиною сучасної візуальної естетики, а численні соціальні мережі, які популярні у студентському середовищі, часто пропагують хибні орієнтації та цінності, спотворені моральні норми та неадекватні соціальні стереотипи. Це свідчить про важливість медіаосвіти студентів, яка спрямована на формування у них медіакомпетентності.

В Україні одним із основних кроків до впровадження медіаосвіти студентів вищих навчальних закладів є Концепція медіаосвіти, яка була прийнята відповідно до постанови Президії Національної академії педагогічних наук України у 2010 році.

Проблемі формування медіакомпетентності присвячено багато праць як зарубіжних, так і вітчизняних науковців (Л. Баженова, Д. Букінгем, О. Волошенюк, В. Іванов, Дж. Гоннет, В. Дубровський, Л. Мастерман, Л. Найд’онова, Л. Новикова, К. Тюнер, А. Харт). У відомих на сьогодні дослідженнях висвітлюються проблеми аудіовізуальної (О. Баранов, Ю. Божков, Е. Бондаренко, Н. Гончарова, Н. Гутова, Г. Евтушенко, А. Карасик, Н. Кириллова, І. Левшина, Л. Усенко, Ю. Усов, А. Федоров, Е. Черкашин) та інтегрованої (А. Брейтман, А. Гончарук, С. Гуділіна, А. Журін, Л. Зазнобіна, Д. Залагаєв, Л. Іванова, Т. Ковшарова, Н. Соколова, Н. Рижих, К. Тихомирова, М. Фомінова, Е. Фрайфельд) медіаосвіти школярів і студентів, а також комп’ютерних систем (М. Бухарина, В. Гуров, Е. Полат, Е. Якушина, Е. Ястребцева). Вивчення теоретичних джерел і практичного досвіду діячів медіаосвіти свідчить, що найменш розробленою в науці є галузь, яке стосується розвитку медіакомпетентності студентів вищих навчальних закладів у соціальних мережах, що, власне, й зумовило вибір теми магістерського дослідження.

Метою роботи є визначення та теоретичне обґрунтування форм та методів формування медіакомпетентності студентів вищих навчальних закладів у соціальних мережах в умовах наукового гуртка та експериментальна перевірка їх ефективності.

Відповідно до мети цієї роботи були визначені *завдання*:

1. Визначити та обґрунтувати особливості формування медіакомпетентності студентів вищих навчальних закладів у соціальних мережах;
2. Проаналізувати сучасний міжнародний та вітчизняний досвід формування медіакомпетентності студентів вищих навчальних закладів у соціальних мережах;
3. Визначити рівень сформованості медіакомпетентності студентів вищих навчальних закладів у соціальних мережах в умовах наукового гуртка;
4. Обґрунтувати зміст та розробити форми й методи формування медіакомпетентності студентів вищих навчальних закладів у соціальних мережах в умовах наукового гуртка та експериментально перевірити їх ефективність.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є аналіз, синтез та порівняння наукових праць з метою визначення та обґрунтування особливостей формування медіакомпетентності студентів вищих навчальних закладів у соціальних мережах, уточнення сутності поняття «медіакомпетентність студентів вищих навчальних закладів у соціальних мережах». За результатами проведеного опитування студентів вищих навчальних закладів для визначення рівня сформованості медіакомпетентності у соціальних мережах визначено форми та методи роботи з ними в умовах наукового гуртка.

Ключові слова: медіакомпетентність, медіаграмотність, медіаосвіта, соціальна мережа, Інтернет-мережа, студенти вищих навчальних закладів.

Лук'янець Ольга,
магістрантка спеціальності
«Соціальна педагогіка»
Науковий керівник:
Журавель Тетяна Василівна,
к.пед.н.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА БУЛІНГУ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ У ЗАКЛАДАХ ОЗДОРОВЛЕННЯ ТА ВІДПОЧИНКУ

Актуальність дослідження. Результати соціологічних та соціально-педагогічних досліджень в Україні, факти прояву насильства серед підлітків, що відбуваються навколо та широко висвітлюються у ЗМІ, зокрема в Інтернет-просторі, свідчать про актуальність і значущість цієї проблеми. В Україні за останні роки потребує особливої уваги проблема булінгу (цькування, прояв агресії з подальшим залякуванням людини, підкоренням її інтересам кривдника), оскільки формування особистості відбувається в складних соціокультурних умовах економічних і політичних суперечностей.

На думку дітей, знущання є однією з головних проблем у житті багатьох їхніх однолітків. Це підтверджується недавньою доповіддю Міжнародної гарячої лінії допомоги дітям, в якій говориться, що саме знущання найчастіше називають причиною звернення на гарячу лінію; про це ж свідчать і результати опитування дітей, проведені за підтримки Спеціального представника Генерального секретаря ООН.

У межах дослідження Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) було опитано дітей з різних країн світу з приводу шкільного булінгу – знущань і цькування, яким піддають школяра його ж однолітками. Опитування українських школярів показало невтішні результати: 89% опитаних дітей підтверджують, що булінг, як глобальна проблема, в школах існує; 49% дітей в Україні стикаються зі знущаннями в школі, 36% з них нікому не розповідають про це, тому що їм соромно, вони бояться в цьому зізнатися або не бачать в знущаннях над собою нічого особливого.

Одними з найрозповсюженіших позанавчальних закладів є заклади оздоровлення та відпочинку, які, при правильній організації роботи з дітьми та молоддю, сприяють самовдосконаленню молодої людини. Такі заклади є унікальною системою духовного і

фізичного розвитку, розгортають поле для прояву активності особистості, у багатьох дітей відбувається зміна позицій та установок на користь тих, що слугують відповідальній, гідній поведінці. Це зумовлено тим, що нові умови, специфіка життя закладу створюють можливість для того, аби молода людина могла подивитися на себе та свої взаємини з іншими більш критично.

Загальні проблеми соціально-педагогічної та соціальної роботи з дітьми та молоддю, схильними до делінквентної, насильницької поведінки розглядали І. Зверева, О. Безпалько, С. Харченко та інші дослідники; соціально-педагогічні умови профілактики та корекції різних видів девіантної поведінки підлітків вивчали В. Афанасьєва, Г. Золотова, Л. Кальченко, Л. Ковальчук, В. Лютий; особливості проявів агресивної поведінки дітей та підлітків, а також їх профілактики розкриті у працях І. Мазохи, О. Мізерної, О. Лящ, А. Петрової, Н. Малікової. Значний внесок у вивчення теорії булінгу, дослідження його структури, причин виникнення та шляхів подолання зробили такі вітчизняні та зарубіжні дослідники: Д. Ольвеус, Д. Лейн, Е. Роланд, Е. Міллер, Д. Томпсон, Г. Алексєнко, О. Глазман, В. Собкін, А. Король, В. Петросянц, А. Чернякова.

Мета роботи полягає у визначенні сутності та особливостей булінгу серед підлітків, розроблені та експериментальній перевірці програми соціально-педагогічної профілактики такої поведінки в закладах оздоровлення та відпочинку для дітей.

Відповідно до мети було визначено такі **завдання**:

1. Охарактеризувати явище булінгу як соціально-педагогічну проблему;
2. Розкрити основні причини та види булінгу серед підлітків;
3. Проаналізувати досвід здійснення соціально-педагогічної профілактики булінгу серед підлітків у закладах оздоровлення та відпочинку;
4. Визначити особливості соціально-педагогічної профілактики булінгу серед підлітків у закладах оздоровлення та відпочинку;
5. Розробити і апробувати програму соціально-педагогічної профілактики булінгу серед підлітків у закладах оздоровлення та відпочинку, а також перевірити її ефективність.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: аналіз наукових соціологічних, психологічних, соціально-педагогічних праць, присвячених проблемі дослідження, з метою визначення науково-теоретичного підґрунтя соціально-педагогічної профілактики булінгу; визначення змісту та технології соціально-педагогічної профілактики булінгу в підлітковому середовищі; опитування у формі анкетування підлітків з метою виявлення рівня їх обізнаності та установок щодо булінгу та шляхів його подолання; педагогічний експеримент для апробації розробленої у ході дослідження програми соціально-педагогічної профілактики булінгу, діагностичне анкетування; кількісна обробка даних та визначення статистичної значущості отриманих під час експерименту результатів.

Ключові слова: булінг, профілактика, соціально-педагогічна профілактика, підлітки, підліткове середовище.

Лук'янець Тетяна,
магістрантка спеціальності
«Соціальна педагогіка»
Науковий керівник:
Вайнола Ренате Хейкієвна
д.пед.н., проф.

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ТИМЧАСОВОГО ДИТЯЧОГО КОЛЕКТИВУ В ЗАКЛАДАХ ОЗДОРОВЛЕННЯ ТА ВІДПОЧИНКУ

Актуальність дослідження. У сучасних умовах розвитку українського суспільства проблема соціалізації підлітків набуває особливої актуальності. На сьогодні різні соціальні

інституції прагнуть створити сприятливе середовище для повноцінного розвитку особистості дитини. Процес соціалізації підлітків має значні особливості, оскільки їх соціалізація пов'язана з соціально-психологічними новоутвореннями підліткового віку, починаючи від самоутвердження, ідентифікації, закінчуючи міжособистісними стосунками, зміною світогляду та прийнятті суттєво нових норм.

Особливим середовищем соціалізації підлітка є заклади оздоровлення та відпочинку. Заклади оздоровлення можуть надати нові умови для соціалізації особистості, починаючи від постійних змін видів діяльності, закінчуючи системою соціально-виховних впливів, що спрямована на розв'язання завдання соціалізації особистості в суспільстві в цілому.

Зважаючи на тимчасовий характер закладів оздоровлення та відпочинку, підліток може обрати нову стратегію поведінки, реалізувати себе в новому оточенні та апробувати зовсім нові відносини. Саме тому заклади оздоровлення та відпочинку є важливим інститутом соціалізації особистості, середовищем застосування сучасних форм та методів педагогічного впливу.

Говорячи про тимчасовий дитячий колектив, що створюється в умовах закладу оздоровлення та відпочинку, варто відзначити його специфіку: короткочасність існування, цілодобове перебування вихованців, різновіковий склад загонів. У тимчасовому дитячому колективі особистість має змогу реалізуватися, подолати старі стереотипи, отримати визнання, знайти нових друзів. Канікулярні умови, зміни видів діяльності, авангард традиційних та інноваційних форм роботи забезпечують оздоровчому закладу особливе місце в системі соціально-виховних впливів, що спрямовані на розв'язання завдань соціалізації підлітків.

Аналіз проблеми дослідження в наукових працях відбувався в різних аспектах. Психологічний аспект соціалізації підлітків відображено в працях Б. Ананьева, І. Кона, Ж. Піаже, Б. Паригіна, С. Рубінштейна, З.Фрейда та ін. Особливостям входження особистості у соціальні спільноти та колективи, співіснування у них присвячено праці І.Беха, А.Мудрика, Д.Кона. Характеристика новоутворень та специфіки підліткового віку здійснена в працях Ш. Бюллера, А. Джерсілда, Е. Еріксона, Д. Ельконіна, Н. Лукіна, Р. Немова, Е. Шпрінгера.

Дослідженню педагогічних можливостей виховного середовища дитячого табору присвячені роботи Ю. Буракова, Л. Байбородової, А. Волохова, Є. Рибинського, І. Фрішман та інших. Значну увагу формам роботи в закладах відпочинку приділяють О. Газман, В. Матвеева, Т. Титкова та ін.

Теоретичні засади соціально-педагогічної роботи з підлітками закладено в дослідженнях О. Безпалько, Р. Вайноли, Н. Заверико, А. Капської, Є. Коваленко, Т. Лях, Ж.Петровича, С.Савченка, С. Харченко та ін.

Протягом десятиріччя різні аспекти соціального виховання дітей та молоді в умовах закладів оздоровлення та відпочинку відображено в дисертаційних роботах О.Карпенко, А.Лесіної, Л.Пудик, Г. Шутки.

Мета роботи: теоретичне обґрунтування та практична перевірка ефективності соціально-педагогічних умов соціалізації підлітків в умовах закладів оздоровлення та відпочинку.

Відповідно до мети формуємо **завдання:**

1 На основі теоретико-методичного аналізу проблеми визначити особливості соціалізації підлітків в умовах тимчасового дитячого колективу закладів оздоровлення та відпочинку;

2 Виявити можливості закладів оздоровлення та відпочинку в розв'язанні завдань соціалізації підлітків;

3 Визначити соціально-педагогічні умови ефективної соціалізації підлітків в закладах оздоровлення та відпочинку;

4 Здійснити розробку та виявити дієвість упровадження соціально-педагогічних умов соціалізації підлітків в закладі оздоровлення та відпочинку.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: аналіз наукових психологічних, соціально-педагогічних праць присвячених проблемі дослідження з метою визначення науково-теоретичного підґрунтя соціально-педагогічної соціалізації підлітків; визначення змісту та технології особливості соціалізації підлітків в закладах оздоровлення та відпочинку; авторська анкета для виявлення рівня адаптації в тимчасовому дитячому колективі в закладі оздоровлення та відпочинку, соціометрія; кількісна обробка даних та визначення статистичної значущості отриманих під час експерименту результатів.

Ключові слова: соціалізація, тимчасовий дитячий колектив, підлітки, заклади оздоровлення та відпочинку.

Новосільська Тетяна,
магістрантка спеціальності
«Соціальна педагогіка»
Науковий керівник:
Денисюк Олена Миколаївна,
к.пед.н. доц.

ПІДГОТОВКА ДІВЧАТ-ПІДЛІТКІВ ДО УСВІДОМЛЕНОГО МАТЕРИНСТВА В УМОВАХ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Актуальність дослідження. Сьогодні поряд із складною соціально-економічною та політичною ситуацією, зниженням загального рівня життя населення можемо спостерігати також зміни моральних норм та цінностей. Особливої уваги заслуговують питання підготовки молоді до створення сім'ї та усвідомленого ставлення до виконання батьківських обов'язків.

На сьогодні існує проблема відмови матерів від новонароджених дітей у пологових будинках. Причиною цього явища часто є надто юний вік матері, тяжкий матеріальний стан, відсутність необхідних знань і уявлень молодих дівчат про сімейні стосунки і виховання дітей, відмова батька взяти на себе відповідальність за виховання та матеріальне забезпечення дитини.

За даними дослідження, проведеного Запорізьким міським центром соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді у 2014 році 11,3% молодих батьків потрапили під супровід фахівців через ухиляння від виконання батьківських обов'язків.

Важливим для уникнення сумних наслідків у вигляді відмови від дітей і безвідповідального ставлення до батьківських обов'язків є формування у дівчат, майбутніх матерів, усвідомленого ставлення до створення сім'ї і виховання дітей.

Проблема усвідомленого материнства була висвітлена в працях багатьох вчених. Психологічні аспекти усвідомленого материнства розглядалися у працях таких вчених: Є. Смірнова, Н. Устинова, Т. Андреева, І. Пасічник, А. Прокопенко, Ю. Ткачова, О. Проскур'як, А. Конончук та ін. Соціально-педагогічні аспекти усвідомленого материнства висвітлювалися у працях Т. Алексеєнко, О. Песоцької, О. Лещенко, Н. Островська та ін. Особливості формування навичок усвідомленого материнства досліджувалися у працях І. Братусь, К. Лапчак, Т. Веретенко, Г. Лактінової, Л. Буніної, В. Кравця та ін. Проблему готовності до материнства досліджували такі вчені: В. Брутман, Н. Максимовська, О. Несторова та ін.

Однак, потребує дослідження питання підготовки дівчат-підлітків до усвідомленого материнства в умовах загальноосвітніх навчальних закладів.

Мета дослідження - теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність змісту, форм та методів підготовки дівчат-підлітків до усвідомленого материнства.

У зв'язку з поставленою метою можна виокремити такі **завдання**:

1. Здійснити аналіз наукових джерел щодо розробленості проблеми усвідомленого материнства в існуючій соціально-педагогічній, психологічній, історико-філософській, соціологічній, правовій літературі;

2. Проаналізувати існуючу практику соціально-педагогічної роботи з підготовки дівчат-підлітків до усвідомленого материнства;

3. Розробити та апробувати програму підготовки дівчат-підлітків до усвідомленого материнства в умовах загальноосвітнього навчального закладу;

4. Розробити методичні рекомендації щодо підготовки дівчат-підлітків до усвідомленого материнства в умовах загальноосвітнього навчального закладу.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: аналіз психологічної, історичної, соціально-педагогічної, соціологічної літератури, порівняння і синтез інформації; контент-аналіз профілактичних програм щодо існуючої практики підготовки дівчат-підлітків до усвідомленого материнства; включене спостереження, фокус-група, анкетування з метою визначення ставлення до проблеми усвідомленого материнства і аналізу результатів впливу; статистична обробка отриманих в ході дослідження даних.

Основні поняття: материнство, усвідомлене материнство, дівчата-підлітки, загальноосвітні навчальні заклади.

Пономарьова Дарина,
магістрантка спеціальності
«Соціальна педагогіка»
Науковий керівник:
Спіріна Тетяна Петрівна
к.пед.н., доц.

СТУДЕНТСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ АКТИВНОЇ ЖИТТЄВОЇ ПОЗИЦІЇ СТУДЕНТІВ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Актуальність дослідження. В умовах становлення України, утвердження подальшої демократизації життя, радикальної соціально-економічної реформи суспільства гостро постає питання про формування громадянина нової формації – свідомого, творчого, здатного до плідної праці в різних царинах суспільного життя. У підготовці такої людини особливу роль виконує вищий навчальний заклад, де формується майбутнє нації, її суспільний і культурний генофонд, що, у свою чергу, є надійним чинником утвердження прогресивного в розвитку держави, удосконалення людських стосунків.

Серед орієнтирів, які вибудовуються в сучасних умовах підготовки майбутніх фахівців у ВНЗ, особливе місце займає студентське самоврядування, що є особливою формою участі студентів у управлінні студентським життям.

Студентське самоврядування має на меті залучення студентів до соціальної діяльності для розвитку соціальної компетенції, самоповаги, формування активної життєвої позиції, розвитку лідерських якостей та підготовки її до участі в осмисленому управлінні суспільством.

Студентське самоврядування дає право студентам, через представницькі органи або самостійно, вирішувати питання, включені до їхніх повноважень. Діяльність органів студентського самоврядування спрямована на удосконалення навчального процесу, підвищення його якості, забезпечення виховання духовності та культури студентів, зростання у студентській молоді соціальної активності.

Необхідність діяльності студентського самоврядування визначається також тим, що воно об'єднує навчальний процес та позанавчальний час, тобто формує в ВНЗ модель єдиного соціально-професійного середовища, сприяє подальшій успішній адаптації випускників до професійної і суспільної діяльності.

Проблема студентського самоврядування на сьогодні – одна з актуальних у сучасній вітчизняній та зарубіжних соціально-педагогічній та соціологічній науках, і про це свідчить значна кількість досліджень. Вивченню проблем діяльності студентського самоврядування присвячені роботи О. Каюмова, Н. Рабцуна, С. Петрової. Студентське самоврядування як чинник формування лідерських якостей розглянуто у працях О. Кіна, Н. Беякової, А. Зоріної; як ресурсу суспільного розвитку: І. Тімерманіс, Л. Шигапова, В. Спаська. Професійне становлення особистості фахівця розглядається у працях І. Борзих, О. Колмогорова, О. Севаст'янової. Організаційні аспекти самоврядування студентів, проблеми їхньої соціальної зрілості та самореалізації, становлення студентів як суб'єктів життєтворчості, виховання гуманістичних цінностей, формування здатності до свідомої саморегуляції висвітлені у наукових дослідженнях І. Зязюна, А. Капської, В. Караковського, М. Красовицького, С. Сисоевої, Є. Подольської. Однак, не дивлячись на велику кількість вчених, які досліджували цю проблему, багато питань ї досі залишаються маловивченими.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити вплив студентського самоврядування на формування активної життєвої позиції студентів у ВНЗ.

Відповідно до мети були визначені **завдання дослідження:**

1. Розкрити сутність поняття «студентське самоврядування»;
2. Здійснити характеристику студентського самоврядування як складника університетського середовища;
3. Розкрити основний зміст та напрямки діяльності студентського самоврядування.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: вивчення лідерства як соціального феномену, уточнення сутності лідерства, лідерського потенціалу студентів; визначення сутності поняття «студентське самоврядування» та експериментальна перевірка впливу студентського самоврядування на формування активної життєвої позиції студентів у ВНЗ.

Ключові слова: самоврядування, студентське самоврядування, активна життєва позиція, студентська молодь, університетське середовище.

Расцветов Руслан,

магістрант спеціальності

«Соціальна педагогіка»

Науковий керівник:

Тимошенко Наталія Євгенівна,

к.пед.н.

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ У ГУРТКОВІЙ РОБОТІ

Актуальність дослідження. Наразі в умовах трансформації всіх сфер життя громадян, Україна зіткнулася з необхідністю нейтралізувати гостроту соціальних процесів у суспільстві шляхом розвитку соціально відповідальних громадян, які зорієнтовані на покращення не лише рівня власного життя, а й на розвиток систем функціонування громади та держави в цілому.

У сучасних складних умовах економічного, політичного, демографічного, соціального розвитку України саме соціальна відповідальність може стати тією ідеєю, яка допоможе знайти вихід із затяжної системної кризи, що охопила усі аспекти суспільного життя.

Соціальна відповідальність, як концепція, заохочує кожну людину враховувати інтереси суспільства, беручи на себе відповідальність за вплив своєї діяльності на інших людей, громади та навколишнє середовище.

У першу чергу, це стосується фахівців саме соціальної сфери, оскільки соціальна відповідальність є одним з ключових аспектів професійного становлення соціальних педагогів, соціальних працівників та інших спеціалістів. Процес формування соціальної відповідальності, як базової компетенції майбутнього фахівця набуває в останні роки все більшу актуальність. Набуття професійно та соціально важливих навичок відбувається не лише під час занять, а і в поза аудиторній діяльності, такій, наприклад, як гурткова робота. Під час роботи у гуртку майбутні соціальні педагоги мають змогу оволодіти механізмами застосування теоретичних знань на практиці та відчути всю відповідальність своєї професії в модельованій ситуації. Переважно під час такої роботи формується соціальна відповідальність професіонала соціальної сфери.

Проблема соціальної відповідальності була висвітлена багатьма науковцями, у дослідженнях яких розглядалися історико-філософські (О. Плахотний, А. Арнольдов, Т. Яркіна), правові (Н. Фокіна), економічні (І. Жиглей, І. Журовська, С. Мельник, О. Новікова), управлінські (І. Лебедев, М. Казмерчук, Я. Ільницький, Л. Грицина), політичні (Н. Головка, Л. Грядунова) аспекти досліджуваної проблеми.

Основні аспекти професійної підготовки соціального педагога знаходимо у працях О. Безпалько, Т. Веретенко, Р. Вайноле, О. Денисюк, Н. Заверико, І. Зверевої, А. Капської, Л. Коваль, Г. Лактіонової, Т. Лях, Л. Міщик, В. Поліщук, Н. Тимошенко, С. Харченко.

Однак, незважаючи на ґрунтовність наукових робіт, значне коло питань стосовно формування соціальної відповідальності у майбутніх соціальних педагогів у гуртковій роботі залишається недостатньо розглянутим.

Мета дослідження: на основі теоретичного аналізу соціальної відповідальності особистості впровадити освітній тренінг, спрямований на формування соціальної відповідальності майбутніх соціальних педагогів у гуртковій роботі ВНЗ та перевірити його ефективність.

Відповідно до мети були визначено такі **завдання**:

–обґрунтувати сутність понять «соціальна» та «корпоративна соціальна відповідальність» на основі аналізу філософських, соціологічних, психологічних, педагогічних підходів;

–охарактеризувати гурткову роботу як інструмент формування практичних навичок соціальної відповідальності майбутніх соціальних педагогів;

–визначити рівень сформованості соціальної відповідальності у майбутніх соціальних педагогів;

–впровадити освітній тренінг для майбутніх соціальних педагогів з формування соціальної відповідальності та експериментально перевірити його дієвість.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: узагальнення теоретичних даних, аналіз наукових соціологічних, економічних, історичних, соціально-педагогічних джерел; порівняння, синтез праць присвячених проблемі дослідження, з метою визначення науково-теоретичного підґрунтя; контент-аналіз нормативно-правової бази для узагальнення основних напрямів діяльності щодо формування соціальної відповідальності у студентів вищих навчальних закладів; виокремлення форм та методів роботи у гурткових групах зі студентами спеціальності «соціальна педагогіка» з метою розробки освітнього тренінгу для майбутніх соціальних педагогів з формування соціальної відповідальності; кількісно-якісний аналіз результатів проведеної роботи для оцінки ефективності діяльності; неформалізоване спостереження з включенням у діяльність гурткової роботи, анкетування, з використанням діагностичних методик студентів III та V курсів спеціальності «соціальна педагогіка»; опитування викладачів ВНЗ, які працюють в гурткових групах для визначення змістово-технологічного забезпечення процесу формування соціальної відповідальності у ВНЗ;

кількісна обробка даних та визначення статистичної значущості отриманих під час експерименту результатів.

Ключові слова: соціальна відповідальність, корпоративна відповідальність, підготовка студентів, гурткова робота.

Толчинська Злата,
магістрантка спеціальності
«Соціальна педагогіка»
Науковий керівник:
Веретенко Тетяна Григорівна,
к.пед.н., проф.

ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕЧНОЇ СЕКСУАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ У ЦЕНТРАХ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

Актуальність дослідження. Сьогодні в Україні існує тенденція до збільшення проявів негативної поведінки серед дітей і молоді. Через низку несприятливих соціокультурних умов дитяче та підліткове середовище спрямоване на паління, вживання алкоголю, різноманітних наркотиків, на ранні сексуальні стосунки, що різко погіршує стан фізичного і психічного здоров'я підлітків. Наразі гостро стоїть проблема репродуктивного здоров'я та інфікування різними захворюваннями статеві системи та ППСШ. Ситуація ускладнюється й тим, що підлітки досить часто помиляються і сприймають свій вік, оцінюючи, насамперед, його можливості для сексуального експериментування. Часом дівчата мають велику кількість сексуальних партнерів і, відповідно, сексуальних контактів, а статевому акту передують вживання алкоголю та наркотиків, що знижують рівень самоконтролю і підвищують ризик небажаної вагітності.

Сексуальне життя дуже тісно пов'язане із захворюваннями репродуктивної системи, інфекційними хворобами, що передаються статевим шляхом, у тому числі і ВІЛ/СНІД, безпліддям, станом соціального самопочуття, що, в свою чергу, відображається на суспільному життю – через демографічну ситуацію та соціальний настрій – на економічній сфері, навантаженні на систему охорони здоров'я та соціальній політиці.

Дані дослідження, проведеного УІСД на замовлення Державного центру соціальних служб для молоді, свідчать, що кожному другу молоді людині турбує питання легковажного ставлення до сексуальних стосунків, причому такий рівень актуальності є характерним і для тих, кому 14-16 років.

Для підлітків важливо розуміти роль сексуальності, сексуальні норми. На жаль, сексуальні подробиці та сексуальні характеристики героїв, що тиражуються ЗМІ, заважають нормальному протіканню процесу сексуального самовизначення хлопців та дівчат. Сексуальна культура в нашій країні – це, скоріше, заборонена, а не відкрита тема. У такій атмосфері обмеженої інформації, суперечливого ставлення проявилася протягом останнього десятиріччя проблема епідемії інфекцій, що передаються статевим шляхом, а з інтервалом у 2-3 роки й епідемія ВІЛ/СНІДу, які тісно пов'язані із сексуальною культурою та поведінкою. У той же час, саме ці проблеми, сприяють актуалізації та гостроті питань безпечної сексуальної поведінки підлітків.

Наукові дослідження, присвячені проблемі формування безпечної статевої поведінки, стали предметом аналізу відомих учених, зокрема: О. Балакіревої, Н. Бутейко, О. Вакулєнко, Т. Веретенко, Т. Говорун, Н. Гусак, В. Каган, В. Кравця, Г. Коваленко, О. Яременко та ін.

Соціальна значущість проблеми потребує вивчення особливостей формування безпечної сексуальної поведінки підлітків як на науковому, так і на практичному рівнях.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити зміст та форми соціально-педагогічної роботи з формування безпечної сексуальної поведінки підлітків в центрах соціально-психологічної реабілітації.

Відповідно до мети були визначено такі **завдання**:

- здійснити теоретико-методичний аналіз поняття «безпечна сексуальна поведінка» та особливостей її прояву;
- визначити етапи та специфіку формування безпечної сексуальної поведінки підлітків;
- теоретично обґрунтувати зміст і форми соціально-педагогічної роботи з формування безпечної сексуальної поведінки підлітків та експериментально їх перевірити.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: узагальнення теоретичних даних, аналіз наукових соціологічних, економічних, історичних, соціально-педагогічних джерел; визначення науково-теоретичного підґрунтя; контент-аналіз нормативно-правової бази – для узагальнення основних напрямів діяльності щодо формування безпечної сексуальної поведінки підлітків; для виокремлення форм та методів соціально-педагогічної роботи з підлітками щодо формування безпечної сексуальної поведінки, кількісно-якісний аналіз результатів проведеної роботи для оцінки ефективності проведеного дослідження; неформалізоване спостереження з включенням у діяльність гурткової роботи, анкетування, з використанням діагностичних методик підлітків, що перебувають в центрах соціально-психологічної реабілітації; кількісна обробка даних та визначення статистичної значущості отриманих під час експерименту результатів.

Ключові слова: безпечна сексуальна поведінка, сексуальна культура, підлітки, центр соціально-психологічної реабілітації.

Трибуль Вікторія,

магістрантка спеціальності

«Соціальна педагогіка»

Науковий керівник:

Веретенко Тетяна Григорівна,

к.пед.н., проф.

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ ЖУРНАЛІСТІВ У ВНЗ

Актуальність дослідження проблеми формування соціальної активності майбутніх журналістів полягає у виявленні цінностей, незаангажованості і відповідальності майбутнього журналіста, здатного до самореалізації в суспільстві, робити свідомий вибір, приймати рішення, ефективно співпрацювати з іншими. За результатами дослідження Савченко В. С. близько у 40% студентів формування соціальної активності відбувається в період навчання у ВНЗ, де студенти беруть участь у різних заходах, секціях, гуртках, громадських організаціях. Тому важливим є дослідження проблеми формування соціальної активності майбутніх журналістів, як осіб, дотичних до соціальної сфери.

Формування соціальної активності – предмет досліджень багатьох науковців: актуальні питання соціального становлення особистості висвітлено в роботах О. Безпалько, Т. Веретенко, І. Звереві, А. Капської, Л. Коваль, І. Ковчиної, М. Лукашевич, В. Поліщук; сутність феномену соціальної активності, її структуру та загальні закономірності розвитку розкрито в розвідках Є. Ануфрієва, А. Мудрика, Т. Мальковської, В. Петровського.

Проблема формування соціальної активності особистості стала предметом дисертаційних робіт Н. Клімкіної, О. Тельн, Л. Нафікової, В. Косовець та інших.

Формування соціальної активності особистості відбувається в результаті засвоєння суспільних цінностей у процесі спілкування, імітації, засвоєння та прийняття соціальних ролей, гуманного ставлення до навколишнього світу та спрямовується на забезпечення

внутрішніх умов (установок, потреб, здібностей, навичок) і створення сприятливих зовнішніх умов (середовища життєдіяльності, міжособистісних відносин, психологічного клімату тощо).

Мета роботи: теоретично обґрунтувати соціально-педагогічні умови формування соціальної активності майбутніх журналістів у ВНЗ та експериментально перевірити їх ефективність.

Відповідно до мети магістерської роботи були визначені **завдання:**

- на основі аналізу науково-педагогічної літератури виявити ступінь розробленості проблеми формування соціальної активності майбутніх журналістів;
- обґрунтувати соціально-педагогічні умови формування соціальної активності майбутніх журналістів та перевірити їх ефективність;
- визначити критерії та показники рівня соціальної активності майбутніх журналістів;
- розробити тренінгову програму формування соціальної активності майбутніх журналістів у вищих навчальних закладах.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження. З метою реалізації мети та завдань дослідження нами використовуються аналіз, синтез, порівняння наукової літератури задля визначення основних понять, що стосуються формування соціальної активності студентів вищих навчальних закладів та обґрунтування категоріального апарату дослідження; анкетування, тестування, включене неформалізоване спостереження, глибинне групове інтерв'ю, статистичні методи для визначення стану соціальної активності майбутнього журналіста у ВНЗ, здійснення якісного та кількісного аналізу результатів дослідження.

Теоретичне обґрунтування дослідження дозволило перейти до створення тренінгової програми формування соціальної активності майбутніх журналістів.

Ключові слова: активність, соціальна активність, формування соціальної активності, активність у ВНЗ, активність майбутнього журналіста.

Файдюк Олена,

магістрантка спеціальності
«Соціальна педагогіка»

Науковий керівник:

Лях Тетяна Леонідівна,

к.пед.н., доц.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Актуальність теми дослідження. Розвиток сучасного суспільства характеризується змінами у соціальній, економічній, політичній, інформаційній сферах країни, що сприяє збільшенню кількості відхилень в особистісному розвитку та поведінці підлітків. Особливе занепокоєння викликають різноманітні прояви агресивної поведінки підлітків, які стали поширеним явищем у загальноосвітніх навчальних закладах.

Підлітковий вік характеризується як перехідний, критичний. У цей період відбувається становлення якісних новоутворень, трансформація взаємин з дорослими й однолітками, опанування нових способів соціальної взаємодії, а також закладаються основи гідної поведінки. Зміни, що відбуваються у фізіологічному та психічному розвитку підлітка, спричиняють появу певних поведінкових реакцій (намагання звільнитися з-під опіки дорослих, потреба у самореалізації, бажання спілкуватися з однолітками та перебувати у групі, хобі), які можуть впливати на формування у них агресії, негативізму, негативної конкуренції в навколишньому світі та мати негативні наслідки у навчальній діяльності, стосунках з друзями, батьками та вчителями.

Проблема профілактики агресивної поведінки підлітків є актуальною не лише для педагогів, соціальних педагогів, практичних психологів, батьків, але й для суспільства в цілому. Питання профілактики підліткової агресії, на наш погляд, є не достатньо вивченим, тому сучасна наука та практика потребує додаткових напрацювань у цьому напрямку.

На сьогодні реалізовується ряд міжнародних та вітчизняних програм профілактики агресивної поведінки підлітків. Зокрема, в Україні реалізуються: психолого-педагогічна корекційно-розвивальна програма з подолання агресивної поведінки підлітків (діє на базі Свердловської школи соціальної реабілітації), програма відповідальної партнерської поведінки (діє на базі Мелітопольської виховної колонії для дівчат), комплексна програма профілактики агресивної поведінки підлітків у центрах соціально-психологічної реабілітації «Зупинись – посміхнись» (діє на базах центрів соціально-психологічної реабілітації м. Києва та Київської області).

Вивченню проблеми агресивної поведінки особистості присвятили свої праці філософи (Г. Зубань, Н. Чеботарьова), психологи (В. Кириленко, О. Кочемировська, І. Ленденева, Н. Максимова, Т. Румянцева, Л. Семенюк), педагоги (І. Гайдамашко, С. Гончаренко, І. Доброскок). Причини агресивної поведінки підлітків та фактори, що впливають на її формування, вивчають такі науковці: О. Білоус, Н. Гребініченко, Т. Костюченко, І. Малишева. Питання методів профілактики агресивної поведінки підлітків у своїх наукових працях розглядають Ю. Андреев, І. Гайдамашко, Т. Журавель, К. Сергеева, С. Шебанова.

Метою роботи є теоретично обґрунтувати зміст, форми та методи профілактики агресивної поведінки підлітків та розробити програму соціально-педагогічної профілактики агресивної поведінки підлітків у загальноосвітніх навчальних закладах.

Відповідно до мети цієї роботи були визначені **завдання**:

1. Визначити сутність та фактори формування агресивної поведінки підлітків;
2. Обґрунтувати зміст, форми та методи соціально-педагогічної профілактики агресивної поведінки підлітків у загальноосвітніх навчальних закладах у міжнародному та вітчизняному досвіді;
3. Визначити рівень агресивності підлітків у загальноосвітніх навчальних закладах;
4. Розробити, впровадити та перевірити ефективність програми соціально-педагогічної профілактики агресивної поведінки підлітків у загальноосвітніх навчальних закладах.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є порівняльний аналіз наукової літератури з метою визначення основних наукових підходів соціально-педагогічної профілактики агресивної поведінки підлітків; узагальнення та систематизація теоретичних даних з метою з'ясування сутності та факторів формування агресивної поведінки підлітків, визначення особливостей такої поведінки; проведення анкетування підлітків з метою визначення рівня їхньої агресивності та обізнаності щодо шляхів подолання агресивної поведінки.

Експериментальна робота проводилась на базі спеціалізованої школи імені Івана Франка № 92 та загальноосвітньої школи № 108 м. Києва. Всього до участі у дослідженні було залучено 50 підлітків віком від 13 до 15 років.

Ключові слова: профілактика, соціально-педагогічна профілактика, агресивна поведінка, профілактика агресивної поведінки, підліток, загальноосвітній навчальний заклад.

Шафран Олена,
магістрантка спеціальності
«Соціальна педагогіка»
Науковий керівник:
Лях Тетяна Леонідівна,
к.пед.н., доц.

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Актуальність теми дослідження. Сьогодні соціальна активність виявляється у таких якостях, як відповідальність, ініціативність, самостійність, сумісна творча діяльність учнів і педагогів. У цьому зв'язку одним із перспективних завдань шкільної освіти є не тільки успішна соціалізація учнівської молоді, а й розвиток їх індивідуальних творчих здібностей («створи» замість «повтори»), підтримка їхньої особистої самоцінності, ініціювання та розширення соціальних аспектів їх діяльної активності, і, що важливіше, формування їх соціальної активності як засобу життєтворчості дитини. Національна школа розвивається разом із нацією, завдяки нації і для нації, покликана скоординувати дії значної частини співтовариства для збереження та поліпшення умов соціального життя. Саме тому в центр пошуку нині ставиться проблема особистісної цінності як форми соціальної активності людини.

Сучасна школа висуває учневі певні вимоги до критеріїв і показників соціальної активності, необхідної для дитини молодшого шкільного віку. До них належать: прагнення до надання допомоги одноліткам і дорослим, прояв турботи про справи колективу, членів родини, тварин оточуючих; предметно-операційні знання, вміння та навички: навчально-пізнавальні, організаційно-трудова, навчально-пізнавальні, комунікативні, господарсько-побутові; активна позиція в системі суб'єкт-об'єктних відносин; уміння планувати майбутню діяльність й діяти відповідно до плану (старанність), прояв наполегливості, ініціативності у виконанні наміченого; прояв самостійності і відповідальності; сформованість понять і уявлень про необхідність прояви соціальної активності: ціннісні орієнтації, система відносин до себе і людей.

Школа повинна допомогти дітям стати активними громадянами суспільства, здатними самостійно здійснювати гідні вчинки і відповідати за них, приймати рішення, захищати свої права. Тому розвиток соціальної активності в учнів є одним із найважливіших завдань сучасного освітнього-виховного процесу.

У зв'язку з цим виникла нагальна потреба удосконалення змісту, форм і методів соціально-виховної роботи. Це спонукало вчених-дослідників до перегляду методологічних засад різних аспектів розвитку особистості (А.Бойко, О.Дубасенюк, О.Киричук, М.Скаткін та ін.). У працях вітчизняних та зарубіжних вчених розглядалися: проблема розвитку особистості в умовах життєдіяльності шкільного колективу (О.Глузман, Л.Гордін, Б.Кобзар, Є.Пустовойтов, Х.Лейметс та ін.), у процесі морального виховання (І.Бех, О.Богданова, В.Дряпіка), в умовах художньо-естетичної діяльності (В.Медушевський, Л.Нечепоренко, О.Рудницька та ін.); питання соціалізації особистості (В.Кабуш, М.Лукашевич, А.Капська, Л.Міщик, А.Мудрик, С.Савченко, С.Харченко, Н.Щуркова та ін.).

Метою дослідження є розробити змістовно-технологічне забезпечення формування соціальної активності молодших школярів у загальноосвітньому навчальному закладі.

Відповідно до мети роботи були визначені *завдання*:

1. На підставі аналізу філософської, психолого-педагогічної, соціологічної літератури визначити зміст поняття «соціальна активність школярів»;
2. Визначити особливості прояву соціальної активності у молодшого школяра;

3. Розробити, впровадити та перевірити ефективність програми визначення соціальної школярів у загальноосвітніх навчальних закладах.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є порівняльний аналіз наукової літератури з метою визначення основних наукових підходів щодо формування соціальної активності школярів; систематизація та узагальнення матеріалу з метою з'ясування сутності формування соціальної активності школярів; створення та реалізації програми з метою визначення важливості формування соціальної активності школярів у ЗНЗ.

Експериментальна робота проводилась на базі спеціалізованої школи №305 м. Києва. Всього до участі у дослідженні було залучено 56 учнів віком від 8 до 10 років.

Ключові слова: активність, соціальна активність, молодший школяр, загальноосвітній навчальний заклад.

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «СОЦІАЛЬНА РОБОТА»

Гордієнко Анна,
магістрантка спеціальності
«Соціальна робота»
Науковий керівник:
Вайнола Ренате Хейкієвна,
д.пед.н., проф.

ПРЕВЕНЦІЯ СІМЕЙНОГО НАСИЛЬСТВА В РОБОТІ З БАТЬКАМИ МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ

Актуальність дослідження. Сім'я є основним інститутом суспільства, яка виконує найважливіші соціальні функції у житті людини, здійснює її захист, розвиток, забезпечення соціалізації, формування і задоволення індивідуальних потреб.

На сьогодні сучасна сім'я переживає серйозні труднощі, що значною мірою зумовлені кризовими явищами, які притаманні як українському суспільству в цілому, так і окремим його сферам. Ці труднощі негативно позначаються на внутрішній атмосфері сім'ї, спричиняють стійкі сімейні проблеми.

У сучасному українському суспільстві батьки зазвичай визнають своє право на вживання жорстоких методів виховання як пряму необхідність. Застосування насильства над дітьми стало звичною соціальною практикою, яка частково виправдовується людьми. Оскільки явище насильства безпосередньо пов'язане зі сферою моральної і правової свідомості, необхідно визначити когнітивні установки населення в цьому контексті.

Наслідки сімейного насильства потрібно одночасно розглядати в двох аспектах: нанесення шкоди не тільки жертві, а й всьому суспільству, в якому проживає особистість.

Превентивна діяльність не може бути високоефективною, якщо немає тісного контакту з батьками. Переважна більшість батьків спочатку не визнають своєї педагогічної неспроможності у вихованні дітей. Батьки, як правило, намагаються у всьому звинуватити школу, покликаючись на власну зайнятість.

Превентивна педагогіка спрямована на створення умов позитивної соціалізації дитини шляхом втручання в негативну ситуацію сімейної взаємодії за допомогою комплексної допомоги, серед якої є сукупність педагогічних методів та різноманітних соціально-педагогічних і психологічних технологій. Оскільки превентивна робота має системний характер впливу на ситуацію розвитку дитини, комплексна превентивна модель включає систему взаємодоповнюючої соціально-педагогічної роботи з батьками, дітьми, значним оточенням дитини в школі та за місцем проживання.

Сьогодні теоретико-методологічні засади превентивного виховного середовища загальноосвітніх навчальних закладів, організаційно-педагогічні умови до його формування, партнерську взаємодію у формуванні превентивного виховного середовища досліджують В. Оржеховська, В.Кириченко, О.Єжова, В.Муромець, В. Нечерда, С.Кириленко, Т. Тарасова, Т. Федорченко та інші.

Причини сімейного насильства описані в дослідженнях Л. Берковіца, Р.Хілла, Г. О'Брасна, В. Штайнеца, Р. Дж. Геллеса, М. Штрауса, Т. Гончарової, І. Фурманова, А. Блага та ін. Варто також зазначити, що в Україні теоретичні та практичні аспекти запобігання цьому явищу були вивчені Г. Мошаком, Н. Костенко, А.Йосипів, О. Бойком, А. Даниловою, О. Бабенко, І. Трубавіною, Г.Горбовою та ін. Загальні аспекти проблеми насильства над дітьми вивчають провідні науковці: Т. Алексеєнко, О. Безпалько, Н. Максимова, К. Мілютіна, Т. Сафонова, Е. Цимбал та ін.

Питання насильства над дитиною у сім'ї висвітлюються у роботах таких науковців і практиків: Н. Абдель-Хаді, Л. Алексєєва, К. Бабенко, А. Бондаровська, Я. Волавка, Н. Дмитренко, А. Когаловська, Н. Максимова, Р. Мансудов, М. Московка, Н. Щербак та ін.

Проте такий аспект проблеми превенції сімейного насильства як соціальна робота з батьками молодших підлітків не став предметом дослідження.

Мета – здійснити теоретичне обґрунтування та експериментальну перевірку дієвості технологічного забезпечення соціальної роботи з батьками молодших підлітків щодо превенції сімейного насильства.

Завдання:

1. Визначити сутність сімейного насильства як сучасної соціальної проблеми;
2. Виявити особливості превенції сімейного насильства щодо молодших підлітків;
3. Визначити стан соціальної роботи загальноосвітніх навчальних закладів щодо превенції сімейного насильства;
4. Експериментально перевірити дієвість технологічного забезпечення особливостей превенції сімейного насильства.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є аналіз соціологічної, педагогічної, психологічної, соціально-педагогічної літератури з метою визначення наукового підґрунтя дослідження; визначення стану превенції сімейного насильства в загальноосвітніх навчальних закладах; виявлення особливостей превентивної роботи з батьками молодших підлітків; узагальнення теоретичних підходів до понять «превенція», «сімейне насильство»; опитування (інтерв'ю, анкетування), діагностична бесіда, тестування, метод незалежних експертних оцінок з метою аналізу форм і методів превенції сімейного насильства в роботі з батьками; кількісним та якісним аналізом результатів експерименту.

Ключові слова: превенція, насильство, сімейне насильство.

Дуля Аліна,

магістрантка спеціальності
«Соціальна робота»

Науковий керівник:

Веретенко Тетяна Григорівна,
к.пед.н., проф.

СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ЧЛЕНІВ СІМЕЙ УЧАСНИКІВ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ

Актуальність дослідження. Протягом останніх двох років Україна вимушена проводити бойові дії на Сході країни, що суттєво впливає на функціонування українських сімей. Особливо це стосується сімей учасників антитерористичної операції, оскільки значний вплив на їхню життєдіяльність здійснюють процеси, які пов'язані з дистантністю такої сім'ї та специфікою діяльності учасників бойових дій.

За даними Міністерства оборони України на сьогодні день кількість учасників бойових дій в зоні антитерористичної операції наближається до 200 тисяч. Відповідно до цього, більша частина членів сімей учасників антитерористичної операції (65 %) найчастіше стикаються з такими актуальними проблемами: високий рівень тривожності; обмеження у міжособистісній та внутрішньосімейній взаємодії; погіршення матеріального становища у сім'ях; дефіцит чоловічого впливу на виховання дітей; високий рівень завантаженості жінок, тощо. Такі проблеми призводить до складних життєвих обставин, які сім'я не може подолати самостійно.

Одним із головних завдань соціальної політики України є соціальна підтримка сімей учасників антитерористичної операції, про що свідчать, такі нормативно-правові документи: Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (2015 р.), Закон

України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (2015 р.), Закон України «Про поліпшення матеріального становища учасників бойових дій та інвалідів війни» (2004 р.), Закон України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» (2016 р.), Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку надання статусу учасника бойових дій особам, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення» (2016 р.), Постанова Кабінету Міністрів України «Про встановлення щомісячної державної адресної допомоги до пенсії інвалідам війни та учасникам бойових дій» (2010 р.), Програма «Про соціальну підтримку учасників антитерористичної операції та членів їх сімей» (2014-2017 рр.) та ін.

Наразі в Україні вже існує певний досвід соціальної підтримки сімей учасників антитерористичної операції, який засвідчує її ефективність, проте він вимагає узагальнення, теоретичного осмислення та практичного застосування. Діяльність працівників соціальної сфери з різними типами сімей неодноразово виступала предметом дослідження вітчизняних вчених. Вагомим внеском у вивченні теоретичних і методичних засад соціальної роботи та соціально-педагогічної роботи з сім'ями стали праці О. Безпалько, О. Безносок, Т. Веретенко, О. Денисюк, І. Зверевої, Н. Заверико, А. Капської, І. Козубовської, Г. Лактіонової, І. Пеши, Н. Тимошенко, Н. Олексюкта ін. Питання соціально-педагогічної та психологічної допомоги сім'ям з дітьми в період військового конфлікту висвітлюється у працях В. Андрєєнкової, О. Виходцевої, І. Левченко, Л. Ковальчук, І. Кирилук, І. Трубавіної та ін. Питаннями надання прав та пільг учасникам антитерористичної операції та членам їх сімей переймалися Ю. Вітка, Н. Горюк, І. Дідковська, О. Калініченко, Д. Клапатий та ін.

Мета роботи: теоретично обґрунтувати необхідність соціальної підтримки членів сімей учасників антитерористичної операції, експериментально визначити проблеми цієї категорії сімей та розробити програму соціальної підтримки членів сімей учасників антитерористичної операції.

Відповідно до мети магістерської роботи були визначені **завдання:**

- проаналізувати наукові підходи до визначення понять «соціальна підтримка» та «соціальна підтримка сімей учасників антитерористичної операції»;
- визначити потреби та особливості функціонування сімей учасників антитерористичної операції;
- проаналізувати досвід соціальної підтримки членів сімей учасників бойових дій у зарубіжних країнах та в Україні;
- впровадити програму соціальної підтримки членів сімей учасників антитерористичної операції та експериментально перевірити її ефективність.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: аналіз наукових соціологічних, психологічних, соціально-педагогічних праць, присвячених проблемі дослідження, з метою визначення науково-теоретичного підґрунтя соціальної підтримки членів сімей учасників антитерористичної операції; контент-аналізузагальнення нормативно-правового поля стосовно соціальної підтримки сімей учасників антитерористичної операції; визначення змісту та технології соціальної підтримки сімей учасників антитерористичної операції; включене неформалізоване спостереження, глибинне інтерв'ю для визначення основних потреб членів сімей учасників антитерористичної операції; кількісна обробка даних та визначення статистичної значущості отриманих під час експерименту результатів.

На основі отриманих результатів розроблено та впроваджено програму соціальної підтримки сімей учасників антитерористичної операції у Центрах соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

Ключові слова: соціальна підтримка, соціальна підтримка сімей учасників антитерористичної операції, учасники антитерористичної операції.

Зубченко Світлана,
магістрантка спеціальності
«Соціальна робота»
Науковий керівник:
Тимошенко Наталія Євгенівна,
к.пед.н.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ПІДГОТОВКИ ДО САМОСТІЙНОГО ЖИТТЯ З ДІТЬМИ, ЯКІ ВИХОДЯТЬ З-ПІД ОПІКИ

Актуальність дослідження. На сучасному етапі розвитку суспільства проблема підготовки дітей, які виходять з-під опіки до самостійного життя стає надзвичайно актуальною. Це особлива категорія дітей, які надзвичайно гостро потребують соціального захисту та підтримки з боку держави, адже при виході в самостійне життя у них виникає чимало матеріальних, педагогічних, правових, соціально-психологічних проблем.

Державна підтримка дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в Україні юридично закріплена на законодавчому рівні та забезпечується відповідними органами виконавчої влади: Конвенція ООН про права дитини (1989 р.), Конституція України (1996 р.), Закон України «Про охорону дитинства» (2001 р.), Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування» (2005 р.), Закон України «Про пенсійне забезпечення» (1992 р.), Постанова кабінету Міністрів України «Про поліпшення виховання, навчання, соціального захисту та матеріального забезпечення дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування» (1994 р.), Постанова кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку надання одноразової допомоги дітям-сиротам та дітям, позбавлених батьківського піклування, після досягнення 18-річного віку» (2005 р.) та інші, нормативно-правові документи України.

Процес соціалізації дітей, які виходять з-під опіки, має чіткі обмеження у часі: у віці 18-23 роки молоді люди мають залишити місце свого влаштування та вступити до самостійного життя. За свідченнями офіційної статистики відомо, що загальна кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в Україні на кінець 2015 року становить 73182 особи.

Відповідно, у таких дітей виникає низка проблем на особистісному та міжособистісному рівнях: відсутність досвіду соціальних контактів з людьми; труднощі при створенні власної сім'ї та відсутності особистого досвіду нормального життя в ній; не сформованість потреби і здатності працювати чи навчатися; споживацтво, нерозуміння матеріальної сторони життя, відносин власності; емоційна бідність; знеособлення (бажання не виділятися з загальної маси), що характеризується низьким рівнем свідомості: знижена власна активність; відсутність морального імунітету до умов того середовища, з якого більшість з них походить; відчуття неспокою і страху перед невідомим. Дітей лякає неминуче знайомство із самостійним життям, яке значно відрізняється від звичного, регламентованого, де турботи, на скільки це можливо, бере на себе держава.

Проблема підготовки дітей, які виходять з-під опіки до самостійного життя розглядалася у дослідженнях таких вчених: теоретичні концепції соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування – Н. Болотіна, Л. Волинець, О. Карпенко, А. Нечаєва, І. Пеша, П. Пилипенко, І. Сирота та ін.; проблеми підготовки вихованців інтернатних закладів до самостійного життя знайшли відображення у працях вчених-педагогів, зокрема: О. Безпалько, Ж. Петрочко, О. Денисюк, О. Вакуленко, Н. Комарової, О. Артюх, С. Свириденко, Л. Канішевської, Л. Байбородової, Л. Єременко, О. Ігнатової, Л. Кузьменко, Б. Кобзаря, В. Мухіної, М. Рожкова та ін.; теоретичні концепції соціальної та соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю розглядали І. Бех,

О. Безпалько, А. Рижанова, Л. Штефан; технології соціальної та соціально-педагогічної роботи з різними групами клієнтів досліджували Р. Вайнола, Н. Заверико; основи соціально-правового захисту дітей та молоді представили у своїх роботах Н. Агаркова, О. Караман, І. Ковчина, Ж. Петрочко; особливості особистісного розвитку дітей-сиріт в умовах інституційного виховання визначили І. Дубровіна, Н. Толстих, А. Прихожан, В. Мухіна.

Останніми роками в Україні захищено низку дисертацій та написано наукові роботи з проблем виховання дітей в умовах соціальної опіки: Подолання соціальної депривації дітей-сиріт в умовах загальноосвітньої школи-інтернату (А. Полянничко), Формування уявлень про обов'язки та відповідальність у дітей-сиріт підліткового віку в процесі правової соціалізації в умовах загальноосвітньої школи-інтернату (І. Горошкінова), Модель виховання статевої культури у старшокласників шкіл-інтернатів(Л. Карпушевська).

Однак, незважаючи на ґрунтовність наукових робіт, значне коло питань стосовно підготовки дітей, які виходять з-під опіки, до самостійного життя залишається недостатньо розглянутим.

Мета дослідження: на основі теоретичного аналізу особливостей підготовки дітей, які виходять з-під опіки до самостійного життя розробити та впровадити комплексну програму підготовки дітей до самостійного життя в СОС Дитячому містечку та перевірити її ефективність.

Відповідно до мети були визначено такі **завдання**:

- представити соціально-психологічний портрет дітей, які виходять з-під опіки до самостійного життя;
- здійснити теоретичний аналіз досвіду роботи зарубіжних країн з дітьми, які виходять з-під опіки;
- на основі аналізу змісту форм та методів роботи, визначити стан готовності дітей-сиріт, які виходять з-під опіки до самостійного життя;
- впровадити комплексну програму підготовки дітей, які виходять з-під опіки до самостійного життя та експериментально перевірити її дієвість.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: узагальнення теоретичних даних, аналіз наукових, соціологічних, психологічних, соціально-педагогічних джерел, порівняння, синтез присвячених проблемі дослідження з метою визначення науково-теоретичного підґрунтя; контент-аналіз нормативно-правових документів для узагальнення основних напрямів діяльності щодо підготовки дітей, які виходять з-під опіки, до самостійного життя; систематизація, порівняння для виокремлення форм та методів роботи з дітьми, які виходять з-під опіки у громадській організації з метою розробки комплексної програми підготовки дітей, які виходять з-під опіки до самостійного життя; кількісно-якісний аналіз результатів для оцінки ефективності діяльності; включене неформалізоване спостереження, інтерв'ю та анкетування дітей, які виходять з-під опіки для визначення їхнього стану готовності до самостійного життя; опитування спеціалістів, які працюють з цією категорією дітей для охарактеризування змістово-технологічного забезпечення підготовки дітей, які виходять з-під опіки до самостійного життя; кількісна обробка даних та визначення статистичної значущості отриманих під час експерименту результатів.

Ключові слова: діти-сироти, діти позбавлені батьківського піклування, діти які виходять з-під опіки, самостійне життя.

Кирилюк Олена,
магістрантка спеціальності
«Соціальна робота»
Науковий керівник:
Тимошенко Наталія Євгенівна,
к.пед.н.

ОРГАНІЗАЦІЙНО ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ МАЙБУТНЬОГО СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

Актуальність дослідження. Рівень розвитку країни характеризується її ставленням до незахищених верств населення. Підвищення загального добробут громадян, використання ефективних методів допомоги у подоланні складних життєвих обставин та впровадження дієвої профілактики негативних явищ постають як важливі потреби соціального середовища. Існуюча тенденція розвитку сучасного суспільства полягає у посиленні уваги до соціальної сфери і, відповідно, до потреб та інтересів населення. Саме для того, щоб ефективно виконувати свою роботу, майбутній соціальний працівник повинен володіти певними особистісними характеристиками, які є елементами його професійної компетентності. Одним із таких елементів безпосередньо є професійний імідж.

Разом із тим, набуття професійного іміджу, володіння ним – це важлива особистісна та професійна характеристика, яка має глибокий практичний зміст.

Науково-теоретичні та методичні засади фахової підготовки соціальних працівників досліджували такі вчені: В. Бочарова, Р. Вайнола, Ю. Василькова, М. Галагузова, І. Зверева, А. Капська, О. Карпенко, Л. Міщик, А. Мудрик, Ф. Мустаєва, Р. Овчарова, В. Поліщук, В. Сластьонін, Є. Холостова, Н. Шмельова та ін.

Дослідження поняття іміджу було розпочате із вивчення праць філософів, соціологів, психологів, що були присвячені дослідженню саме особистості та проблемам спілкування: І. Зимової, В. Кан-Каліка, А. Леонтєва, В. Мясичева, А. Петровського, Є. Рогова, Н. Лисикової та ін., адже саме особистісні якості стають підґрунтям для комунікабельності та професійної упевненості.

Теоретичні та практичні аспекти іміджу, механізми його формування вивчали вітчизняні та зарубіжні дослідники: Ю. Битяк, В. Дрешпак, С. Дубенко, Т. Гаман, Т. Желюк, Д. Кіслов, С. Колосок, Н. Ларіна, М. Логунова, В. Лола, О. Луцький, Ю. Падафет, О. Панасюк, І. Пантелейчук, Г. Почепцов, Є. Ромат, С. Серьогін, Л. Усаченко, Т. Федорів, І. Хожило, В. Шепель та ін.

Дослідження іміджу професії у галузі педагогіки, де зверталася увага на формування важливих характеристик та відповідного уявлення про свою спеціальність в процесі фахового навчання здійснювали такі науковці: О. Безпалько, В. Борисов, Т. Веретенко, Н. Гайдук, В. Гладуш, К. Гусарова, А. Калюжний, Л. Ковальчук, Н. Курбет, М. Мазоренко, О. Межерицька, О. Сердюкова, В. Тимошенко, Н. Тимошенко, Н. Чипиленко та ін.

Сучасна наука володіє широким спектром засобів, методів та технологій, спрямованих на створення та підтримку іміджу різноманітних об'єктів, зокрема фахівців усіх відомих галузей. Проте дослідження наукових ресурсів показало, що проблема формування професійного іміджу майбутнього соціального працівника досі не стала об'єктом спеціального вивчення.

Мета нашого дослідження: на основі теоретичного аналізу професійного іміджу майбутнього соціального працівника та його складових, впровадити програму, спрямовану на формування професійного іміджу майбутнього соціального працівника та перевірити її ефективність.

Відповідно до мети були визначені такі **завдання:**

1. Охарактеризувати професійний імідж майбутнього соціального працівника та розкрити складові його формування;
2. Визначити стан сформованості професійного іміджу у майбутніх соціальних працівників;
3. Обґрунтувати організаційно педагогічні умови формування професійного іміджу майбутнього соціального працівника;
4. Впровадити програму, спрямовану на формування професійного іміджу майбутнього соціального працівника та перевірити її ефективність.

Шляхи реалізації мети та завдань: узагальнення теоретичних даних, аналіз наукових, соціологічних, психологічних, соціально-педагогічних джерел, порівняння, синтез присвячених проблемі дослідження іміджу з метою накопичення науково-теоретичного підґрунтя для визначення сутності професійного іміджу майбутнього соціального працівника та його складників; розроблення програми, спрямованої на формування професійного іміджу майбутнього соціального працівника; кількісно-якісний аналіз результатів упровадження програми для оцінки її ефективності; включене неформалізоване спостереження, опитування та анкетування майбутніх соціальних працівників для визначення стану сформованості професійного іміджу та оцінки їх потреб; кількісна обробка даних та визначення статистичної значущості отриманих під час експерименту результатів.

Ключові слова: імідж, професійний імідж, професійний імідж майбутнього соціального працівника.

Кревська Тетяна,
магістрантка спеціальності
«Соціальна робота»
Науковий керівник:
Першко Галина Олексіївна,
к.пед.н.

РОБОТА СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА З ДІТЬМИ, ЯКІ МАЮТЬ ОБМЕЖЕНІ МОЖЛИВОСТІ В УМОВАХ ДІЯЛЬНОСТІ ЦЕНТРУ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

Актуальність дослідження. Одним із найголовніших факторів розвитку сучасного суспільства є процес гуманізації суспільних відносин, який передбачає лояльне та милосердне ставлення до соціально незахищених верств населення. Підвищена увага зосереджується на підтримці осіб із обмеженими можливостями, які потребують особливої допомоги.

Кількість дітей, які мають обмежені можливості з кожним роком невпинно зростає. За даними ООН, кожна четверта сім'я у світі стикається з проблемами інвалідності. Загальна кількість людей із обмеженими можливостями у світі становить 600 млн. осіб і приблизно чверть з них – діти. За даними Міністерства соціальної політики України на 1 січня 2015 року загальна чисельність осіб із інвалідністю становила 2 млн. 568 тис. 532 особи або 6 % у загальній структурі постійного населення країни (42,8 млн. осіб), у тому числі, дітей з інвалідністю – 151 125 осіб, що становить 2% від усього дитячого населення України.

Збільшення кількості дітей із обмеженими можливостями зумовлює необхідність упровадження в практику соціальної роботи соціальної моделі підтримки, в основі якої має бути їх взаємодія з суспільством, а не ігнорування через проблеми розвитку та здоров'я.

На сьогодні задля реалізації соціальних потреб дітей з обмеженими можливостями в Україні створено систему соціальних закладів, а також розробляються нові форми соціальної допомоги та види соціальної підтримки таких дітей.

Організація роботи з дітьми, які мають обмежені можливості є предметом дослідження фахівців різних галузей: соціології та соціальної роботи (Р. Кравченко, Н.

Бастун, Н. Майорова, Є. Холостова, В. Курбатов, С. Толстоухова, Т. Губарева, В. Смірнова), психології (С. Рубінштейн, Д. Ісаєв, В. Петрова, І. Белякова, М. Гуліна, О. Безрукава, В. Ковальов, Д. Зіглер, А. Лурія), педагогіки, соціальної педагогіки та корекційної педагогіки (І. Зверева, А. Капська, О. Безпалько, Л. Міщик, В. Нікітіна, Е. Мастюкова, А. Московкіна, Л. Шипіцина, Н. Лур'є, С. Завражин, Л. Фортова, А. Смирнова, М. Певзнер).

Основними видами діяльності соціально-реабілітаційних центрів для дітей із обмеженими можливостями є рання соціально-психологічна адаптація дітей, корекція комунікативних навичок, фізична реабілітація, соціально-педагогічна та психологічна допомога родинам тощо.

Незважаючи на безсумнівні досягнення та напрацювання соціальних закладів в Україні, недостатнє науково-методичне й навчальне забезпечення соціально-реабілітаційних центрів існує нагальна потреба у виробленні нових підходів щодо соціальної роботи з дітьми, які мають обмежені можливості, важливу роль у якій відіграють соціальні працівники.

Мета роботи: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити зміст, форми та методи соціальної роботи з дітьми, які мають обмежені можливості в умовах діяльності центру соціальної реабілітації.

Завдання дослідження:

- проаналізувати законодавче та нормативно-правове забезпечення соціального захисту дітей із обмеженими можливостями;
- охарактеризувати соціально-психологічний портрет дітей із обмеженими можливостями;
- визначити зміст, форми та методи роботи соціального працівника в умовах центру соціальної реабілітації;
- упровадити та експериментально перевірити ефективність програми роботи соціального працівника з дітьми, які мають обмежені можливості в умовах діяльності соціально-реабілітаційного центру «Родина».

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження: аналіз соціологічної, психологічної, соціально-педагогічної літератури з метою визначення науково-теоретичного підґрунтя дослідження; виявлення особливостей соціальної роботи з дітьми, які мають обмежені можливості; контент-аналіз нормативних документів щодо визначення нормативно-правового підґрунтя дослідження; методи узагальнення і систематизації з метою розроблення програми роботи соціального працівника в центрі соціальної реабілітації; кількісно-якісний аналіз результатів формульованого експерименту для оцінки ефективності діяльності; включене спостереження, бесіда, експертне оцінювання з метою аналізу форм і методів соціальної роботи з дітьми, які мають обмежені можливості, констатувальний і формульовальний експерименти для виявлення проблем у роботі центру соціальної реабілітації, для аналізу результатів діагностичних даних; кількісний та якісний аналіз результатів експерименту.

Ключові слова: дитина з обмеженими можливостями, соціальна робота, соціальний працівник, центр соціальної реабілітації.

Крижанівський Дмитро,
магістрант спеціальності
«Соціальна робота»
Науковий керівник:
Лях Тетяна Леонідівна,
к.пед.н., доц.

СТАТЕВО-РОЛЬОВА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДІВЧАТ СТАРШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИХ ЗАКЛАДІВ

Актуальність теми дослідження. Складна соціально-економічна ситуація, яка виникла в українському суспільстві, що пов'язана із явищами безробіття, бідності, лібералізації статевого стосунку, девіантного материнства, процесом трудової міграції, епідемією ВІЛ/СНІД, високим рівнем розлучень, позашлюбним народженням самотніми неповнолітніми матерями, асоціальним способом життя, – зменшує виховний потенціал сім'ї, що, у свою чергу, негативно впливає на становлення і розвиток особистості дитини, накладає свій відбиток на процес і результат її соціалізації та подальшої самореалізації у соціумі не лише як особистості, громадянина, а й особи певної статі. У такій ситуації особливої актуальності набуває проблема статево-рольової соціалізації дівчат старшого шкільного віку в умовах позашкільних навчально-виховних закладів.

У старшому шкільному віці відбувається статево дозрівання і формування платонічної, еротичної і початкової фаз сексуального лібідо (сексуального потягу). Переживання підлітком свого «фізичного Я» і тривожно-суперечливе ставлення у цьому віці до тіла передбачає сильний захисний, психопрофілактичний комплекс розвитку. Юнаки і дівчата надають великого значення тому, наскільки їх тіло і зовнішність відповідають статево-рольовому зразку маскуліності і фемінності.

Інтенсивний гормональний розвиток є чинником підліткової і юнацької гіперсексуальності. Сексуальна активність має експериментальний характер, відбувається процес усвідомлення функцій власного тіла, випробування варіантів взаємодії з однолітками своєї і протилежної статі. Таким чином, у підлітковому віці формуються статева самосвідомість, статево-рольова поведінка та психосексуальна орієнтація. Відхилення у формуванні статевої ідентичності і засвоєнні статевої ролі можуть призвести до порушень, соціальної адаптації особистості.

У широкому розумінні статево-рольова соціалізація – це формування особистості як представника певної статі. Сама проблема статево-рольової соціалізації не є новою, проте актуальність її не тільки не зменшується, а, навпаки, зростає та її вирішення знаходиться на стиці ряду наук: дитяча, соціальна і педагогічна психологія, гендерна і соціальна педагогіка, гендерна соціологія та ін. Варто зазначити, що без її рішення неможливо розробити методи адекватного диференційованого підходу до виховання дітей різного віку та різної статі. Про це свідчить, зокрема, чисельність наукових робіт останніх років, в яких їх автори намагаються досліджувати і вирішувати різні питання, пов'язані зі статтю особистості. Як і раніше, науковців цікавлять питання особистісних відмінностей чоловіків і жінок, закономірності формування соціально-психологічних особливостей статі, фізіологічні основи статевої відмінності, формування статево-рольової ідентичності особистості, набуття гендерних ролей та ін.

Метою роботи є обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність освітньо-розвивальної програми статево-рольової соціалізації дівчат старшого шкільного віку у позашкільних навчально-виховних закладах.

Відповідно до мети цієї роботи були визначені **завдання:**

1. Розкрити зміст процесу статево-рольової соціалізації та формування статевої ідентичності дівчат старшого шкільного віку;
2. Провести діагностику статево-рольової соціалізації дівчат старшого шкільного віку в умовах позашкільного навчально-виховного закладу та визначити їхній рівень сформованості статевої ідентичності;
3. Розробити та впровадити просвітницьку програму для дівчат старшого шкільного віку у позашкільних навчально-виховних закладах, яка сприятиме формуванню статевої ідентичності дівчат цієї вікової групи.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є аналіз наукової літератури з проблем соціалізації, статево-рольової і гендерної соціалізації, формування гендерної і статевої ідентичності для вивчення стану проблеми, розкриття понятійно-категоріального апарату дослідження; синтез, узагальнення, систематизація; анкетування, інтерв'ювання, індивідуальні бесіди для визначення рівня сформованості статевої ідентичності у дівчат, опитування.

Експериментальна робота проводилась на базі Благодійної організації «Фонд Братів Кличків».

Ключові слова: статево-рольова соціалізація, формування статево-рольової соціалізації дівчат, соціально-педагогічна профілактика, позашкільний навчально-виховний заклад.

Панченко Яна,
магістрантка спеціальності
«Соціальна робота»
Науковий керівник:
Денисюк Олена Миколаївна,
к.пед.н., доц.

НАСТАВНИЦТВО У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ З ДІТЬМИ, ЯКІ ВИХОДЯТЬ З-ПІД ОПІКИ

Актуальність дослідження. Перші спроби наставництва з'явилися ще за часів первісного суспільства і асоціюються із людиною мудрою, яка може навчити новому. Зараз наставництво набуває актуальності у роботі із дітьми, які виходять з-під опіки. Діти-сироти і діти, позбавлені батьківської опіки є повністю самотніми в цьому світі, і вони не мають близької людини, до якої можна звернутися за допомогою.

Діти, які виходять з-під опіки, мають ряд проблем, з якими вони самостійно не можуть впоратися і потребують стороннього втручання. Ці діти виявляються не готовими до самостійного життя, вони не вміють готувати їжу, купувати речі, спілкуватися з оточуючими, заробляти і розпоряджатися грошима, вирішувати конфлікти, обирати професію, не вміють вибудовувати взаємини та захищати свої права, не мають прикладу і не розуміють моделі сім'ї, також їм не має до кого звернутися за підтримкою. Наставник є саме тою особою, яка допоможе дитині подолати всі труднощі, які будуть виникати на її шляху.

Нині час вже є достатньо вивчено теоретичні засади технологій роботи з дітьми, які знаходяться під опікою у працях О. Безпалько, І. Звереві, Т. Лях, І. Манохіної, Т. Алексеєнко, Л. Волинець, Л. Шипіцинової, Г. Лактіонова.

Особливої уваги заслуговують дослідження науковців, які визначили мету, зміст, види соціально-педагогічної роботи в закладах для дітей-сиріт (І. Зверева, А. Капська); основні функції, професійні обов'язки, рольовий репертуар діяльності соціального педагога інтернатного закладу (Л. Артюшкіна, Т. Веретенко, М. Галагузова, А. Капська, Р. Овчарова, Ж. Петрочко), технології соціально-педагогічної роботи з дітьми-сиротами (О. Безпалько, О. Василенко, І. Галатир, Є. Горбунова, Л. Нікітіна, Л. Оліференко, Ж. Петрочко, В. Сорочинська, Ю. Чернецька, В. Шкуркіна).

У працях І. Баранової, О. Алтинцевої, А. Лаврович, Н. Ковалевої, Н. Залигінової досліджувались питання організації й технології пост-інтернатного супроводу дітей-сиріт, акцентувалась увага на провідній ролі наставника для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

8.09.2016 року було прийнято Закон України про внесення змін до Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» щодо наставництва. Організація наставництва має здійснюватися центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді за місцем проживання дитини.

Мета дослідження: теоретично проаналізувати зміст та форми роботи наставника з дітьми, які виходять з-під опіки.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз базових понять дослідження та схарактеризувати нормативно-правову базу з питань наставництва;
2. Охарактеризувати соціальний портрет дітей, які виходять з-під опіки;
3. Виявити зміст та форми роботи наставника з дітьми, які виходять з-під опіки;
4. Здійснити аналіз досвіду вітчизняних та зарубіжних країн щодо реалізації діяльності наставника з дітьми, які виходять з-під опіки.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: аналіз наукової і методичної літератури, робіт вітчизняних і зарубіжних авторів з питань наставництва дітей, які виходять з-під опіки; спостереження; аналіз.

Ключові слова наставник, наставництво, діти, які вийшли з-під опіки, діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, інтернатні заклади.

Піцура Тетяна,
магістрантка спеціальності
«Соціальна робота»
Науковий керівник:
Спіріна Тетяна Петрівна
к.пед.н., доц.

СУПЕРВІЗІЯ У ПРАКТИЧНІЙ СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ ЯК ЗАСІБ ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ

Актуальність дослідження. Соціальна робота - це один із видів діяльності із підвищеним рівнем емоційного, психологічного, соціально-педагогічного навантаження. Саме супервізор може допомогти соціальному працівнику уникнути різного роду професійних ризиків, які, в свою чергу, можуть призвести до стресової ситуації.

Супервізія – це надання професійної допомоги працівнику або закладу, яка спрямована на забезпечення належної якості соціальної роботи, запобігання професійним ризикам шляхом навчання соціальних працівників, наставництва, менторської підтримки у професійній діяльності. Така форма роботи необхідна для підтримки як початківців, так і фахівців, для розуміння динаміки процесу та його удосконалення.

Супервізія є досить малодослідженою сферою у нашому суспільстві, проте у зарубіжній практиці супервізорство займає істотне місце, в основі якого лежить ідея активного використання досвіду, що був накопичений у процесі практичної діяльності.

В Україні питання впровадження супервізії в соціальній роботі набуло особливої актуальності впродовж останніх десяти років. Прикладом зацікавленості на законодавчому рівні є: Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» (2001 р.); Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» (2009 р.); Наказ «Про затвердження Тимчасових стандартів надання медичної допомоги

підліткам та молоді» (2009 р.); Наказ «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо проведення супервізії у соціальних службах» (2015 р.).

Окремі аспекти супервізії були проаналізовані у працях А. Козлова, І. Міллер, І. Миговича, Г. Поповича, Т. Семігіної, В. Сидорова тощо. Дослідження питання супервізії як категорії менеджменту, що стосуються переважно аспекту соціальної роботи, у науковій літературі проводили С. Архипова, О. Безпалько, О. Брижова, І. Грига, Н. Заверико, І. Зверева, А. Кадушина, К. Шендеровський тощо.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю узагальнення, теоретичного, практичного дослідження й обґрунтування специфіки здійснення супервізії в соціальній роботі як засобу професійного зростання.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність методів та прийомів супервізії у практичній соціальній роботі як засобу професійного зростання. Досягнення вказаної мети передбачає послідовне вирішення таких завдань:

- здійснити аналіз поняття супервізії у практичній соціальній роботі в існуючій соціально-педагогічній, правовій, педагогічній, соціологічній, психологічній літературі;
- визначити стан здійснення супервізії у практичній діяльності соціальних працівників як засобу професійного зростання;
- розкрити основні методи та прийоми супервізії у практичній діяльності соціальних працівників;
- проаналізувати досвід здійснення супервізії у практичній соціальній роботі.

Шляхи реалізації мети та завдань дослідження. Для реалізації мети та завдань дослідження нами використовуються: контент-аналіз та порівняння наукової літератури задля визначення основних понять, що стосуються супервізії в практичній діяльності як засобу професійного зростання, експериментальна перевірка ефективності методів та прийомів супервізії у практичній соціальній роботі як засобу професійного зростання.

Ключові слова: професійне зростання, соціальна робота, супервізія, супервізор, супервізорство, супервізований.

Скакун Вікторія,
магістрантка спеціальності
«Соціальна робота»
Науковий керівник:
Журавель Тетяна Василівна,
к.пед.н.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ПІДЛІТКАМИ, ЯКІ ВЖИВАЮТЬ ПСИХОАКТИВНІ РЕЧОВИНИ

Актуальність дослідження. Характеризуючи сучасне високорозвинене суспільство доцільно наголосити на забезпечувану ним політику, яка базується на інтересах усіх без винятку верств населення. Продукуючи гарантії, засоби та заходи, завдяки яким створюються рівні умови для всіх членів суспільства, державна підтримка має на меті забезпечувати гідні умови життєдіяльності кожного громадянина. Проте, реалії сьогодення підказують нам, що посиленої уваги потребують саме найбільш вразливі верстви населення. Суспільство, яке претендує на звання цивілізованого та гуманістичного, зацікавлене в підтримці осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують специфічної допомоги відповідно до їх проблеми (або проблем), і тому зобов'язане надати можливість таким громадянам реалізовувати себе в гідних умовах.

Однією із таких проблем, коли людська особистість особливо потребує кваліфікованої допомоги та підтримки, є проблема наркоманії та наркотизації, зокрема серед підлітків та

молоді. Ці явища не можна назвати відокремленими, відстороненими, та тими, які стосуються лише залежної особистості. Вони уособлюють проблему сім'ї, самої молоді людини і загального соціального середовища, в якому вона перебуває. За статистичними даними, розповсюдження наркоманії у великих масштабах, в окремих країнах, пов'язано з нестабільністю політичної та економічної ситуації, з наявністю великої кількості криз та недосконалістю економічного та політичного механізмів впливу на поширеність цієї проблеми.

Для українського суспільства проблема наркоманії та наркотизації в підлітковому середовищі, на жаль, також поставлена доволі гостро, про що свідчать дані МВС. У державі зареєстровано близько 500 тис. наркоманів, з них 171,6 тис. вживають наркотики регулярно. При цьому близько 5 тис. наркозалежних не досягли 18 років. Найбільше наркозалежних проживає в південних областях України. Найбільш уражена наркоманією Дніпропетровська, Донецька, Луганська, Запорізька області та Київ. Проте реальна чисельність наркозалежних може в 10 разів перевищувати визначену кількість.

Спостерігається тенденція вживання більш небезпечних наркотичних засобів, і, відповідно, змінюється структура наркотизації. Сьогодні ключовою особливістю підліткової наркоманії є не згубність такої звички, а безпосередньо мода на вживання різноманітних речовин, які провокують виникнення залежності. Таким чином, сучасні підлітки вже з 11—12 років починають вживати коноплеві культури та не приховують цього.

Формування фізичної і психічної залежності від психоактивних речовин спричинює перетворення молоді людини у соціально-дисфункційного члена суспільства, який не здатен адекватно взаємодіяти з соціумом. Існує прямий зв'язок між вживанням наркотиків і ростом злочинності (крадіжки, розбійницькі напади, насилля, вбивства тощо), розповсюдженням ВІЛ-інфекції, зростанням смертності серед молодого покоління.

Про нагальність та актуальність цієї проблеми свідчить наявність нормативно-правової бази, що регулює питання поширення наркоманії: Закон України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори», Закон України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними», Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» тощо.

Теоретико-методичні та науково-практичні засади здійснення профілактики негативних явищ у молодіжному середовищі, формування здорового способу життя підлітків та молоді, відповідальної поведінки щодо власного здоров'я висвітлено у роботах О. Безпалько, І. Зверєвої, Н. Зимівець, А. Капської, В. Лютого; проблему наркотизму як негативного соціального явища у своїх наукових дослідженнях розглядали такі вітчизняні та зарубіжні науковці: Є. Дюмін, В. Міліхін, В. Соболев, С. Турцевич, І. Руценко, О. Штакельберг та інші; наркоманія як вид адиктивної поведінки знайшла місце у працях О. Балакіревої, А. Бойко, А. Габіані, Т. Семигіної, О. Лічка; у роботах Т. Воронцової, Т. Журавель, Н. Максимової, О. Соловйової висвітлено особливості здійснення профілактики вживання ПАР серед підлітків.

Мета нашого дослідження полягає в аналізі особливостей функціонування системи надання соціальних послуг підлітками, які вживають психоактивні речовини в м. Києві за для розроблення перспективних напрямів розвитку соціальної роботи із зазначеною цільовою групою.

Відповідно до мети були визначені такі **завдання**:

1. Проаналізувати явище наркоманії підлітків як соціальну проблему;
2. Охарактеризувати проблеми та потреби підлітків, які вживають психоактивні речовини;
3. Визначити сучасні міжнародні та вітчизняні підходи до здійснення соціальної роботи з підлітками, які вживають психоактивні речовини;
4. Здійснити картування соціальних послуг, що надаються підліткам, які вживають психоактивні речовини, у м. Києві;

5. Проаналізувати сильні сторони і недоліки системи надання соціальних послуг означеній цільовій групі;

6. Окреслити перспективні напрями розвитку соціальної роботи з підлітками, які вживають психоактивні речовини.

Шляхи реалізації мети і завдань є: узагальнення теоретичних даних, аналіз наукових, соціологічних, психологічних, соціально-педагогічних джерел, порівняння, синтез присвячених проблемі дослідження робіт з метою накопичення науково-теоретичного підґрунтя для визначення сутності явища підліткової наркоманії; узагальнення та систематизації з метою розроблення напрямів розвитку соціальної роботи з підлітками, які вживають психоактивні речовини; включене неформалізоване спостереження, опитування у формі анкетування підлітків, які вживають психоактивні речовини для визначення та оцінки їх потреб; опитування (у формі інтерв'ю) спеціалістів, які працюють з цією категорією підлітків, для напрацювання перспективних напрямів розвитку соціальної роботи з цією групою; кількісна обробка даних та визначення статистичної значущості отриманих під час експерименту результатів.

Ключові слова: наркоманія, психоактивні речовини, підлітки, які вживають психоактивні речовини.

Трахова Дар'я,
магістрантка спеціальності
«Соціальна робота»
Науковий керівник:
Петрочко Жанна Василівна,
д.пед.н., проф.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ЦЕНТРАХ СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ

Актуальність дослідження. Визначальною характеристикою високорозвиненого суспільства є соціальний захист тих верств населення, які мають специфічні запити й потребують створенню для них особливих умов. Збільшення чисельності людей похилого віку та подовження тривалості їх життя неможливо ігнорувати. Така категорія населення є дуже вразливою, тому вимагає підвищеної уваги, вирішення низки проблем, які пов'язані з їх життєдіяльністю.

За даними переписів населення Україна вже в 1959 р. була на порозі демографічної старості, оскільки 11% загальної чисельності населення склали особи старше 60 років, у 1970 р. цей показник збільшився до 14%, у 1989 р. – 18%, у 2001 р. – 21%, у 2015 р. – 22%, що вказує на демографічну старість населення.

Постійне зростання частки людей похилого віку серед населення країни стає впливовою соціально-демографічною тенденцією практично всіх розвинених країн. Причини є доволі простими: зменшення народжуваності і покращення медицини, що сприяє продовженню життя людей.

Варто зазначити, що у нашій країні люди похилого віку, на жаль, були і залишаються соціально незахищеними, особливо самотні, немічні, тяжко хворі. У зв'язку з цим, вони потребують особливої уваги, соціального захисту та підтримки з боку держави, й, зокрема, організації ефективної соціальної роботи для забезпечення гідної старості.

Практично в кожному місті та районі України функціонують територіальні центри соціального обслуговування населення, які опікуються людьми похилого віку. Територіальний центр соціального обслуговування є спеціальною установою, яка надає послуги громадянам похилого віку та самотнім непрацездатним громадянам. Діяльність територіального центру спрямована на підтримання їхньої життєдіяльності та соціальної

активності. Завдяки цьому закладу люди похилого віку можуть отримати належну соціальну допомогу з боку держави.

Аналіз науково-методичної літератури свідчить про те, що проблемі підвищення ефективності соціальної роботи з людьми похилого віку приділяється велика увага з боку фахівців. Так, різні аспекти старіння висвітлені в роботах Н. Гусарової, Т. Марцинковської, Д. Чеботарьова, Н. Маньковського, Д. Ельконіна, Р. Яцемирської та ін. Значний вклад у розвиток соціальної геронтології внесли сучасні науковці Г. Абрамова, В. Альперович, А. Лідерс, А. Козлов, Р. Яцемирська, А. Адлер, Е. Берн, Е. Фромм, Т. Шибутані та ін.

Значна частина дослідників вивчали тему соціальної роботи з людьми похилого віку за різними аспектами: Е. Холостова, В. Шахрай, Л. Тюптя, І. Зверева, А. Капська, І. Зайнишева, Н. Грабовенко, Ю. Мацкевіч, Т. Голубенко, Т. Колініченко, Н. Шевчук, І. Савельчук, А. Мокряк, Н. Шевчук, Р. Собко та ін.

З кожним роком соціальна робота з людьми похилого віку набуває все більшої актуальності, стає невід'ємною частиною соціальної політики України. Люди похилого віку потребують захисту та допомоги соціальних працівників, щоб повноцінно жити, а не виживати. Саме тому необхідно вдосконалювати діяльність у сфері соціальної роботи з людьми похилого віку, обґрунтовувати нові принципи, розробляти доцільні форми та методи роботи з цією категорією населення.

Мета дослідження: на основі теоретичного аналізу сутності, форм та методів соціальної роботи з людьми похилого віку розробити та експериментально перевірити дієвість програми соціальної роботи з людьми похилого віку в територіальному центрі соціального обслуговування.

Відповідно до мети були визначені такі **завдання**:

1. Здійснити теоретико-методологічний аналіз вітчизняних та зарубіжних наукових джерел щодо сутності соціальної роботи з людьми похилого віку та їхнього соціально-психологічного портрету;
2. Охарактеризувати особливості організації соціальної роботи з людьми похилого віку;
3. Проаналізувати зміст, форми та методи роботи соціальних працівників з людьми похилого віку в територіальних центрах соціального обслуговування;
4. Розробити та експериментально перевірити ефективність програми соціальної роботи з людьми похилого віку в умовах територіального центру соціального обслуговування.

Шляхи реалізації мети та завдань: узагальнення теоретичних даних, аналіз наукових, соціологічних, психологічних, соціально-педагогічних джерел, порівняння, синтез присвячених проблемі дослідження з метою обґрунтування науково-теоретичного підґрунтя для визначення сутності соціальної роботи з людьми похилого віку в територіальних центрах соціального обслуговування; узагальнення та систематизації з метою розробки програми, спрямованої на покращення надання соціальних послуг людям похилого віку в територіальному центрі соціального обслуговування; кількісно-якісний аналіз результатів впровадження програми для оцінки її ефективності; включене неформалізоване спостереження, опитування та анкетування людей похилого віку для оцінки їхніх потреб та соціальних працівників для визначення їхніх готовності до задоволення потреб людей похилого віку; кількісна обробка даних та визначення статистичної значущості отриманих під час експерименту результатів.

Ключові слова: людина похилого віку, соціальна робота з людьми похилого віку, територіальний центр соціального обслуговування.

Наукове видання

Магістерські дослідження

Тематичний огляд та анотації магістерських робіт
за освітнім рівнем «магістр»

*Наукові здобутки студентів Інституту людини
Спецвипуск*

За зміст поданих матеріалів відповідають автори,
їх наукові керівники та кафедри